26
20

DE LOCIS
S. SCRIPTVRAE HEBRAICIS
ANGELI CANINII COMMENTARIVS,
ET ANTONII NEBRISSENSIS QVINQVAGENA.

Nunc primùm simul emendatiùs edita.

ACCESSIT GASPARIS VARRERII LVSITANI DE OPHIRA REGIONE in Sacris litteris Disputatio.

Ad Cl. V. BALTHASAREM SVNIGAM, Regis Catholici in Belgio Legatum.

BIBLIOTECA UNIVERSITARIA SEVILLA

ANTVERPIÆ,
SVMPTIBVS VIDVÆ ET HÆREDVM IO. BELLERI, sub insigni aquilæ aureæ.
ANNO M. DC.

AMPLISSIMO VIRO
BALTHASARI
SVNIGÆ, REGIS CATHOLICI IN BELGIO ORATORI,
GASPAR BELLERVS S. P. D.

TOLEMAEVM *Philadelphum Ægypti Regem memoriæ proditum est, vt te non fugit, ampliss.* SVNIGA, *Hebræorum doctissimos, senos è singulis tribubus Hierosolymis Alexandriam euocasse, qui sacras litteras Græco sermone redderent; vocanturque hodie rotundo numero* Septuaginta Interpretes. *Sapiebat nimirum rex ille, qui diuino Bibliorum thesauro, Bibliothecam, quam instrueret, carere nefas duceret. Idem exemplum parentum memoria secutum fuisse video è Diui Francisci familia sodalem, Fran. Ximenium Archiepiscopū*

Toletanum, & S.R.E.Card. Raro enim & inusitato Principibus exemplo, condita recens Academia Complutensi in Carpetanis, atq; adeò Hispaniæ vmbilico, non hic eius beneficentia immortalitate digna substitit, sed & maiora & illius penè propria aggressus est. nam vt ijdem Academiæ alumni Theologiam non è turpidis sed puris fontibus haurirent Gymnasium trium linguarum eruditarum instituit, quibus linguis Christi crux inscripta Euangeliumque per totum terrarum orbem propagatum, ab Hebræis ad Græcos, hinc ad Romanos, vbi fixum habet domicilium, penetrauit. Mox Biblia illa euulganda incredibili sumptu curauit, quæ summam in Ecclesia Catholica, diligentiæ fideique nomine obtinent auctoritatem, & in Regijs illis Philippi II. Regis Catholici auspicijs nuper editis, expreßa videmus. Accitis igitur vndique primùm vetustis exemplaribus calamo in membrana exaratis, cùm Hebræis tum Græcis, partim è media Græcia ac Syria, partim è Vaticana Romæ Bibliotheca, bona cum Leonis X. Pont. Max. venia: dehinc doctis hominibus euocatis non Theologis modò, sed &

linguarum peritis, opus opinione celerius absoluit, & in omnium oculis, tanquam in claro lumine collocauit: magno sanè Ecclesiæ commodo, vt his Biblijs Theologi plurimùm se profecisse indies ingenuè fateantur. horum in numero fuerunt Demetrius Cretensis, Ioannes & Franciscus Vergaræ fratres, domo Toletani, & hic Ælius Antonius Nebrissensis *Antiquaria in Bæticis oriundus. Is cùm Bononiæ in Hispanorum collegio, quod Ægidius Carillus Albornotius Cardinal. suæ genti excitauit, studijs operam dedisset, non tam Iuris. Ciuilis scientiam, quàm Latinam Linguam (qua nimis diu patriam, Maurorum armis afflictam, carere dolebat) gratus ciuis inuexit, & profligata barbarie Latinum sermonem instaurauit, hoc trophæis meritò adscripto elogio:*

Barbarie pulsa ponit hæc Antonius arma.

Tandem è litteratore Rhetor, cùm de superiore loco diu Doctoris personam sustinuisset, Regum Catholicorum historicus renunciatur: quorum etiam res in Nauarræo regno præclarè gestas, litterarum, vt illa ferebant tempora mo-

numentis, mandauit. Idem natu grandior sanctæ linguæ non ignarus, & à sacris, vt Christianum decet hominem, minimè abhorrens, in sacris Biblijs Præsulis auctoritate elaborare iussus est. Quo in munere dum se exercet gnauiter, tres sibi Quinquagenas, *hoc est, capita obseruationum è Sacra Scriptura quinquaginta scripserat: quarum duæ priores, incertum an temporum iniuria, an hominum incuria interciderunt; tertia salua ad nostram vsque ætatem peruenit. Hanc longè emendatiùs quàm olim Illiberitani, qui hodie Granatenses sunt, nunc nominis tui auspicio euulgamus vnà cum Angeli Caninij Anglariensis raro nimis, sed aureo libello,* De nominibus Noui Testamenti Hebraicis: *quem Lutetiæ olim cum Syriacæ linguæ institutione ediderat, post Hellenismos aureum verè librum & Simplicij in Epictetum commentarium Latina ciuitate donatum. Coniungere autem visum fuit, quod, nisi me fallunt omina, Theologis iuxta atque Ecclesiasticis vtilissima fore confidam. Adieci & Lusitani hominis eruditi, Gasparis Varrerij* de Ophira regione *in tertio Regum libro*

commen-

commentarium, quam Peru, ſeu Piru *eſſe plerique autumant, vnde aurum ædificando Salomonis templo ſit aduectum. Quo de loco varias etiam & repugnantes doctorum hominum ſententias ex Abr. Ortelij Geographico Theſauro collectas, vt ſymbolam quoque contuliſſe videremur adiecimus, quem quidem laborem, vt, qua es humanitate propè ſingulari atque doctrina præditus, æqui boni facias iterum atque iterum rogo. Sic fiet vt diligentiæ atque induſtriæ fructum, abundè tuliſſe videar. Vale.*

INDEX CAPITVM.

LOCI ALIQVOT NOVI TESTAMENTI CVM HEBRÆORVM ORIGINIBVS COLLATI atque historicè explicati ab ANGELO CANINIO Angiariensi.

DE NOMINE IESV, ET IOVA'.

CAPVT I.

T HOMINES nostri linguæ Chaldaicæ cognitionem noui quoque Testamenti studio conducere, ac multum ornamenti atque adiumẽti pijs conatibus afferre intelligant: locos aliquot in medium proferemus, quos nemo huius linguæ ignarus assequi penitus potest. Eam tamen adhibebimus prȩfationem, nequis nostræ religionis mysteria ac dogmata à sanctissimis doctissimísque viris, qui Chaldaicè nesciuerunt, ignorata fuisse de nostris verbis existimet. Nec enim hîc de sublimibus adeò agemus quæstionibus: sed locos quosdam, quod ad institutum nostrum attinet, pressius tractandos, atque accuratius explicandos proponemus: Idque historicè faciemus ac simpliciter quantum è linguæ Hebraicæ atque Syriacȩ, quas à teneris annis ardentissimo sumus studio complexi, proprietate vsúque intelligere potuimus. Nam si, vt Demosthenicam dictionem, & Homeri sen-

tentiarum atque verborum maiestatem inspiciamus, totam linguam Græcam, quę cùm laboriosius, tum maiore temporis iactura cognoscitur, ediscere non piget: videndum est, ne turpe homini Christiano sit, Christi verba minoris facere, quàm Homeri aut Demosthenis: cùm illa præsertim iucundissima pios animos voluptate afficiant; hæc aures modò demulceant. Sed iam instituta perficiamus, si vnum id lectorem monuerimus, vt non authoritatem, nec personam, sed rem ipsam intueatur, quæ rectè intellecta luminis aliquid sacrarum literarum studijs afferre potest. Cùm enim sacris scriptoribus ea deferenda sit authoritas, vt, quamuis ratio nobis non constet, verissima tamen esse, quæ dixerint, credamus: sic cęteris tantum habendum est fidei, quantum rationibus & argumentis probare atque efficere potuerint.

Primùm itaque de sanctissimo nomine *Iesu*, quod indignè à quibusdam laceratur, atque è suauissimo absonum ac penè monstrosum efficitur, tum de *Hosanná*, *Amén*, *Rabbi*, ac cæteris eiusmodi disputabimus: cũ vt quę perfectè hactenus explanata non sunt, conferendis priscorum authorum sententijs dilucidius è sua origine exponamus: tum vt superciliosam quorundam doctrinæ ostentationem cum summa inscitia coniunctam retunda-

fundamus. Qui maximam peregrinarum linguarum ſcientiam iactare & venditare ſolent, atque petulantiſſimis verbis D. Hieronymũ ac noſtros homines proſcindere, vt qui inſcitia lapſi perſæpe vel malè interpretati ſint, vel non intellexerint linguam Hebraicam. Cùm ſi conferantur in vnum iſti omnes, D. Hieronymi inſtar futuri non ſint. Cæterùm ne cõuicijs potius, quàm rationibus agere videamur, iam nomen mirificum Ieſu explicare incipiamus.

Putat Oſiander homo doctus & ingenioſus (ſed cuius diligentiam in linguis peregrinis tractandis deſiderare cogor) & verboſa diſputatione perſuadere omnibus conatur, nomen hoc יהשוה Iehesúh ſcribendum eſſe, vt literas omneis nominis Tetragrammati habeat, eáque in re magnum credit ineſſe myſterium: alioqui de Chriſti maieſtate aliquid detractum iri contendit. Nos verò, niſi Cabbaliſtarum nugas in Chriſtianam religionem admittere volumus, nec in literis יהוה Iehouá, nec ישוע Ieſuá magnum aliquod myſterium ponimus: ſed in virtute atque omnipotentia Dei, quæ nullis literarum figuris exprimi poteſt, Myſteriorum vniuerſam abyſſum eſſe credimus. Verùm capita argumentorum eius colligamus, quæ quàm vera ſint, mox apparebit.

Princi-

Principiò ait nomen *Iesu* in libris alicuius authoritatis ישו Iesu scribi.

Tum putat non esse ferendum, ישו, sine litera Aain scribi, si Thema esset ישע, vt nos credimus.

Deinceps è verbis Matthæi & prophetæ Esaiæ argumentatur, quæ, si Christus vocetur יהושע Iehosua, non rectè exponerentur. nam, si linguæ proprietatem penitus introspicias, non tam *saluatorem*, quàm *saluandum* significare.

Præterea aliud *Iesu*, aliud *Iosue* esse existimant.

Postremò apud Arabes bisyllabum scribi, & cum *Iesu* conuenire ait.

Tum, ne Iudæis inuideamus, literas quasdam interijcit, noménque, quod simplicissimum ac diuinum est, prodigiosum facit, vt nec Hebraicum sit, nec quicquam prorsus significet.

Hæc omnia commentitia esse mox ostendemus. Quod quò planius intelligi possit, primùm quid sit יהוה Iehoua, videamus. Verùm animaduertendum est, hoc nomen יהוה Iehoua vel Ioua, quod Hebræi vocant שם של ארבע אותיות scem scel arbáa othijóth, *nomen quatuor literarum*, vel *Tetragrammaton*, quod quatuor literis Iod he vau he constet, aliter à Iudæis pronunciari, quàm scribatur.

Aiunt

Aiunt enim ſuos maiores ab ipſo vſque Moſe, cui primùm traditum eſt, ſemper pronunciare ſolitos *Adonái*, quod eſt Dominus: Deo tamen ſoli tribuitur, vt *Adon* quemlibet *dominum* ſignificat. Septuaginta certè Interpretes, & Apoſtoli atque Euangeliſtę omnes, quod Hebraicè ſcribitur יהוה Ioua, κύριον, hoc eſt, *dominum* perpetuò reddunt. Quod illa oſtendunt, נאם יהוה לאדני, Neùm Ioua ladoni, *Dixit Ioua Domino meo*, Pſalm. 110. quod Græci ſcribunt, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου. Et, שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד: Scemáa Iſraël Iehouá elohénu Iehouá chád, Deut. 6. Quod Euangeliſtę, vt Septuaginta, vertunt, ἄκουε ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν, κύριος εἷς ἐστιν. *Audi Iſraël, Dominus Deus noſter, dominus vnus eſt*. Vbi vbi præterea in nouo Teſtamento κύριον vel *dominum* leges, abſolutè intelligendum eſt יהוה Iehoua, vel אדני Adonái: cùm, vt diximus, Hebræi vtrunque eodem modo pronuncient *Adonái*: niſi quòd Iehoua vocitant אזכרא Adqerá, quod eſt *memoratio*, quaſi ſymbolum mnemoſynúmue dixeris: nempe quòd debeamus hoc nomine audito Dei omnipotentiam in mentem reuocare. *Adonái* autem nominant ודי Vadái, hoc eſt *manifeſtum*, quoniam vnicuique ſanæ mentis homini manifeſtum eſt, Deum rerum omnium dominum eſſe ac moderatorem.

rem. Ego itaque, cùm præsertim authores habeamus Apostolos, ídque Ecclesiæ consensus receperit, nomina immutanda nō censerem. Nam si *dominum* vocemus, planissimè omnes intelligent: Si malimus *Ioua*, cauendū est, ne indocti offendātur nominis nouitate. Sed ad propositū reuertamur, quídq; id nomen etymologiæ ratione significet, explicemus. Nullū enim nomen Hebraicum Syriacúmue est, cuius etymon aliquod è Themate & grāmatica analogia reddi non possit. Quædā porrò composita sunt, sed sic, vt facilè radices omnes distinctæ cernantur, vt Gabriél, Melchisédec, Israël. Abraham quoque, quod difficilius resoluitur, componitur, vt scriptura docet, Gen. 17. ex אב Ab pater, רב rab *magnus*, & המון hamon *multitudo*, quòd magnæ multitudinis pater futurus erat: sed quia nimis durum atque asperum nomen esset, si diceremus אברבהמון Abrabhamon, eliditur b: n enim ad thema non pertinet, ac euphoniæ caussa pronunciatur & scribitur אברהם Abraham. Sunt tamen quædam Babylonica, Ægyptiaca, Persicáque atque aliarum nationum propria nomina, quorum etyma è suis quæque linguis petenda sunt. Nomen certè *Iehoua* simplex est, facilémque etymi habet rationem. Nam thema הוה Hebraicè atque Chaldaicè significat *est*, vel *fuit*: cui præfixa

litera Iod nomen deriuatum format יהוה Iehouá. vt à צחק ſahac *riſit* fit יצחק Iſhác, & à עקב acab *ſupplantauit* יעקב Iacob. *Iehoua* ergo ſignificat, *Qui eſt*, vel, vt Platonicè loquar τὸ ὄν, aut αὐτὸ ὄν, *Ipſum Ens*, vel *Eſſentiæ Ideam*: quam Dionyſius vocat τὸ αὐτὸ εἶναι. Philoſophi interdum nominãt τἀγαθὸν, vel αὐτοαγαθὸν, *ipſum Bonum*, vel *Ideam bonitatis*. Huc facit, quòd Ariſtoteles ſiue Theophraſtus in libro de Mundo ait, ſupremum deorum omnium δία appellari à ζεὺς, nempè δι' ὃν ζῶμεν, propter quem viuimus, quòd ipſe omnia vegetat atque viuificat. Heſiodus quoque in eandem ſententiam cecinit in ἔργοις,

Ὅντε διὰ βροτοὶ ἄνδρες ὁμῶς ἄφατοί τε φατοί τε,
Ῥητοί τ' ἄῤῥητοί τε διὸς μεγάλοιο ἕκητι.

Omnium authorem Iouem eſſe indicans. Quin etiam ipſa ſcriptura planiſſimè etymon exponit, cùm Deus Moſi mandata dans, quis eſſet, docet his verbis, ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם Vaiiómer Elohím el Moſcé Ehiéh aſcér ehiéh vaiiómer cóh thomár libné Iſraél Ehiéh ſcelaháni alechém.

Et dixit Deus Moſi, Ego ſum qui ſum. Sic dices filijs Iſraël, Sum miſit me ad vos, Exod. 3. Ex quibus verbis dilucidè ac ſimpliciter etymologiam nominis habemus. Cùm enim Mo-

ſes

ses Dei primum imperiũ detrectãs scire eius nomen, si id forte populus quæreret, ad quẽ legabatur, percuperet: Respondit Deus se eum esse, *qui est*, hocque suum nomen esse. Deus quippe solus absolutè est, cętera omnia, quòd sunt, Deo acceptum referre debent. Iam ergo planum fecimus, simplicem esse nominis huius significatum, vt interim omittamus acutissimè ineptas Iudæorum tricas, qui simplici sententia, hoc est historica veráque neglecta, consectantur quod nusquam est, vt apud indoctos eruditionis atque acuminis gloriam aucupentur: à doctis certè & prudentibus temeritatis atque impudentię opinionem reportant. Sed prætermittere non possum, quod apud Macrobium, multæ ac reconditæ doctrinæ hominem, Sat. lib. 1. cap. 18. obseruaui: qui cùm deorum omnium nomina ad vnum Deum referre vellet, hunc Orphei versiculum citat,

Εἷς ζεὺς, εἷς ἅδης, εἷς ἥλιος, εἷς διόνυσος

Bacchus, Sol, Orcus, & Iuppiter vnus & idem.

Huius, inquit, versus authoritas fundatur Oraculo Apollinis Clarij, in quo aliud quoque nomen Soli adijcitur, qui in eisdem sacris versibus inter cætera vocatur *ἰάω*. Nam consultus Apollo Clarius quis deorum habẽdus sit, qui vocatur *ἰάω*, ita effatus est;

Ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπευθέα κεύθειν,

E'ν

Ἐν δ' ἀπάτῃ παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός.
Φράζεο τῶν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν' Ἰάω.

Quorum versuum hæc est sententia,

Orgia qui norunt, arcana recondere par est.
Fraudē mentis inops agitat, quē inscitia versat.
Diuorum summum cunctorum en accipe Iao.

Nam quid aliud quæso per *Iao* intelligemus, quàm *Ioua*? Nam v consonante Græci carēt, vt δᾶος ostendit, quē *Dauum* Latini vocant, vt ὄϊς, *ouis*, δῖος, *diuus*. Sic fecerunt ex *Iao Iouem*. Quanquam reclamant Grammatici, qui à *iuuando* dictum volunt. Nec mirandum est, quî fieri potuerit, vt nomē hoc, quod Hebræi nemini præsertim peregrino cōmittebāt, à Gręcis cognosci quiuerit: Cū oracula illa cacodęmone magistro ac duce instituta & celebrata fuerint. Is porrò nomen illud non ignorabat.

Sed eò, vnde discessimus, reuertamur, cùm iam ostenderimus simplicem ac germanā huius nominis significationem, non cabbalisticam neque commētitiam. Id quod faciendū est in sacrosancto nomine *Iesu*, quod Hebraicè dicitur ישוע Iesúa. Id in sacris Biblijs aliquoties legitur, quod ignorasse videtur Osiāder, qui semper scribit יהושע Iehosúa, negans *Iesù* vllo pacto idem esse, quod *Iosue*. Nos scimus summum sacerdotem filium Iosadac יֵשׁוּעַ Iesúa appellatum, atque eundem יְהוֹשֻׁעַ Iehosua. Nomen itaq; vtrumque vnū

idémque eſt: niſi Oſiandro plus fidei, quàm Ezræ atque Nehemię volumus adhibere. Ille contendit idem non eſſe vtrunque, hi probant. Qua in re ſuam in ſacris literis tractandis ſomnolentiam atque oſcitantiam prodit, qui ex vno ſcripturæ loco, qui mos ſciolorum eſt, ἵνα μὴ πικρότερον εἴπω, probare ſe, ídque contra omnium ſententiam, quod ſemel in animo inſedit, poſſe exiſtimat. Nos verò non è ſomnijs noſtris, ſed ex vſu & ſermone prophetarum idem vtrumque eſſe aſſerimus. Nam ſacerdos ille ſummus, qui cum Zorobabele è Babylonia cum cæteris exulibus in Iudæam redijt, ab Haggæo & Zacharia ſemper nominatur יהושע בן יהוצדק *Iehoſua filius Iehoſadac*, quem eundem Ezras & Nehemias vocant ישוע בן יוצדק *Ieſua filium Ioſadác*, detracta litera he: non vt hoc nomen litera vna tetragrammati defraudarent, ſed ob linguæ Syriacæ proprietatem, de qua mox agemus. Conſtat enim Ezram & Nehemiam hiſtoriam ſcripſiſſe, cùm Iudæi iam ab exilio Aſſyriaco reducti eſſent, & lingua Syriaca loquerentur. Vulgò autem vocabatur ישוע, cùm docti ſcriberent יהושע Iehoſúa more Hebræorum. Sed ne quiſquam hæc à nobis confingi putet, verba Haggæi. 1. exponamus, qui ait, היה דבר יהוה ביד חגי הנביא אל זרבבל בן שאלתיאל פחת יהודה ואל יהושע

בן

בן יהוצדק הכהן הגדול לאמר: , Haiáh deuár Iehouá beiád Haggái hannauíel Zerubbauél ben Schealthiel ben páhat Iehudáh veel Iehoſúa ben Iehoſadac haccohén haggadól lemor. Hoc eſt, *Factũ eſt verbum domini in manu Haggæi prophet. ad Zorobabel filiũ Salatiél Principem Iuda, & ad Iehoſúa filium Iehoſadác ſacerdotem ſummum, dicens.* Atque eadem orthographia in toto vaticinio vtitur, vt Zacharias quoque. Confer nunc Ezram & Nehemiam, qui eodem ſeculo vixerunt, déque ijſdem hominibus locuti ſunt. Ezræ. 2. ſic ſcribitur, ויקם ישוע בן יוצדק ואחיו הכהנים Vaiácom Ieſúa ben Ioſadac veehau haccohânim. *Et ſurrexit Ieſus filius Ioſadac, & fratres eius ſacerdotes.* Lege totum Nehemiam, ſempérque inuenies ישוע Ieſuá, יהושע Iehoſuá nunquam. Quinetiam in 2. Paralip. 31. quorum author Ezras fertur, ſcribitur, ישוע Ieſuá. Nempe quòd hi omnes libri poſt exilium Babylonicum conſcripti ſunt. Oſtendimus itaque non erraſſe veteres patres, qui vtrumque *Ioſue* vel *Ieſum* tam ducem, quàm ſummum ſacerdotem, vt nomen, ſic etiam Chriſti typum geſsiſſe autumant. Ob id enim *Ieſus* vocatus eſt Meſsias *Chriſtúſue*, quod eſt *vnctus*: quoniam & rex & ſacerdos, qui ſóli vngebantur, fuit. Quin etiam Angelus Matt. 1. diſertè ait *Ieſum* nominandum eſſe, quòd

salutem populo suo allaturus erat. Id autem significat etymon *Iesu*. Quæ ergo impudentia est, contradicendi studio adductum, suam sententiam, quæ solis coniecturis, ijsdẽque incertis nititur, alijs omnibus insolentissimè anteponere? In Thalmud certè Perec Merubbe sic legimus, איקלער לבי ישוע הבן *peruenerunt ad domum redemptionis filii.* Nam scholiastæ Iesum ישוע *redemptionē* & *salutem* interpretantur. At ex propheta, qui cap. 1. ait vocatum iri Emmanuél, argumentatur Osiander. Id enim impletum non esse, si Christus vocetur יהושע Iehosúa. Qua in re satis mirari nō possum hominis cōtradicendi vi abrepti, atque in angustias adacti peruicaciam. Nam si Osiandro credimus, Dei virtus tribus literis tota includitur: quæ si quid habent momenti, in nomine יהושע Iehosua cernuntur: alioqui nemo nisi Hebraicè doctus fidei mysteria intelligere posset, quod falsissimum est.

Quin etiam verba Prophetæ optimè cum Angeli & Euangelistę sententia conueniunt, siquidem cap. 30. ait, *Ioua est iudex noster, Ioua est præceptor noster, Ioua est rex noster, ipse saluat nos.* Qui saluat ergo, quod facit Iesus Christus solus, quid aliud est, quàm Ioua, non nomine, cùm Dei virtus nominibus non comprehendatur, sed reipsa est verus

Iesus

Iesus saluator, iudex, præceptor, rex, & redemptor,& propterea *Emmanuel*, id est, *nobiscum Deus?* Vides itaque *Emmanuel & Iesum* idem significare, si rem, nõ literas spectes, quorũ vtrunque in Christo perfectè impletũ est. Sed iam cęteris respondeamus argumẽtis.

Quod existimat in libris alicuius authoritatis hoc nomen ישו Iesu scribi, falsum esse ostendit doctissimus Iudęus Abèn Ezrá, qui semper scribit ישוע, lege eius in Genesin pręfationem. Quin etiam Elias in Tisbi, cur aliquando ישו scribatur, pręsertim in Thalmud, rationem affert: confitens scribendum ישוע Iesúa: sed quoniam Iudæi non credunt eum esse seruatorem suum, ideò literam vltimam Aain abiecisse: vt hinc iam facile alterum eius argumentum dilui possit. Sed ex vsu linguæ Syriacæ atque Thalmudicę, quas ignorare videtur Osiander, docebimus literas gutturis, vt Hebræi vocant, præcipuè Aain, quæ omnium crassissima est, absorberi, vel potius excidere.

Cùm enim ostenderimus *Iesu & Iosua* idẽ esse nomen, si rationem vltimę literę Aain refectæ exposuerimus, iam nihil amplius, quod dicat, habebit Osiander. Exempla plurima producere possemus, sed paucis erimus contenti. Nam quod Hebraicè atque Babylonicè dicitur שבע seba, *septẽ*, id Syriacè & Thal-

mudicè vltima litera abiecta ſcribitur שב ſab. Sic pro קטיע: qetia, quod eſt *abſciſſus*, dicitur קטי qeti. quod etiã in numeris fit, ארבע עשר Arba asár, *quatuordecim*, ארביסר Arbiſár.

Cùm ergo hoc nomen in libris tantùm Thalmudicis ישו Ieſu ſcriptum inueniatur, quis amplius miretur, cur poſtrema litera reſecta fuerit?

Quòd verò apud Arabes biſyllabum eſſe ait, & cum Ieſu conuenire: id verò nos conſtanter negamus. Vt enim hoc nomen in Alcorano biſyllabum ſit, non tamen quadrat cum Ieſu, cùm ſcribatur עיסאי Iſa cum Aain, quanquam corruptè, quomodo etiam Beelzebub, Euangelium, Eſau, in Iblis & Engil & Eles, quædam alia, deprauarunt. Alij certè Arabum ſcriptores ſæpe ſcribunt יסוע Iaſúe. Nihil ergo hinc, niſi contra ſuam ſententiam, colligere poteſt. cùm vel Arabicè ſcribatur cum Aain.

Nunc veniamus ad יהשוה Ieheſu, quod obtrudere nobis volunt, quod primùm contra Hebraicæ orthographiæ rationem ſcriptum eſſe, tum nihil ſignificare, ſed merum eſſe hominum commentum, qui cùm vt de alijs detrahant, tum vt ipſi ſoli ſapere videantur, hæc confingunt, clariſsimis probabimus argumentis. Sed prius oſtendendum eſt, fidei myſteria locum habere etiam præter literas

Hebrai-

Hebraicas,tum ex Apoſtolorum auctoritate, qui bona magnáque, ſi iſtos audimus, myſteriorum parte nos defraudarunt, vt qui Græcè ſcripſerint & locuti ſint: nec tamen vſquam in literis Hebraicis, ſed in prophetarum, & Chriſti ſententijs, quæ in omnibus linguis intelligi poſſunt, myſteria poſita eſſe docuerunt. Tum etiam è priſcorum Hebræorum ſententia, qui ſuis Iudæis permittunt, vt eam precationem, quæ apud eos non minus ſacroſancta habetur, quã apud nos dominica precatio, manéque ac veſperi quotidie canitur à ſingulis, & de nomine *Ioua* præcipuè agit, qualibet lingua recitent. Ea ſunt verba, quæ Deut. ſexto capite leguntur, *Audi Iſrael, Dominus Deus noſter* &c. Eam precationem à primo verbo vocant שמע ſcemá, *Audi*. Nam in Thalmud Ieroſolymitano, Maſſechet Sotá, Pérec éllu neemarín, in hunc modum ſcriptum eſt, רבי לוי בר חזותא על לקסרין שמע
לון דהוון קרי שמע אלבסתין בעי לעכבבון
שמע רב יוסי אקפד אמר מי שאינו יודע
לקרותה אשורית לא יקרא אלא קורא אותה
בבללשון שיודע ויוצא ידי חובתו: Sentẽtia hæc eſt, *Rabbi Leui filius Hazota aſcendit Cæſaream, atque audiuit eos qui recitabant ſcemá* (eam ſcilicet precationem, quam ſuprà diximus) ἰλληνιςὶ, hoc eſt, *Græcè. Volebat itaque eis interdicere. Quod cùm audiſſet Rab Ioſes* (*qui nempè*

maiore erat authoritate) iratus est, & dixit, Quicunque eam Assyriacè recitare nescit, ne recitet. Recitans autem ea lingua, quam intelligit, hoc pacto suo muneri facit satis. Vbi sunt ergo isti, qui superstitione plusquàm Iudaica nos obligare volunt: vt si Hebraicè nesciamus, maxima nequeamus mysteria assequi? Nec tamen cõtemnenda est eius linguæ cognitio, cùm ad rerum origines explicandas ferè necessaria sit. Sed ad *Iehesu* redeamus. Principio nemo linguæ Hebraicæ doctus negarit, nullũ nomẽ desinere in he antecedente ר. Quod si vel vnũ quisquam protulerit, vincat. verùm nunquam id faciet, cùm ratio orthographiæ repugnet, quæ præeunte vausuréc in quiescentibus Lamed he postulat, vt he mutetur in Iod. Præterea יהשוה Iehesú nihil significat. Nam cũ Hebraica omnia nomina Thema aliquod habeant, *Iehesu* nullũ habere potest, nisi השה hasáh, quod nec vsquã legitur, nec quicquam significat. At dicat aliquis significare literas יהוה *Iehouá*, quę in nomine sparsæ sunt. Quid ergo faciemus ש scin, quod in medio semper ad thema pertinet? Sed confugiet ad Cabbalistas, qui cũ præsertim grãmaticæ Analogiæ repugnent, & rem totã incertis cõiecturis frigidísq; cõmentis tractẽt, audiendi nõ sunt.

Nec est quòd quisquã Christi sanctissimo nomini iniuriam fieri existimet, si literas omnes

nes Tetragrammati non habeat, quæ paſsim in hominum ignobilium, & plerunque malorum nominibus reperiũtur, nec quicquam tamen continent myſterij, niſi impiè ineptire volumus. Multi enim è veteribus & noſtrę ætatis Iudęis nominantur יהודה, Iuda, quorũ tamen plerique fuere, & ſunt perditiſsimi. atqui in eo nomine ſunt omnes literæ Tetragrammati. Quin etiã in verbis tertiæ cõiugationis, quæ dicitur הפעיל hiphil, frequenter cernuntur concurrere. Multò igitur conſultius, ac magis pium eſt, myſteria non in literis, quod Iudaicum eſt, ſed in ſpiritu, quod veri faciunt Chriſtiani, veſtigare: verúmque Chriſti nomen credere eſſe *Ieſum* ישוע, hoc eſt, *ſalutis authorem*: ſiue etymon, ſiue linguæ Hebraicæ analogiam ſpectes.

CAPVT II.

De omnibus Dei nominibus, & quomodo Arabes & AEthiopes Deum nominent.

POſtulare videtur rei ſeries, vt cætera Dei nomina tam quæ diuinæ nobis literæ tradunt, quàm quibus Iudæi in ſuis commentarijs vtuntur, exponamus. Dei enim eſſentiam humani ingenij anguſtiæ capere non poſſunt. Ex nominibus tamen vtcunque, atque, vt ait Paulus, per ænigma, Dei omnipotẽtiam proſpicere poſſumus. Nã Deũ nemo homo vidit vnquam. Hinc intelligere poſſu-

mus, cur Deus Exod. 33. Mosi se videre cupienti dixerit, והסרתי את כפי וראית את אחרי ופני לא יראו: *Et auferam manum meam, & videbis posteriora mea: ora autem mea non conspicientur*. Cùm enim, vt philosophi docent, duplex sit sciendi atque intelligendi Methodus: Vna, quæ à naturæ cognitis & prioribus ad nobis nota & posteriora deducitur: altera, quæ eadem via ab vltimis ad prima recurrit: è quibus illa ἀποδείξει, hæc ἐπαγωγῇ colligitur: quis non videt, ora Dei oculis mortalibus cerni non posse, hoc est, Deum sub Apodixin non cadere, cùm eo nihil sit antiquius? At Dei posteriora intueri possunt non omnes, sed ij tantùm, quibus obumbrantem manum suam sustulerit Deus. Quod princeps poëtarum Homerus non ignorauit, apud quem Ilia. ε. Diomedi cum dijs congressuro caliginem omnē, vel vt ipse loquitur, ἀχλὺν ἣ πρὶν ἐπῆεν, Minerua abstergit. Nam quid aliud, quæso, est *Dei nomina cognoscere*, quàm *eum in rebus creatis*, quæ diuinę prouidentiæ signa sunt, *contemplari*? Duo enim sunt in Natura, *Res ipsæ*, & *rerum signa*, quæ nomina vocitamus. Plato quidem *nomen* definit Cratylo, ὄργανον διδασκαλικὸν, καὶ διακριτικὸν τῆς οὐσίας, ὥσπερ κερκὶς ὑφάσματος. In Sophista *nomen* apertè σημεῖον appellat. Aque hoc maximè inter Deum & hominem interest, quòd ille

ille res per ſe intelligit, hic nihil niſi per ſigna cognoſcere poteſt. Hoc eſt, quod Paulus vocat *Aenigma*: cùm in hac vita rerum ſimulacra quaſi in ſpeculo contemplemur. Hæc res errandi anſam Iudæis præbuit, qui cùm creberrimam diuinorum nominum mētionem audirent, cœperunt ſuperſtitiosè adhibitis Arithmeticis & Geometricis proportionibus, acutiſſimè delirare, vel potius cum ratione inſanire: anatomicè literas ſingulas reſecantes, reſoluentes, numerantes. Sed ſomnia ſunt, quæ ſtupidos & vanos delectare poſſunt, prudentibus certè non probantur. Apoſtoli ſanè & Chriſtus ipſe nihil eiuſmodi docuerunt: nam ignorâſſe, vt Iudęi garriunt, ſi tam alta myſteria continent, pijs nefas eſt dicere. Nos igitur non Dei nomina, ſed Deum ipſum adoremus, niſi relicto corpore vmbram conſectari libet. Nam quòd in nomine *Ieſu* omne genu flexum iri Scriptura ait, non de literis aut vocis ſimplicis pronunciatione intelligitur: ſed de virtute, quæ per fidem omnia agit: ad quam certè cultus is, qui audito ſacroſancto nomine *Ieſu*, vel inſpecta veneranda eius effigie à pijs hominibus exhiberi ſolet, præcipuè referendus eſt. Quòd verò magi diuinorum nominum appellatione mira prodigia efficere videntur, id fit Cacodæmonis præſtigijs, qui in ea ſuper-

ſtitione

ſtitione homines retinere cupit. Alioqui ipſe quoque Satan nominibus non mouetur, ſed Act. 19. reſpondet infidelibus exorciſtis *Ieſum cognoſco, & Paulum ſcio, vos autem qui eſtis?* Sed ad propoſitum redeamus, nomináque Dei, quę decẽ ſunt, recẽſeamus. Hîc nihil dicã de ſumma denarij perfectione, qui idem etiã eſt Tetras, & ſupremus omniũ, in quo numeri omnes ſimplices non poteſtate, ſed actu cernuntur: cùm alij omnes hoc nomine imperfecti ſint, quòd ad denarium nõ peruenerint. Hæc inquam, & alia eiuſmodi Pythagoreis relinquimus. Nomina verò hæc ſunt:

1 יהוה Ioua, Tetragammaton, de quo ſuprà dictum eſt.

2 יה Iá, hinc halelu_iá. *κύριος, Dominus.*

3 אל El, *ἰσχυρὸς, Fortis.*

4 אלוה Elóah } *δικαστὴς, ἀρχὸς, Iudex, princeps.*

5 אלהים Elohim }

6 שדי ſaddái, *ἄλκιμος, παντοκράτωρ, omnipotens,* vel *αὐτάρκης, ſe contentus.*

7 אדון Adón, אדני, Adonái, *κύριος, δεσπότης, Dominus.*

8 אשר יהיה *ὁ ὢν, Qui eſt.*

9 אלהים צבאות vel יהוה, Adonai, vel Elohim Sabaoth, *Dominus vel Deus exercituum.*

10 עליון Elión, *ὕψιστος, excelſus, ſummus, ſupremus.*

Duo prima à themate הוה *fuit*, proficiſcuntur: vtrum-

vtrũque tamen redditur, ὁ κύριος, *dominus*. Nõ poſſum hîc prætermittere, quod ſanctiſsimus ac doctiſſimus vir Epiphan. cõtra Anomœos ſcribit ſuper hoc nomine *Iá*. Sunt enim, qui perſonarum in Deo, vt loquuntur, pluralitatẽ ex veteri Teſtamento probari non poſſe contendunt. Contra quos Eſaiæ vaticinium producit, in quo ca.26. diſertè id expoſitum eſt,
בטחו ביהוה עדי עד כי ביה יהוה צור עולמים:
quæ verba ex Origenis Hexaplis in hunc modum Græcè citat, βετόυ βαδωνάϊ ἀδ' ἄδι, χὶ βαϊά ἀδωνάϊ σῶρ ὠλεμείμ. Et interpretatur, πεποίθατε ἐπὶ ῷ κυρίῳ ἕως αἰῶνος, ὅτι ἐν τῷ κυρίῳ κύριος ὁ ςερεώσας τὺς αἰῶνας. Hoc eſt, *Confidite domino vſque in ſeculũ, quoniã in domino eſt dominus* (id eſt, *In Ia eſt Iouá*) *qui ſtabiliuit ſecula*. Quã interpretationẽ Hebręus nullus labefactare poteſt. Nos Theologorũ prudentum iudicio rem totam cõmittimus. Sed ad rem.

El, *elohim*, & *elóah* frequentia ſunt: *El* à themate איל *fortem* ſonat. *Elohim* iudicibus & magnis viris tribuitur, & angelis, vt quidam putant. *Elôha* aliquando in malam partem accipitur, vt notant Grammatici.

Saddái aliqui compoſitum eſſe aiunt ex ש relatiuo, & די nomine, quod eſt *idoneus*, *ſufficiens*, Græcè ἀυτάρκης. natura enim Dei opis haud indiga noſtræ, verè eſt ἀυταρκέςατος ac beatiſsima. Cætera facilia ſunt.

Porrò

Porrò Hebræi in commẽtarijs alia decem nomina Deo accommodant.

השם Haſſém, τοὔνομα, *Nomen illud κατ' ἐξοχὴν*, quanquam ſępe addunt יתעלה *extollatur*, vel יתברך *celebretur*.

השכינה Haſſechiná, *habitatio*, qua Dei pręſentiam intelligimus.

המקום Hammacóm, ὁ τόπος *locus ipſe. Dei enim omnia plena*, vt Eſaias, Heſiodus, Aratus, & Virgilius canunt. Nam omnia, vt locus, complectitur, & omnem ipſe locum implet.

השמים Haſſamáim, ὁ οὐρανός, *cælum*. Hinc illud, *Baptiſmus Iohannis vtrumne à cælo eſt, an ab hominibus?* Hoc ſecuti fortè Græci poëtæ *Saturni patrem* οὐρανὸν vocarunt, vt Latini *Cælum*. Infra c. 12.

הקדוש ברוך הוא Haccados Baruch hu, ἅγιος εὐλογημένος ἐκεῖνος, *ſanctus ille & laudatus*.

הגבורה Haggeburá, τὸ κράτος, *ſumma poteſtas*: vt imperatorem Antoninum Oppianus appellat γαίης ὕπατον κράτος.

רבונו של עולם Ribbonó ſel Olam, ὁ κύριος τοῦ αἰῶνος, ἢ τοῦ κόσμου, *Dominus ſeculi, mundíue*.

מלך העולם Melech Haolám, βασιλεὺς τοῦ αἰῶνος, ἤτοι ἀΐδιος *Rex ſeculi, vel ſempiternus*, vt Galli Deum vocant *ÆEternum*.

אבינו שבשמים Abinu ſebbaſſamaim, πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, *Pater noſter qui eſt in cælis*,

cælis, vel cælestis, ne terrestrem somniemus.

רחמנא Rahmaná, ὁ ἐλεήμων, *Misericors.*

Cæterùm apud Arabes hæc obseruaui Dei nomina, quæ literis Hebraicis exponemus, quando characterum Arabicorum copia non est.

אללה Allá, vel Illé, vt Pœni pronunciant ὁ κύριος, *Dominus.*

אלרב Arabb.

קדיר עלי כל שאין Cadír alé cullí sciáin, *Potens supra omnē rem, omnipotens*, παντοκράτωρ.

אלרחמן אלרחים Arrahmán arrahím, ἤπιος καὶ ἐλεήμων, *mitis & misericors.*

Allá componitur ex articulo al, quod est ὁ, & pronomine lah, id est, ei: nomen ergo significat, eum, cuius omnia sunt, qui omnia habet. Id Hebraicè diceretur אשר לו Ascér ló, vel vno verbo שלו scelló. Hoc etymon mirificè consentit cum versione Septuaginta, qui locum illum Gen. 49. in vaticinio Iacobi de Christi aduentu, *Non auferetur sceptrum à Iuda, nec legislator è medio pedum eius, donec veniat qui mittendus est*: sic reddunt, ᾧ τὰ ἀποκείμενα, *ille cui sunt reposita*, omnia videlicet. Hebraicè scribitur עד כי יבא שילה. Quod Onchelus vertit משיחא דדילה היא מלכותא, Messias, cuius est regnum. Vtrique legerunt שלה scelló, id est, אשר לו. Nā ה ponitur pro vau, vt mox עירה, & כותה pro עירו & כותו.

Locus Genesis 49. expositus.

Sic

Sic Deut. 34. לחח pro לחר. Noster interpres legisse videtur heth, nec tamen video, cur interpretari potuerit, *Qui mittendus est*: nisi fortè legit שלח. Mihi tamen שילו, quod Septuaginta & Chaldæus paraphrastes secuti sunt, magis placet. Id enim multò melius est, quàm Siló oppidum frigida planè absurdáque sententia accipere. Nam quod quidam Hebræi somniant Sil filium esse, vt sit, *Donec veniat filius eius*: quanquam plausibile videtur, cùm coniectura tantùm nitatur, non probo. Illud verò שילו Christo optimè congruit, cui *data est potestas omnis in cælo & in terra*, vt Scriptura testatur.

Nomina, quibus Deum appellant Æthiopes, hæc sunt,

אמלך Emlác.

אגזיא Eghzía.

אגזיאבחר Eghziabhér.

Vbi nemo miretur duo Seuain initio scribi: quod cum Hebraica orthographia nō recipiat, Æthiopica familiariter vsurpat.

Emlác, ὁ βασιλεὺς, *Rex ille*: quod mihi ab Hebræis mutuati fuisse videntur, qui regem *Melech* vocant, qui Æthiopicè nominatur נגוש Negús.

Eghzia, ארון, ὁ κύριος, *Dominus*.

Eghziabhér componitur ex *Eghzia* domino, *Ab* patre, *her* bono: quod est *dominus pater*

pater bonus: vt illi Æthiopes, qui Romæ habitant, interpretantur.

CAPVT III.

De צעיר *ſair apud Micheam,&*, Nequaquam minima es, *apud Matthæum.*

ADMONVIT me hoc loco Euangelij ordo, & rei difficultas, vt de cōtrouerſo illo atque perplexo loco Matthæi, quo Micheæ vaticiniū adducitur, aliquid diceremus: cùm vt ſcrupulum moleſtiſſimum, qui maximos ac doctiſſimos viros torſit, ſi fieri poſſet, eximeremus: tum etiam vt D. Hieronymi authoritatem, quanquam is nec noſtro, nec mortalis cuiuſquam patrocinio indiget, tueremur: quam omnibus admotis machinis quidam labefactare atque euertere conantur. Sic enim agunt, vt inuidioſa Hieronymi cum Euangeliſta Matthæo collatione propoſita, illum potius, quàm hunc, lapſum eſſe credamus. Ac neminem quidem eſſe arbitror, qui non plus Matthæo tribuat, quàm Hieronymo: non tamen propterea erraſſe eum hoc loco perſuaderi nobis poterit. Nam mancum & imperfectum eſt Oſiandri argumentum, quo neceſſariò vel Matthæum, vel Hieronymum hallucinatum fuiſſe colligit: nos neutrum erraſſe planiſsimè oſtendemus.

Vt longè ſincerius & cādidius fuerit dicere, *Neſcio*, quàm cōtra Chaldæum paraphraſten,

 ſten,

ſten, Hebræos omnes, & poſtremò D. Hieronymum, incertam & commentitiam, atque, vt probabimus, falſam interpretationem confingere. Nec erat, ſi vera narraſſet, cur inuidiam & calumniatrices obtrectationes reformidaret. Veritatem enim, quæ initio premitur inuidia, Æſchyli Tragici exemplo, τῷ χρόνῳ ἀνατιθέναι δεῖ, *Tempori* nempe *conſecrare oportet.* Vt contrà, commenta aliquandiu ſpecie veritatis ſe venditantia, ad extremum conuincuntur mendacij. Sed ad rem redeamus. Primùm tamen omnes rogatos volumus, vt rem ipſam potius, quàm perſonam inſpiciant, atque ita ſententiam noſtram legant, vt à nobis hæc omnia dici ſibi perſuadeant, quò literarum Hebraicarum vtilitas eluceſcat, & iudiciorum temeraria præcipitatio cohibeatur. Ac primò verba prophetæ Mich. proponamus, qui cap. 5. in hunc modum ait, ואתה בית לחם אפרתה צעיר להיות
באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל
בישראל: Quæ D. Hieronymus ſic reddidit Latinè, *Et tu Beth-léhem Ephratha paruulus es in millibus Iuda. ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël.* Chaldæus autem paraphraſtes hoc modo, ואת בית לחם אפרתה בזעיר
הויתא לאתמנאה באלפיא דבית יהודה מנך
קדמי יפק משיחא למהוי עביד שלטן על
ישראל: hoc eſt, *Et tu Beth-léhem Ephratha*

feri

ferè paruulus es, vt recẽsearis inter Chiliadas domus Iuda. Ex te mihi prodibit Mesias, vt fiat imperator super Israel. Matthæus autem sententiam potius, quàm Prophetæ verba considerans, vt qui sciret diuina mysteria non in syllabarum superstitiosa enumeratione, sed in sententiæ eiusdem, quanquam verbis paululum immutatis, concordia posita esse, sic exposuit, cap. 2: Καὶ σὺ βηθλέεμ γῆ ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν ἰούδα. ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅς τις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν ἰσραήλ. Quod Latinè est, *Et tu Beth_lèhem terra Iuda haud quaquam minima es inter duces Iuda. Ex te enim mihi egredietur dux, qui reget populum meum Israel.* Hic diuino prorsus consilio Euangelistam postrema prophetæ verba; *Et egressus eius ab initio à diebus æternitatis*, cùm Christi diuinitatem atque æternitatem disertissimè loquantur, præterisse videmus. Nempe quia ad rem non faciebant: cùm non quis, quantúsue Christus foret, sed vbi nasci deberet, quæreretur. Præterea pro *Ephratha*, vertit, *terra Iuda*, quoniam dilucidior narratio futura erat. Tum pro *chiliadibus* vel *millibus* (quod Hebręi tantùm intellexissent, apud quos populus per chiliades oppidatim distruebatur sub suo Tribuno, vt Gedeon ostendit, cùm Iud. 7. Deo respondet, אלפי הדל במנשה, *Mea*, inquiens,

Chilias

Chilias inter Manasseas tenuißima est) scripsit, *Duces*: quod facilè omnes intelligunt. Illud verò, *qui sit dominator in Israël*, fusius explicauit, *Dux qui reget populum meum Israel*. Vbi ergo sunt, qui Euangelistis obganniunt, quòd perperam verba prophetarum citent, si vel vna syllaba inuersa fuerit? Qui mihi Iudaica superstitione, non Christiana libertate delectari videntur.

Nunc cur, quóque modo, aiēte Propheta, neget Euangelista, cùm idem vterque sentiat, aperiendum est: si prius Osiandri cōmentum confutauerimus. Is enim, vt Hebraicè solus scire videatur, verbum צעיר saír, id est, *paruulus*, in quo totus controuersiæ cardo vertitur, contra omnium, vt ipse quoque fatetur, sententiam, interpretatur, *Parum est*, hoc modo, *Et heus tu Bethlahema ephratha, parum est vt sis inter Chiliadas seu Chiliarchos Iudæ*, &c.

Quam interpretationem si absurdā & falsam esse ostēderimus, alia quęrēda nobis erit.

Principio non est idem, *parum est vt sis*, & *haudquaquam es*: quod omnes vel mediocriter docti facilè dabunt. Tum constanter asserimus צעיר saír in lingua Hebraica nunquam significare *parum*: sed *paruulum* vel *minorem*, præsertim ætate vel dignitate: quomodo Arabicè צגיר çaguer dicitur cū Aain notato vnico punctulo, idémque est prorsus quod

quod Hebraicum צעיר, vt Hiſpani intelligũt, qui paruum vel non primogenitum *el caguero* vocitant. Verùm, *parum*, Hebraicè dicitur מעט meát. Cęterùm, ne id comminiſci videamur, proferamus locos omnes Bibliorum, vbi legitur צעיר ſaír, vt etiam curioſis ſatisfiat.

Vocabulum hoc viginti & vno tantùm locis in vtroque genere reperitur.

De filia minore Lot, Gen. 19. ter legitur הצעירה hacceirá. De Iacob, 25. *Et maior ſeruiet* צעיר ſaír *minori*. De Rachel, 29. Quæ minor natu, quàm Lea erat, legimus הצעירה, hasſeirá. De filijs Iacob minoribus natu, 43. צעיר ſaír. De Ephraím, 45. qui minor natu erat ipſo Manaſſe, הצעיר haſſair. De eo, qui dirutam Ierichuntem reficeret, cui imprecatur Scriptura, Ioſ. 6. & 3. Reg. 16. Vt in primogenito iaciat vrbis fundamẽta, & בצעירו biſirò *in natu minimo portas erigat*. De Gedeone, Iud. 6. qui ait, *Ego* הצעיר haſſáir *natu minimus in domo patris mei ſum*. De Saul, 1. Reg. 9. qui inquit, *Et cognatio mea* הצעירה haſſeira *minima eſt (dignitate ſcilicet) inter omnes cognationes Beniaminiarum tribuum*. Iob, 30. loquitur, צעירים ſeirim *minores me diebus vel natu me rident*. Et Elihu, Iob. 32. צעיר Sair, inquit, *minimus natu ſum*. *Beniamin*, Pſalm. 48. ſair *natu minimus regit eos*. צעיר, Pſalm. 119. ſair *Paruus ego ſum & deſpicabilis*. *Paruus euadet*

det in mille, Esa. 60. *&* הצעיר *minimus in gentem potentem*. & Iere. 14. *potentes eorum miserunt* צעירהם seirehem *paruulos suos ad aquas. Euersa est Moab*, Ierem. 48. *& clamorem sustulerunt* צעיריה seireha *paruuli eius. Nisi lingent eos* צעירי seire *paruuli gregis*, Ierem. 49. צעיר *Paruulus es in millibus Iuda*, Mich. 5.

Et Zach. 13. *referam manum meam ad* צערים soarim *paruulos*, vel *non primogenitos*.

Hi sunt loci omnes, in quibus hoc verbum legitur. Proferat ergo Osiander, aut alius quilibet vel vnum locum, vbi saír accipiatur pro *parum*, & triumphum agat.

At, dicat aliquis, istud non est nodum soluere, sed nectere perplexius.

Dispiciamus itaque qua ratione aientem prophetæ propositionem cum negante Euãgelistæ componamus. Quod planius percipietur, si superiora Prophetæ verba repetamus. In eo enim maximè errat Osiander, quòd posteriorem orationis partem prioris rationem esse putat. Cùm apud Prophetam non αἰτιολογία sit, sed ἐναντιωματικῶς dicatur, vt perspicuè apparebit.

Propheta cùm suprà de Iudæorum exilio, de reductione eorum, atque Babyloniorum clade & excidio copiosè locutus esset, postremò cap. 5. ait.

Nunc vastaberis filia Turmæ (id est, *Babylon bellicosa*

bellicosa, vel, vt quidam volunt, *Ierusalem) quæ obsidione nos cinxit, virga pulsarunt mālam iudicis Israel. Et tu Beth_lehem Ephratha minimus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel.*

Hic nemo non videt vrbis potentissimæ, siue ea *Babylon*, siue sit *Ierusalem*, collationem cum obscuro atque ignobili oppido à propheta proponi.

Tu, inquit, *Vrbs potentissima euerteris, idque propter tua flagitia, quòd obsidione nos cinxeris, & iudicis Israel mālam baculo pulsaueris. Tu autem Beth_lehem minimus quidem es, vel minimum atque obscurissimum oppidum in Chiliadibus Iuda: ex te tamen nascetur Christus. Deus enim deturbat potentes de sede, & extollit abiectos.* Hanc veram ac germanam esse Prophetæ sententiam nemo communi sensu præditus, & in sacris literis vel mediocriter versatus, negauerit. Sed illud ostendamus oportet, cur Propheta non addiderit, *Tamen*, quod nos intelligendum esse asserimus tam ex ipsa sententiæ consecutione, quàm è sermonis Hebraici proprietate: qui particulas quasdam interdum omittit, quæ tamen ad sententiam, si in aliam linguam vertantur, omnino faciunt. quod vno aut altero exemplo commonstrandum est. Dauid loquitur, Psal. 119. ogd. 18. שעשעי
צר ומוצק מצאוני מצותיך,

Micheæ locus explicatus.

Anguſtia & ærumna inuenerunt me, præcepta tua deliciæ meæ ſunt. Vulgata. *Tribulatio & anguſtia inuenerunt me, mandata tua meditatio mea eſt.* Quis hîc non videt addendum eſſe, *Tamen?* Contrà, ſi quis addat, *Quia*, vt in Propheta facit Oſiander, impia erit ſententia: nec enim Dauidi ob ſeruata Dei præcepta quicquam aduerſi obtigit. Mox idem ait, רבים רדפי וצרי מעדותיך לא נטיתי, *Multi ſunt inſectatores mei & aduerſarij mei, à teſtificationibus tuis non declinam.* Vulgata: *Multi qui inſequuntur me & tribulant me; à teſtimonijs tuis non declinaui.* hîc iterum intelligendũ, *Tamen.*

Expoſita Prophetæ ſententia, Euangeliſtæ verba perpendamus. Ille enim ita ſcribit, *tu es minima, Tamen ex te prodibit Chriſtus*: hic verò ait, *Tu haudquaquam minima es: ex te enim exibit Chriſtus.* Quæ duæ orationes idem prorſus loquuntur. Niſi quòd Euangeliſta, qui illius collationis Propheticæ priore parte non indigebat, nec erat cur de Babylone vel Ieroſolymis loqueretur, poſteriorem partem, quæ ad rem faciebat, dilucidius quàm Propheta explicauit, àddita ratione: Propheta idem ſentiens alio modo orationem diſpoſuit, ſed paulò obſcurius. Hanc interpretandi rationem adeò veram eſſe credo, vt neminem tam impudentem aut præfractum eſſe exiſtimem, qui eam audeat conuellere.

Alio-

Alioqui ἐφίημι οὐχ ἐπὶ τὸν καίσαρα μὰ δία, ἀλλ ἐπὶ τὸν χρόνον, quod Cæſare longè eſt potentius. Vbi ſunt ergo qui è muſca elephantũ faciunt,& Euangeliſtarum authoritatem,quę omnibus ſacroſancta eſſe debet, ex vno verbulo in diſcrimen adducunt? Vbi ſunt qui nõ tam Euangeliſtarum amore, quàm odio Patrum, illorum defenſionem cum horum accuſatione coniungunt?

CAPVT IIII.

De Hoſanna.

INuitat nos celeberrima in Euangelio vox *Hoſanna*, vt rei originem paucis exponamus, in qua ſibi adeò placet Oſiander. Cui quidem non refragaremur, niſi loci obſcuritas nos propemodũ cogeret,quę neſcio quos ſic delirare fecit,vt interpretarentur, *Hoſanna fili ô Dauid*: vt eſſet caſus vocandi.

Habet enim hæc res controuerſiæ aliquid, quæ exponenda ac componenda eſt. Aliter enim vox hæc apud vetuſtiſſimos Hebræorum ſcriptores accipitur: aliter intelligitur à recentioribus in precationum libello, quem ſecutus eſt Oſiander. Qui rectè ait in feſto tabernaculorum cani à Iudæis litanias quaſdã, populo identidem reſpondente, *Hoſanna*. Quodam enim loco ſic ſcribitur,

כהושעת אלים בלוד עמך.
בצאתך לישע עמך.

בן הושענא:

Vbi proculdubio *Hoſanna* ſignificat, *Serua quæſo*, vel *Salua nunc*.

Sed ſi hoc recipimus, vt nobis author eſt Oſiander, quomodo, quod in Euangelio legimus de voce turbæ clamantis, *Hoſanna filio Dauid*, aptè exponemus? Nam Græcè ſic ſcriptum eſt, καὶ οἱ ὄχλοι οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον λέγοντες, ὡσαννὰ τῷ υἱῷ δαβίδ. *Et turbæ præeuntes & ſequentes clamabant dicentes, Hoſanná filio Dauid.* Si enim, *Hoſanna* ſignificat, *ſalua quæſo*, quid erit, *Salua quæſo filio Dauid?* Atque hunc nodum, quod ſciam, nemo hactenus ſoluit. Non nego apud Hebræos eſſe precationem, quæ dicitur הושענא גדולה *Hoſanna magnum*: ſed quæro quomodo intelligendum ſit, *Hoſanna filio Dauid.* Iudæorum quidem recentiorum, qui ſuam linguam non intelligunt, authoritas Chriſtianis magni facienda non eſt. Videamus itaq; quid *Hoſanna* apud priſcos Iudæos, quorum plerique Chriſti ętate vixerũt, ſignificet. Sed prius oſtendendum eſt vocabulum hoc Hebraicũ eſſe non poſſe, ſiue nomẽ ſit, ſiue verbum. Ac nomen quidem Hebraicum non eſſe, vel qui primoribus labris Hebræorum fontes deguſtarint, facilè concedent. Aleph enim vltimũ planiſsimè id nos docet, quod in hac voce ad themanon pertinet: cùm, ſi Hebraicũ nomen eſſet,

esset, necessariò in themate futurum fuerit. Verbum verò quî quæso erit, si analogiã modò seruare volumus? נא בא *Na* enim cum Hebraicis verbis nunquam componitur, præsertim cùm ratio coniugationis postulet הושע vel הושיעה Hosea vel Hosiah, vt in Psalmis legimus. In Ieremia tamen cap. 31. legimus, הושע יהוה את עמך Hosá Iehoua eth ammecha. *Salua Domine populum tuum*. Dixerit hic aliquis corruptum esse, vel potius per syncopen contractum, vt Elias docet. Ait enim ex הושיעה בא א hosiáhná, quod crebrò canebant Iudæi in festo tabernaculorum, factum esse breuitatis causa הושענא Hosanna, quod mihi non displicet.

Nec est quod quidam, qui vix Hebraica elementa callent, verbum Euangelistarũ *Hosanna*, in *Hosianna* mutent. Addit enim Elias hanc rationem, vt vnam vocem esse intelligamus: quòd fasciculos salicum fluuialium ob crebras Iudæorum vociferationes, qui identidem responsabant *Hosanna*, iam vocent omnes *Hosannas*. Quod mirificè cum Thalmudicorũ vsu cõsentit, qui vt in mysterijs plumbei sunt, sic linguæ suæ proprietatem atque elegantiam accuratè seruant. Audiamus ergo quomodo in Thalmud vocabulum hoc accipiatur. In perec Lulab haggazul sic legimus, אמר להו רבא להנהו דגרלי הושענא רבי

דיש גלותא כי גדליתו הושענא עבדו להו בית
ידי: *Dixit Rabbi illis, qui nectunt Hosannam domus AEchmalotarchæ, vel principis exulum (is erat insignis quidam Iudæus) cùm nectitis Hosannas, facite eis manubrium.*

Mox etiam scribitur, אמר רבא לא לגוד אינש לולבא בהושענא, *Dixit Rabba ne decacuminet quisquam spatulam vel ramum palmæ in Hosanná.* Nemo hîc non videt *Hosanna* pro vno ac simplici nomine vsurpari, quod omnes Glossographi *salicem* significare vno ore asserunt. Porrò quoniam salices passim inueniuntur: cedri, palmæ, myrtíque non item, obtinuit vsus;

Quē penes arbitriū est, & vis & norma loquēdi,

Vt omniū arborū rami, quos in festo Scenopegion Hebræi gestabant, subinde clamantes Hosanna, id nomen nanciscerentur. Quod etiam in secundo Thargum Estér, ca. 3. scribitur ועבדין להון הושענא, *Et faciunt sibi Hosanna:* & mox, והדרין בהושענא, *Et circumeunt cum Hosanna*, vbi apertè intelligitur salicum, aliarúmue arborum fasciculus.

Vt etiam Galli in festo palmarum, cùm propter cæli intemperiem oleas, cedros, myrtósue non habeant, buxeos ramos gestare solent. Iam itaque intelligi potest, cur turbæ Christum aduentantem hoc elogio exceperint, fatentes se *Hosanna*, hoc est, salicum, palmarum,

marum,aliarumque arborum ramos ferre filio Dauid,eumque Deum ac Messiam agnoscere: quod tãtopere Pharisæos offendit. Quãdoquidem hæc vox Deo soli conuenit: non, vt quidam somniant, est salutatio, qua reges Iudæi compellabant, vt illa vulgaris, *Viuat rex*. Vox itaque, si etymon quærimus, significat *salua nunc*, vèl *salua quæso*, quod Græci dicunt, σῶσον δή. Vsus verò nominis de salice, aliisque arboribus, quarum ramos, Leu. 23. gestare iubentur Hebræi, intelligitur.

Vtrunque optimè conuenit Christo Dei filio, quod Deo tribuebant Hebræi. Nam & rectè clamamus *Hosanna*, vt nos saluet, qui salutis solus author est: rectè etiam manibus gestamus *Hosanna filio Dauid*, vt victorem ac triumphantem ouantes ipsi comitemur.

CAPVT V.

De Amen.

Receptũ in primitiua Ecclesia fuisse Paulus 1. Cor. 14. ostendit, vt populus post recitatas preces responderet, *Amen*, quod neminem rectè dicere ait, qui preces non intellexerit. Cui valdè consentanea sunt, quæ in libris Thalmudicis leguntur. Sed prius explicãdum, quid significet *Amen*, quod Septuaginta vertunt, γένοιτο, *fiat*. Nonnulli interpretãtur, *confirmetur, stabiliatur*, quasi יאמן, resecta prima litera, quæ ad thema non pertinet.

Quod

Quod si recipimus, dura erit verborum illorũ sententia, *Amen amen dico vobis*. Mihi quidẽ esse videtur aduerbium affirmãtis, verè, quod addita paragoge he dicitur אמנה. Symmachus rectè vertit πεπιςωμένως.

Thalmudici itaque suorum hominũ somnolentiam carpẽtes, triplex dicunt esse *Amen*, יתומה Iethoma *pupillum*, חטופה *surreptitium*, & קטועה *sectile*. Nam in Massécheth Berachóth Pérec ellu debarim, sic legimus, איזו היא אמן יתומה רב הונא אמר הן הן דמחיב לברכה ולא ידע מה הוא עני חטופה שחטף ואמר אמן קדם שתכלה הברכה קטופה שקטף לשנים:

Quódnam est Amen pupillum? Rab Heuna ait, Est cùm quis precatione tenetur, nec intelligit, quod respondet. Surreptitium, cùm surripit, & dicit Amen, antequam absoluatur precatio. Sectile, cùm secat in duas parteis, nempe oscitãter audiens, & alias res agens.

Præterea in Massécheth Succá scriptũ est, בימה של עץ באמצע וחזן הכנסת עומד עליה לקרות בתורה והיה הממונה מניף בסודרין והן עונין אמן:

Suggestus ligneus in medio erat, & lector Synagogæ in eo stabat, vt legem recitaret. Porrò Synagogæ præfectus sudarium circumagebat, & ipsi respondebant, Amen.

Is enim mos diu permansit in Ecclesia, vt populus

populus frequens preces & cætera, quæ in ecclesia recitabantur, audiret, tum responderet *Amen*. Quod facit populus Israël, Deut. 27. Mose Dei mandata exponente. Atque vtinã nostri quoque homines in Ecclesia *Amen* nõ *pupillum*, non *furtiuum*, non *sectile*, sed legitimum ac pium responderent. Sic enim fieret, vt & attentius sacra verba audirentur, & intelligerentur exactius. Sed de his hactenus.

CAPVT VI.

De Rabbi, Rabboní, & cæteris.

FRequentissimum est in Euãgelijs hoc vocabulum: sed quoniam vetat Christus, ne quis vocetur *Rabbi*, nec *Pater*, explicanda est huius rei ratio, quæ certè intelligi non potest nisi è libris Thalmudicis. Legimus enim in Euangelio *Abá, Rabbí, Rabboní*, & apud Paulum *Marán*. In Thalmud hæc omnia reperiuntur, & prȩterea *Rab, Rabbán* vel *Rabbaná*, & *Abái*, quæ omnia sunt nomina dignitatis. Ac primùm agemus de *Rabbon* רבון, & מרן *Maran*, quȩ soli Deo propriè tribuuntur.

Rabbon Syriacum verbum est, dominum nõ quemlibet significans, sed qui ἀυτοκράτωρ est, vel, vt Iurisconsulti loquuntur, *qui merum habet imperium*.

Hebræi in commentarijs, & Misná siue Deuterosi scribunt רִבּוֹן ribbon, vt illud creberrimum dictum ostendit, רבונו של עולם,

dominus

dominus mundi, quo Deum deſcribunt.

Quæ enim Hebraicè initio habent i, ea Syriacè cum a pronunciãtur. Quod dilucidè cernas licet in *Mariam*, quæ Hebraicè dicitur *Miriam*. Et *Migdal* Syriæ oppidũ, Syriacè eſt *Magdal*, vt Herodotus docet, qui μάγδαλον ſcribit. Sic quod Hebræi dicunt *Ribbon*, Syri *Rabbon* pronunciant. Propterea Maria Magdalene Syriacè Chriſtum, qui iam reſurrexerat, ſalutauit *Rabboní*, hoc eſt, *mi Domine*: Deũ ſcilicet agnoſcens, cùm ante mortem nemo eum vocauerit *Rabboní*, ſed *magiſtrum*, id eſt, *Rabbí*, & *dominum*, hoc eſt *Mará*.

Sic *Maran*, quod eſt *dominus noſter*, Deo tantùm accommodatur. Hoc tamen intereſt inter *Rabbon* & *Maran*, quod illud ſonat κύριον, hoc δεσπότην: illo intelligimur filij, hoc ſerui. Vt pater filiorum ſuorum κύριος eſt, ſeruorum δεσπότης.

Hinc Paulus cùm ſolennia anathematis verba pronunciat, Syriacè dicit, מרן אתה Maran athá, *Dominus noſter (cuius ſcilicet ſerui ſumus) venit*. Id Hebraicè ſcribendum fuerat אדננו בא.

Cęterorum nominum ratio in libris Thalmudicis expoſita eſt. Rabbi Nathan inſignis doctor, ea ſic colligit, רבי מחכמי ארץ ישראל הסמוכין שם בסנהדרין שלהם דאמרין לענין סמיכות וקבימו דסמכין לה וקרו לה רבי ווהבין הל

לה רשותא למדן דיני קנסות. ורב מחכמי בבל הסמוכין בישיבות שלהן והדורות הרא־שונים שהיו גדולים מאד לא היו צריכין לרבותם לא ברבן ולא ברבי ולא ברב אלא בשמא גדירא לחודיה: Quorũ verborum hæc est sententia, *Rabbi tribuitur sapientibus terræ Israel, quibus imposita fuit manus illic in cõciliis eorum: quod dicunt propter impositionem manuum seniorum, qui imponunt alicui manum, & vocant eum Rabbi, quod est Magister mi, & faciunt ei potestatem cognoscendi causas mulctatitias.*

Rab autem est sapientum Babyloniæ (Rabbinorum scilicet exulum) quibus imposita est manus in scholis eorum. At homines Priscæ ætatis, qui maximi erant ac præstantissimi, non opus erat vt magistrarentur per Rabbán, quod est magister noster, nec per Rabbi, nec per Rab, sed solo ac simplici nomine appellabantur.

Alio etiam loco legitur, גדול מרב רבי וגדול מרבי רבן וגדול מרבן שמו:. Hoc est, *Rabbi maior quàm Rab, & Rabban maior quàm Rabbí, maior tamen quàm Rabban, est qui simplici nomine appellatur.*

Et alibi, מר מחכמי ראשי הגליות שבבל ורבנא מחכמי בית דוד אבי ואבא מחכמים וזקנים:. Quod est, *Mar*, id est, dominus *tribuitur sapientibus AEchmalotarchis* vel principibus exulum, *qui sunt in Babylonia.*

Rabbana dominus noster, sapientibus domus

David Abái & Aba, hoc eſt, Pater mi, & Pater, *ſapientibus iam ſenibus.*

Ex his facilè horum nominum ratio atque ordo cognoſci poteſt: & mos præterea manuum impoſitionis, qui hodie quoque apud Hebræos ſeruatur in Rabbinorum, vt vulgo loquuntur, promotione. Hinc etiam cernere licet, cur interdicat Chriſtus, ne quis nominetur *Rabbí*, nec *Pater*. Vnus enim eſt verus *Rabbí*, magiſter & doctor noſter Ieſus Chriſtus: Vnus *pater*, à quo adoptati fratres Chriſti eius merito efficimur.

Nec velim quiſquam hæc à me in alicuius ordinis contumeliam dici putet, cùm authoritatis conciliandæ cauſa, ne paſſim omnes vel inſulſa, vel impia tradant, neceſſaria propemodum in Eccleſia ſit dignitatis ac titulorum vſurpatio.

CAPVT VII.

De Raca, Mammona, & Concilio.

DIu ac multùm magnos etiam Theologos exercuit locus ille Matth. 5. de *Raca* & *Concilio*: qui ad mores Hebræorum & publica iudicia pertinet, vt ex eorum libris debeat explicari. Sed præſtat Euangeliſtæ verba proferre in medium.

Audiſtis, inquit Chriſtus, *quòd dictum eſt antiquis, Non occides. Qui verò occiderit, obnoxius erit iudicio. At ego dico vobis, quòd omnis* q

qui irascitur fratri suo temerè, obnoxius erit iudicio: Et quicunque dixerit fratri suo Racá, reus erit Concilio. Qui autem dixerit fratri suo Fatue, reus erit gehennæ ignis.

Hîc considerandum est quid sit *Iudicium*, quid *Concilium*, quod Græcè est συνέδριον, quid *Racá*, & postremò cur dixerit, *Audistis*. Nam cùm quasi delictorum gradus constituerit Christus, vt grauius peccet qui dixerit *Fatue*, quàm *Racá*, quærenda eius rei ratio est. Porrò vt hæc omnia, quæ ad Hebræorum mores pertinent, planius intelligi possint, de iudiciorum ratione paucis agendum est. Ea verò depromi non potest, nisi è libris Thalmudicis, in quibus iura omnia humana & diuina Iudęorum exposita sunt.

Extat itaque in Thalmud Massécheth סנהדרין, id est, συνεδρίων vel conciliorum. Quod ita esse qui Gręcè & Syriacè sciunt, facilè concedent. Solent enim Græca verba in Thalmud & commentarijs alijs, præsertim vbi Hebraicum non reperitur, vsurpare, vt illa ostendunt, קפלין καπηλεῖον caupona, אסרין ἀσσάριον Assis, אנטיפתא ἀνθύπατος pro consule, הגמון ἡγεμὼν Dux, סנקליט σύγκλητος Senatus, טרקלין τρικλίνιον triclinium, פרהסיא παῤῥησία liberè, עמילן ἄμυλον Amylum, הדרולוס ὕδραυλος hydraulus, aliáque sexcenta, quæ afferre possem. In quibus accuratè

Græcæ ortographiæ ratio ſeruata eſt, vt apparet in ἡγεμὼν, παῤῥησία, & συνέδριον: vt ne accẽtum quidem denſum præterire voluerint.

In eo igitur libro Synhedrion, quæ à iudicum conſeſſu id nomen inuenerunt, legimus Iudiciorum genera duo eſſe, quorum vnum vocãt דיני ממונות Dinè Mamonóth, alterũ דיני נפשות Dine Nephaſóth, id eſt, *Iudicia pecuniarum, & iudicia animarum:* Latini Iurecoſulti *iudicia pecuniaria, & capitalia* vocarent. Porrò Iudicum claſſes tres ſunt, Prima dicitur בית דין של שלשה, Beth Din ſcel ſceloſciá, *domus iudicij triumuirum*, ad quam minores cauſæ, vt furti, iniuriarum priuatarum, malæ tractationis, ac denique Dine Mamonoth deferebantur.

Secunda appellatur בית דין של עשרים ושלשה, Beth din ſcel eſcrím vſcloſciá, *domus iudicij vigintitriũ*, vel סנהדרי קטנה ſynhedrí quetanná, *Synhedrion paruum*: in quo cauſæ maiores, nempe capitales, cognoſcebantur.

Tertia ac pręcipua, inſtar Atheniẽſis Areopagi, nominabatur בית דין של שבעים ואחד Beth din ſcel ſcibín veehád, *domus iudicij Septuaginta vnius*, vel סנהדרי גדולה ſynhedrí ghedolá. *Synhedrion magnum*, in quo cauſæ grauiſſimæ, quę pertinebant ad ſummã Reip. tractari ſolebant. Nam ſic eodem capite ſcriptum eſt, אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר

השקר ולא את כהן גדול אלא על פי בית דין של שבעים ואחד: Id est. *Non pronunciant iudicium de Tribu, nec de pseudopropheta, nec de summo sacerdote, nisi de sententia curiæ Septuaginta vnius*, vel τῶν ἑβδομήκοντα.

Nam hæ causæ omnes, nempe totius tribus, pseudoprophetæ, summíque sacerdotis, magnæ sunt, quæque ad Reip. statum ac dignitatem spectant. Cęterùm Septuagintaunus illi Iudices siue Synhedri, quorũ Synhedrion Ierosolymis tantùm ius dicere poterat, alia parua Synhedria vigintitrium, vel triumuirũ in alijs Tribubus constituebant, bella decernebant, vrbem dirutam reficiendam locabãt, résque omnes publicas administrabãt. Quod Iosephus in Antiquitatib. apertè docet, li. 14. cap. 17. Cùm enim Herodes cædis postulatus esset, quòd Ezechiam prædonum ducẽ occidisset, cùm Galilęæ pręfectus esset, personámque publicam sustineret, Ierosolyma accitus est, vt in Synhedrio causam diceret. Nam maior erat, quàm quæ à priuato iudicio diiudicari posset. Ipse porrò Herodes rerum potitus, Synhedros omneis, præter vnum Sameam, interficiendos curauit.

Ex hoc loco perspicuè cognosci potest, quid sit *Mamona*. Nam omnia, quæ ad rem pecuniarum pertinent, hoc nomine censentur. Cui cùm Græcum nullum aptè respon- Mamona.

 deat,

deat, Syriacum vocabulum efficacię causa relictum est: vt facilè dispiciamus, cur Christus dixerit, *Parate vobis amicos de Mammona iniquitatis.*

Sed ad id, vnde digressi sumus, redeundum est. Cùm sciret Christus ordinem hunc esse Iudiciorum, & veteres Iudæorum ritus cum Christianis moribus conferret, ait, *Audistis, quòd dictum est antiquis, Non occides: qui verò occiderit, obnoxius erit Iudicio:* intelligens secundam iudicum classem, qui iudicia capitalia exercebant. Verùm maiorem in Christianis perfectionem cupiens, non modò de grauibus iniurijs & cædibus, sed de conuicijs etiam, & tacita ira iudicium fore ostendit, de diuino iudicio humano more & parabolicè loquens. *At ego*, inquit, *dico vobis, quòd omnis qui irascitur fratri suo temerè, reus est iudicio, triumuirûm scilicet. Et quicumque dixerit fratri suo Racá, reus erit concilio*, quod est Synhedrion paruum vigintitrium. *Qui autem dixerit ei Fatue, reus erit gehennæ ignis*, id est, summo Synhedrio Septuaginta vnius, quo diuinum iudicium intelligimus.

Auditio. Nunc explicandum quid sit *Audistis*, quid *Raca*. Dixerit quispiam, *Audistis*, propterea à Christo dictum, quòd filij à parentibus & sacerdotibus legis præcepta audire solebant. Quod nec ipsi negamus. Sed alium subesse sensum

ſenſum credimus huiuſmodi. Apud priſcos Iudæos triplex fuit ratio diuinas literas interpretandi, vt in Thalmud ſæpe obſeruare licet.

Prima dicitur שמיעתא ſcemaata, quod eſt *ἀκρόασις* vel *auditio*, cum hiſtoricum ſenſum exponimus, quem audiſſe ſatis eſt.

Altera vocatur אגדתא Aggadtá, ſiue *extenſio*, cùm hiſtoricam ſententiam myſtica expoſitione dilatamus.

Tertia eſt מתלי Mithle, hoc eſt *parabolica*, cùm parabolis vtimur, quod paſsim in Euangelijs Chriſtus facit.

Porrò Rabbini populo hiſtoriam tantùm, hoc eſt *auditionem*, explicabant, qui propterea dicebatur *audire*. Hinc ergo patet, cur dixerit *Audiſtis*, quaſi dicat, verba tantùm intelligitis, myſterium non item, quod ipſe poſteà Chriſtus explanat. Iam ſupereſt, vt dicamus de *Raca*, quod D. Hieronymus optimè reddidit *Inanem*: vſum tamen ac vim non aperit, quod è veterum Hebræorum ſermone cognoſci debet. Nam in Maſſéchet Berachoth aliquoties hoc verbum legitur, quod ſcribitur ריקה Rica. Eſt autem conuicium non acre, ſed familiare, vt cùm maior minorem pro authoritate familiariter caſtigat, vel leniter obiurgat. Cùm enim Rabbinus quidam plebeium neſcio quem orare in loco periculoſo animaduerteret, increpat eum dicens, ריקה Rica. Racá.

 Rica.

Rica. Vt cùm vulgò errantem vocamus *pauperem stultum*, non quemlibet tamen, sed inferiorẽ tantũmodó. Cæterũ μωρὸς, vel *fatuus*, acrius est cõuicium, Syriacè שוטי, *Sote*, quod in linguam Gallicã defluxit: inde verbũ אשטי asti *infatuare*, frequens in Thalmud. *Raca* itaque est, quẽ ob inanitatẽ, *follẽ* vocitãt. *Fatuus*, vel potius *excors*, *Sote*, hoc est, cuius mẽs à ratione abalienata est: vt verbũ Syriacũ sonat.

Cùm igitur nec Græca lingua nec Latina nomen vllum habeant, quo indignationis lenis significatio exprimatur, relictum est ob efficaciam, verbum Syriacum Raca.

Cur verò *Racà* non *rica* in Euangelio scribatur, ratio suprà exposita est, cùm docebamus Syriacè per à pronunciari, quæ Hebraicè per i proferrentur, vt Miriam, *Mariam*, Migdal, *Magdal*: sic Rica *Racá*. Cap. VI.

CAPVT VIII.

De Publicanis.

CRebra fit in Euãgelijs *Publicanorum* mẽtio, quorum *ordo* Romæ honestissimus erat, nempè *equestris dignitatis*, vt multis locis ostendit M. Cicero: Ierosolymis, & in tota Iudæa infamis ferè habebatur, vt illud indicat, *Esto tibi sicut Ethnicus & Publicanus.*

Eius itaque rei ratio ex Hebræorum iure petẽda est: ídque explanandum, quî potuerit Matthæus Euangelista & idẽ Leuita esse Publica-

blicanus, cùm Romani tantùm publica vectigalia licitarentur atque conducerent.

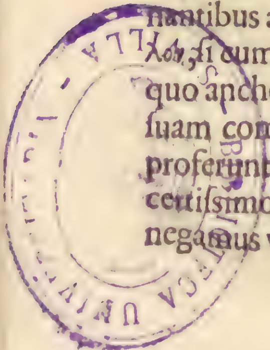
Iudæi igitur *Publicanos* Syriaco verbo vocant גבאין gabbaín, quod est *exactores*. Porrò in Thalmud Massechet Synhedrin, Pérec zeh borer, vbi agitur de Iudicum reiectione, in hunc modum scriptũ est, אלו הן הפסולין הרועין הגבאין והמוכסין: Hoc est, *Hi reijciũtur in iudicio, Pastores, Publicani, & Diæcetæ.* Hos enim vnà cum furibus & fœneratoribus, aliísque infamia notatis personis, legitime reijci posse docent Thalmudici doctores. Nam isti omnes fures atque impostores à Iudæis habebantur. Cæterùm quidã erat princeps Publicanorum, qui dicebatur ריש גבאי res Gabbaé: is verò Romanus vel ciuitate Romana donatus erat. Cęteri simpliciter nominabantur גבאין gabbain, Publicani, qui Romani necessariò non erant, sed ex ea prouincia vel vrbe à principibus Publicanorum eligebantur, in qua vectigalia exacturi erant. Nam. ff. de public. & vect. & com. l. 1. §. hic. *Omnes qui quid à fisco conducunt, rectè appellantur Publicani.* In eo autem titulo alij vocantur *domini*, nempe principes Publicanorum: alij *socii*, id est, simpliciter Publicani. vt l. 9. *Socij vectigalium, si separatim parteis administrent, alter ab altero minus idoneo in se portionem transferre iure desiderat. Cum igitur Iudæi decimas*

mas tantùm suis sacerdotibus pendere quotannis solerent, inuiti Romanorũ Publicanos eorumq́ue socios Iudæos videbant: atque ob eam causam, quasi publica notatos infamia, auersabantur.

CAPVT IX.

De Camelo per foramen acus.

EXtat apud Matthæum c. 19. Christi dictum παροιμιῶδες, *Facilius est Camelũ transire per foramen acus, quàm diuitem ingredi in regnum cælorum.* Id adagium cùm à consuetudine nostri sermonis abhorreat, fecit vt quidã *portam*, nescio quam, Ierosolymis è suo somnio fabricarentur, quæ *acus* diceretur ob angustiam, per quam *Camelus* animal tam vastũ ingredi non posset: cùm multò ciuilius fuisset, ingenuè dicere, *Nescio*. Alij nonnulli, qui Græcas literas sic mirantur, vt alias omnes fastidiant, nauseantes si quis aliquid se inuenisse dicat, quod Gręci illi inanissimi ignorauerint: metamorphosin monstrosam commẽti sunt, atque ex immani bellua funẽ nobis nec opinantibus architectati sunt. Aiunt enim κάμιλον, si cum iota scribatur, esse crassum funem, quo anchoræ religantur: atque, vt sententiam suam communiant, locum hunc Euangelij proferunt. Sed quod controuersum est, pro certissimo testimonio citant. Nos constanter negamus vllum extare bonum Græcum authorem,

BIBLIOTECA UNIV

thorem, qui κάμιλον vel κάμηλον pro rudente, aut quouis fune vſurpet. Nã Athenæus omnium, quod ad vocabulorum vſum attinet, ſcriptor atque obſeruator diligẽtiſsimus, cùm nauium vel minutiſsimas ſcobes & tenuiſsimas rimas deſcribat, atque partes omnes & ferramenta enumeret, nuſquã *Cameli camiliue* facit mentionem. Quinetiam Iulius Pollux in ſuo Onomaſtico, in quo nomina omnia vſitata perſequitur, *Camelum* funem ignorat. Producant igitur vel vnum teſtem, & cauſam per me obtineant. Sed quî poterũt, cùm *funis* Græcè κάλως, vel σχοινίον vocetur, κάμηλος beſtia tantùm ſit? En tibi Suidam.

Itaque vt Græcorum prouerbiorum ratio in Græcis ſcriptoribus quærenda eſt: ſic Hebraicorum dictorum origo ex Iudæorum petenda eſt commentarijs. Multę enim ſunt paroemiæ Iudæis familiares, quæ in alijs linguis abſurdæ vel obſcuræ videri poſſent. Quod quò melius perſpiciatur, non fuerit ab re adagia aliquot priſcis Hebræis vſitata, quæ in lectione Thalmudica obſeruauimus, afferre in medium.

למית ירקא ירקא שקל :

In vrbem oleribus (abundantem) olera (venalia) importa. Huius dicti authorem faciũt Moſen, cùm in Ægypto Magos Pharaonis prouocaret. Ii Moſen deridebant vt ineptum, qui

in Ægyptum magicarum artium peritissimã, noua prodigia magicis, vt ipsi putabant, præstigijs importare vellet. Quibus respondit Moses hoc prouerbio, In vrbem olerum abundantem importanda esse venalia olera. Sæpe enim fieri videmus, vt carissima sit in singulis vrbibus earum rerum annona, qua maximè abundant, omnibus ad alia loca exportantibus, atque vrbem ipsam ferè relinquentibus inanem.

שבא חרא פלפלתא חריפתא ממלא צנא דקרי.
Melius est granum piperis acre, quàm cista plena caryotarum. Huius prouerbij plana sententia est, quæ pluris esse sapientẽ vnum, quàm stultos multos ostendit. acerrimũ enim est piper, vt contrà fatui palmarum dactyli.

תרי קיסי יבשי וחד רטיבא ארקדוה יבשי לרטיבא: *Si fuerint duo ligna arida, & vnum viride: arida viride illud exurunt*. Hoc est, Plures mali pauciores bonos facilè superant.

זביתא בביתא ביקריא לשמשמי:
Adulterium domi est sicut eruca Sesamo. Vt enim Sesamum eruca depascitur, sic domum adulteria labefactant. לפם גמלא שחיבא, κατὰ τὸν κάμηλον ὁ φόρτος,

Pro Camelo sarcina. Quod est, *Versate diu, quid ferre laborent, quid valeant humeri*. Vt pro Cameli magnitudine & viribus sarcina imponenda est.

טוביה חטא וזיגוד מנגד:

Tobias deliquit, & Zigod plectitur. Zigod quidam Iudæus cùm Tobiam in flagitio aliquo deprehendiſſet, teſtimonium in eum dixit: ſed cùm ſolus teſtis eſſet, verberibus vndequadraginta probè mulctatus eſt. Ea enim in cauſis capitalibus leuiſſima pœna erat. Cùm ergo nocentes abſoluuntur, & puniuntur inſontes, hoc dictum vſurpant.

ארבעי לצלא וארבעי לצללא:

Quadra foſſori, & quadra ocioſo.

Quod cum Heſiodi ſententia facit, qui panem villici vult eſſe τετράτρυφον ὀκτάβλωμον.

Hoc adagio indicant naturæ paruo contentæ æquabilitatem.

Alia permulta afferre potuiſſem, ſed ad rē redeundum eſt.

Chriſtus itaque cùm rem ἀδύνατον parœmiacè ſignificare vellet, vſus eſt verbo priſcis Iudæis familiariſsimo. Nam in Thalmud Pérec haroéh legitur,

דלא פילא דעיל בקפא דמחטא:

Hoc eſt, *non poteſt Elephantus ingredi per foramen acus.* Et alio loco,

דילמא מפומבודיתא את דמעילי פילא בקפא דמחטא: *Forte è Phomboditha* (ea eſt vrbs quędam) *es tu, vbi immittunt elephantum per foramen acus.*

De quodam agitur, qui rem ἀδύνατον effecturum

fecturum se esse pollicebatur, vt est vastissimã belluam per angustissimum acus foramen intrudere velle. Quod vulgari prouerbio facere dicuntur Phomboditani, nempe homines vani & iactatores. Christus tamen pro *elephãto*, quem pauci viderunt, bestiam Syriæ notissimam *Camelum* dixit, quò res planius ab omnibus posset intelligi.

CAPVT X.

De Effathá.

POstulat nunc ratio, vt locutiones quasdam Euangelistis familiares, ac lingue Syriacæ proprias, quæ in alia nulla reperiuntur, exponamus, earúmque vsum doceamus. Ac primùm se offert verbum illud, quo Christus oculos cæco restituens vtitur, ἐφφαθά, effethá, quod Euangelista Mar. optimè interpretatur διανοίχθητι, *adaperire*. Iubebat enim Christus, vt cæcus ille oculorum vsum reciperet, quod Græci dicunt ἀναβλέπειν, vt in suo Pluto ostendit Aristophanes. Hîc docendum cur *aperiri* Syriacè id significet, quod nulla alia lingua vsurpat. Nam si Græcè dixeris διανοιχθῆναι, & Latinè *aperiri*, nemo vnquam intellecturus est, oculorum aciem restitui. Id eò fit, quòd peculiares sunt in singulis dialectis locutiones, prȩcipuè tralatitiȩ. Quod enim Latini in vitibus *gemmam* vocant, Grȩci nominant ὀφθαλμὸν *oculúmue*, Galli à truдendo

dendo *boutonem* appellant, Itali *thecam*. Sic Græci montis imam partem *pedum nomine* ſignificant, vt Galli & Itali, Homerus πόδας πολυπιδάκου ἴδης ait, Latini *radices* nominant. Multæ ac propemodum innumerabiles ſunt Latinę tralationes, quas Gręci ignorant: vt plurimę apud Gręcos Latinis incognitę. Gręci itaque eum, qui oculorum vſum habet, appellant βλέποντα, Chaldęi פתיח phetía, hoc eſt, *apertum*, tralatione apta, nec longè petita. Latini, quod ego ſciam, nullum vnum vocabulum eiuſmodi habent. Si igitur cęcus aliquis oculorum aciem recipiat, Gręcè dicetur ἀναβλέψαι, Syriacè אפתחא iſſethahá, id eſt, aperiri. Oculos enim omnes habemus, ſed cęci clauſos atque obſtructos, qui Syriaca phraſi elegantiſsimè dicuntur *aperiri*, cùm tegmenta illa recluduntur. De orthographia dictum eſt à nobis in Grammatica, hîc tantùm oſtendendum, cur cùm literam thau deciduam indicet daghes, ph non mutetur in p, ſed geminetur. Id diſertè D. Hieronymus in commentarijs in Dan. cap. 11. docet, qui ait apud veteres Hebręos, vt hodie quoque apud Syros & Arabes nũquam pronunciari p, ſed ph vel ſimplex, vel, ſi id orthographię ratio poſtulet, geminum. optimè ergo ſcriptum eſt ab Euangeliſta ἐφφαθά, non ἐπφεθά. Id dictum voluimus propter ſciolos quoſ-

quosdam, qui, quod ipsi non intelligunt, statim depravatum esse clamant. Sed monstremus huius verbi vsum. In Vaiicrá Rabbá, vel magno Leuitico, c. 18. qui liber Syriacè scriptus est, legimus historiam de duobus viatoribus, è quibus vnus cæcus erat, alter apertus, vel oculorum acie preditus. Quam, cùm mirificè eam locutionem exprimat, huc transcribere non piguit. Verba hæc Syriaca sunt. עובדא הוה בתרין גברין דהוו עלין לטבריא חד סמי וחד פתיח דהוה ההוא פתיחא גרש לה יתבון למקטרא בארחא לקטון עשבא ואכלון דין דהוה פתיח אסמי ודין דהוה סמיא אפתח ולא .עלין מתמן עד זמן דגרש ההוא סמיא להוא פתחא: Id est, *res gesta narratur de duobus viris, qui ascendebant in Tiberiadem, è quibus vnus erat cæcus, alter* פתיח *phathía apertus, & deridebat ille apertus eum,* nempè cæcum. *Considerunt, vt reficerent se in via, & lectam herbam comederunt: ille qui erat apertus excæcatus est, & is qui erat cæcus* iffathá, *apertus est,* hoc est, oculorum aciem recepit. *Nec abierunt illinc, quod ille qui fuerat cæcus derideret eum, qui fuerat apertus.*

Hoc afferre volui, vt vsum huius verbi atque originem ostenderem, quod hactenus neminē fecisse videbam. Porrò an herba vlla extet vel chelidoniū, vel alia, quæ hac vi prædita sit, medici viderint: mihi narrasse satis est.

CAP.

CAPVT XI.

De Mamona, & alijs locutionibus.

CÆtera, quę in Euangelijs leguntur, hæc sunt. Mamona, Matt. 6. μαμωνᾶ, ממונא, *pecunia*, de hoc suprà egimus in Racá. cap. 7.

Bar-iona, Matth. 16. βαρ-ιωνᾶ, בר-יונה *filius Ioná*. quod *columbam* significat.

Golgolthá, Matth. 27. quanquam corruptè à Græcis detracto altero l scribitur γολγοθὰ, *cranium*, vel *calua*, mortui præsertim. erat enim cippus Iudæorum.

Geth-semaní, Matth. 26. γετσεμανεί. Non est *vallis pinguium*: geth enim Hebraicum nõ est: nec *prelum olei*, vt quidam somniat. Sed sunt duo vocabula Syriaca גת·שמני, *pecuaria butyri*. גת geth enim respondet Hebraicæ voci מקנה, & שמן seman est חמאה *butyrum*. Is enim locus à copia butyri id nomen nactus est.

Elí elí lamá sabachtáni, Matth. 27. quod scribitur Syriacè, אלי אלי למא שבקתני, vel, vt Marcus habet elohi, אלהי. *Deus mi, Deus mi, cur destituisti me?* Quæ verba Hebraicè leguntur in principio Psal. 22. אלי אלי למה עזבתני, Elí elí láma azabtáni. Sed Christus, qui vernacula Syrorum lingua vtebatur, vt ab omnibus intelligi posset, versiculum Psalmi Hebraici Syriacè pronunciauit. Vox enim El אל, *Deus*, tam Syris, quàm Hebræis familiaris est. Elo-

hi autem, Syriacum eſt אלהי, quod Hebraicè dicendum erat אלהי elohái. Suſpicor tamen Chriſtum *Eli* protuliſſe, quod propius accedit ad nomen *Eliæ*, vt indocti homines Chriſtum *Eli* clamantem, *Eliam* inclamare exiſtimarent.

Banc_rgés, Marc. 3. βανε_ρ/ές, בני רגש, non בניא רגש vt habet Munſterus, cùm ſit ſyntaxis genitiui: nec בני רעם, vt quidam credunt: cùm *raam* Hebraicum ſit, *regés* Syriacum, quod *tumultum* & *tonitru* ſignificat. Euangeliſta rectè interpretatur υἱοὺς βροντῆς, *filios tonitru*. Quanquam ſcribendum eſt procuIdubio *Banerges* ſine o, quod nemo doctus negauerit.

Thalithá cúmi, Mar. 5. θαλιθὰ κοῦμι, טליתא קומי ó *puella ſurge*, Hebraicè dicendum erat, הנערה, vt Babylonicè עלמתא.

Beth_eſdá, בית אשדא, Ioh. 5. quod librarij errore malè ſcribitur *Bethſaida*, qui piſcinam *Beth_eſda* (nam Græca exemplaria habent βηθ_εσδά) cum oppido *Bethſaida* confudit. Eſt autem *Betheſda*, *domus eff uſionis* ab אשד verbo Syriaco *effudit*, à ſanguine victimarum effuſo: hinc Græcè dicitur προβατικὴ, quaſi *Victimariam* dixeris. *Bethſaida* autem eſt בית צידא, *domus piſcationis*, ob crebra ſtagna & lacus.

Gabbatha, Iohan. גבתא, Hebræis quoque vſita-

vſitatum eſſe ait Munſterus, quod nos negamus, cùm merè Syriacum ſit. גבּ enim Syriacè eſt idem quod כל Hebraicè, id eſt, *viam lapidibus ſternere.* propterea elegantiſſime redditur ab Euangeliſta λιθόςρωτον, quod eſt *lapidibus ſtratum*, vel *teſſellatum*. Cuiuſmodi multa pauimenta in Hiſpania viſuntur.

Aqel_demá, Act. 1. חקל דמא, *ager ſanguinis*, qui Hebraicè diceretur שדה הדם ſadéh haddám.

Tabithá, Act. 9. טביתא, Græcè ἡ δορκὰς, Latinè *Dama*, Hebraicè הצביה hazzeuiiáh, vt habes in Cantico.

Beelzebub בעל זבוב, Hebraicè בעל. *Baal*, id eſt *magiſter muſcæ*: vt Nicander μύαγρον vocat quendam ſerpentem.

CAPVT XII.

De Dimitte nobis, & alijs.

MVltæ ſunt præterea in nouo Teſtamento locutiones Syriacæ, quæ cùm vel ab Apoſtolis vel interpretibus mutatæ non fuerint, obſcuram ſæpe ſententiam efficiunt. Nos aliquot ſelegimus, quò magis huius linguæ ſtudium ijs, quibus per ætatem & ingenium licet & libet, commendaremus.

Extat in Dominica precatione illa nobilis phraſis, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. *Et dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus debi-*

toribus nostris. Dimittere, vel, vt quidam Latinius loquuntur, *remittere debita* Syriaca locutione dictum est, quod est, *delicta condonare*. Vt *debitores* pro *peccantibus* dicuntur. Quis enim non videt, nec Græcos, nec Latinos hoc modo loqui? Quinetiam Hebræi ipsi similem locutionem non habent. Quod aliquod exemplis explanandum est. *Parcere* quidẽ & *ignoscere* Hebraicè dicitur, סלח, vel בשא עון, hoc est, *perferre dilictum*: Syriacè verò שבק, id est *dimittere* vel *remittere*. Porrò *qui peccat* Hebraicè חטא hattá appellatur, Syriacè חיב haiiab *debitor*, obnoxiúsue. Et *peccatũ* Hebraicè חטא, Syriacè חובא, hoba, *debitũ*. In precatione Salomonis 3. Re. 9. legimus,

וסלחת לעמך ישראל·

Et ignosces populo tuo Israël.

Id à Chaldæo paraphraste sic redditur, ותשבק לחובי עמך ישראל. *Et dimittes debita populi tui Israel.* idque ter aut quater ibi repetitur. Filij Iacob, Gen. vlt. Iosephum in Ægypto supplices alloquuntur, שא נא פשע אחיך, *parce nunc delicto fratrum tuorum*. Id Chaldaicè versum est, שבק כען לחובי אחך, *Remitte nunc debita fratrum tuorum.*

Cæterùm facinorosos vocari חיבין *debitores*, tam vsitatum est, vt vel mediocriter doctus id facilè intelligat, vt Psal. 1. *Et in via peccatorũ non stetit*, Syriacè ובארחת חיבין לא קם, *Et in via*

in via debitorum non mansit. Hoc videns Lucas, qui Græcè doctus erat, scripsit ἁμαρτίας, *peccata*, cùm Matthæus habeat ὀφειλήματα. *Debitores* autem, quod Græcè exprimere non poterat, reliquit. Quid enim, quæso, aliud est peccatum, quàm debitum quoddam, quo nos obstringimus, rationem aliquando, nisi pœnitentiæ lachrymis tabulas inducamus, reddituri?

Mortuos vocare *dormientes* ob spem resurrectionis, pium est, sed Syriacę tantùm linguæ proprium: quanquam Hebræi dicant, *Et dormiuit cum patribus suis*, mortuos tamen nunquam nominant *dormienteis*. legimus in Thalmud, Dormientes pro mortuis.

ברה דרב דימי אתיליד לה ינוקא ובגו תלתין יומין שכיב: *Filio Rab Demi natus est infans, & intra dies triginta dormiuit*. Tum de quodam mago sic scriptũ est, ההוא אמגושא דהוה מחטט שכיבי *Ille magus, qui dormientes spoliabat*. Solus Homerus, poetarum, vt Plato ait, Deus diuinitus hoc sensit, cum Iliad. ξ. de virga illa mirifica Mercurij loquens, *mortuos* nominat ὑπνώοντας.

Εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει
Ὧν ἐθέλει, τοὺς δ' αὖτε καὶ ὑπνώοντας ἐγείρει.

Id Æneid. 4. Virgilius vertit,

Tum virgam capit, hac animas ille euocat orco
Pallenteis, alias sub tristia tartara mittit.

Dat somnos, adimitque & lumina morte resignat.

Quod Homerus mirificè dixerat ὑπνώοντας ἐγείρειν, quod est *dormientes excitare*, id obscurè & minus aptè vertit Virgilius, *somnos adimere*. Multę enim sunt phrases Homericæ Syriacis valdè consentaneæ ac consonę. Quod, Christo propitio, aliquando à nobis explanabitur. Christiani eam locutionem imitati cippos libitinarios & sepulcreta sua Græco verbo κοιμητήρια, cœmeteria, vocitant, quod Latinè vertas licet *dormitoria*.

Anto. Nebrissensis Quinquagenæ c. 12.

Deum nomine *cæli* intelligere Syriacum est. Hinc est illud Matth. 21. *Baptismus Iohannis vnde erat, à cælo, an ab hominibus?* מִשְּׁמַיָּא.

In salutatione angeli legitur, κεχαριτωμένη σὺ ἐν γυναιξί. Quod verbum ipse Euangelista fabricatus est, cùm apud Græcum authorem nullum extet. Nec enim vllum erat verbum, quod responderet Syriaco participio רחימתא Rachimtá, quod eam significat, quę gratiosissima atque acceptissima est. Sed iam dicendi finem faciemus, si omniū Apostolorum nomina cum suis etymis explicauerimus.

Nisi *gratiata*, quod in vet. lib. legitur.

CAPVT XIII.

De Messia, Maria, & omnium Apostolorum nominibus.

Messias & Christus.

CVr *Iesus* vocetur *Christus*, & *Messias*, omnes intelligunt. משח masah enim

tam

tam Hebraicè quàm Syriacè est *vngere*. Hinc משיח Masíah *vnctus*, Græcè χειστός. Sed mirantur multi, cur Euãgelistæ scribant μεσσίας, non μασσίας, cùm Hebraicè pronuncietur Másiáh. Paulus Ricius vir alioqui diligens scribit *Mosias*, sed ridicula & indocta superstitione. Christus enim Syriacè dicitur משיחא Mesihá, sed illa aspiratio Græcè exprimi non potest. rectè ergo Euangelistæ μεσσίας scribunt, vt Latini melius scriberent *Mesihas*. Græcè interpretati sunt Apostoli χριστὸν, vnde nos *Christiani* nominamur. Porrò Iudæi cùm suum *Messiam* tardigradum Græcè appellare vellent, non χριστὸν dicebant, ne cum Christianis vel nomine ipso consentire viderentur, sed ἠλειμμένον, hoc est, *delibutum*. Verùm illud obseruandum, quemlibet regem & sacerdotem χριστὸν vel משיח vocari posse, Iesum verò κατ' ἐξοχὴν propriè τὸν χριστὸν, & משיחא appellari.

Mariám compositum nomen esse quidam putant, & *mare salsum*, vel *stellam maris* interpretantur: sed ridiculè primùm, tum contra Hebraicæ linguę analogiam. Cùm enim scribatur מירם *miriam*, & bisyllabum sit, omnes Hebraicè docti fatebuntur heemanticum esse ac simplex. Cùm enim præter Mem, tres thematicæ appareant, necessario Mem cum hirec heemanticum est. Thema itaque est רם MARIA.

 ram,

ram, *eminuit*, in quo media quiefcit, quæ in deriuato mouetur, vt à קם fit קָיֵם, & Syriacè קים. *Mariam* ergo, fic enim dicitur Syriacè, vt fuprà docuimus, eft *excelfa, fublimis* atque *eminens*: quod etymon optimè tam è linguæ ratione, quàm ex merito per gratiam fanctiffimæ Virgini conuenit.

Petrus Cepha.

Simō Apoftolorū princeps Syriaco nòmine à Chrifto כֵּפָא *Cephá* appellatus eft: quod Euangeliftæ πέτρον rectè interpretantur. Latinè autem non tam benè nec propriè redditur *Petrus*. Quod facilè me viris prudentibus probaturum confido, atque interim fcrupulum illum exempturum, qui hactenus multos torfit: *Tu es petrus, & fuper hanc petram ædificabo ecclefiam meam*. Cùm enim conftet Chriftum Syriacè fuiffe locutum, ex ea lingua rationem petere debemus. Nam cùm cognomine aliquo Simonis Ecclefiæ principis futuri, in eoque paftorum aliorum foliditatem atque cōftantiam exprimere vellet, indidit ei Syriacum nomen *Cepha*: quod fi Latinè reddatur, fignificat *durum lapidem*, *vel cautem* cui refpondet Hebraicum סֶלַע. Cuius rei vim in parabola pij hominis qui auditum verbum conferuat, atque opere perficit, Chriftus exhibuit. Porrò id proprium nomen non eft, fed cognomen à tralatione fumptum. Euangeliftæ quidem, qui Græcè fcripferunt, *Cepha*

elegan-

elegantiſſimè atque aptiſſimè interpretantur πέτρον, quod *lapidem ſaxúmue* ſignificat. At Latini tam commodè reddere non potuerunt, ne neſciſſe dicam, quàm Syri & Græci. Nam lingua Syrorum כפא cepha *lapidem* ſonat, & nomen Apoſtoli refert, ídque ſine vlla literarum varietate. Quin etiam Græcè πέτρος tam pro *lapide* accipitur, quàm pro Apoſtolo. Latini hanc felicitatem aſſequi non potuerunt. Cùm enim Petrum dicunt, hominē tantum intelligunt, lapidem non item. Niſi voluiſſent dicere, *Lapis*, vel *Petra*, quæ cùm homini, tùm ipſi rei aptè quadraſſent. Hinc facilè ſolui poteſt quæſtio illa, *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam*; vel ſi Syriacè pronuncietur hoc modo,

אנת כפא רעל כפא הדין אבני ית צבורי:

Ant cephá veál chephá hadén ebnè iath çibburí (hoc enim modo locutum fuiſſe Chriſtum omnes Syriacæ linguæ docti concedent) id eſt, *Tu es lapis, & ſuper hoc lapide* (ſuper te, tùáque fide, & cęterorū paſtorum) *ædificabo Eccleſiam meam*. Illi enim Chriſti ouium cura commiſſa eſt: ipſe primus Euangelium annunciare cœpit, & primus in carcerem detruſus, verberibúſque propter Chriſti nominis confeſſionem mulctatus eſt. Hic enim Eccleſia non ſubſtructiones atque ædificia, ſed Chriſti fidelium multitudinem refert:

quam, instar cautis solidissimæ, Simon Cepha instituit, confirmauit, atque in fide Christi constabiliuit. Hæc facile rudes contemnent, quorum iudicium nihil moramur.

Andreas. *Andreas* Gręcum est, vt Philippus: ille *virilis & fortis*, hic *bellicosus, qui equis delectetur*, reddi solet.

Iacobus. *Iacobus* Hebraicum nomen est, Græcè ἐπτοσκελιτής, Latinè *supplantator*.

Zebedæus, זבדי, *liberalis & munificus*.

Iohannes, יוחנן, *gratiosus & misericors*.

Bartholomæus. *Bartholomæus* non est filius Ptolemæi, sed filius Thalmái, quod nomen in Biblijs legitur multis antè seculis, quam Ptolemęus vllus natus esset. *Telem* Hebraicè *sulcus* est.

Matthæus, *donum dei*, Græcè Dositheus, vel Theodorus.

Thomas, Syriacè תאומא, Græcè, vt Euangelista interpretatur, δίδυμος, Latinè *Geminus*.

Nonnus in Paraphrasi Euang. Ioannis. Vt mirer, quid Nonno in mentem venerit, vt Thomam binominem faceret. Cùm idem nomen sit Thomas, δίδυμος, & *Geminus*, vt *Messias, Christus, & Vnctus*. sed linguarum ignoratio magnis etiam viris errandi ansam præbet.

Alphæus, אלפי, est *doctus*, vel *doctor*.

Thadæus, תדי Syriacè non à confessione, vt quidam putant, alioqui diceretur *Thodæus*: sed

ſed à תר voce Syriaca, quæ *mammam* vel *papillam* ſignificat. Eſt enim Thadæus à *Mamma*, vt Lebbæus לבי à *corde* dictus. D. Hieronymus elegantiſſimè *Corculum* vertit. Oſiander à *Leone* ductum credit, ſed errat. Syriacè enim *Leo* non לביא, ſed אריה dicitur.

Simon Cananæus perperam ſcribitur à Latinis, cùm ſcribendum proculdubio ſit *Cannæus*, vel *Cannita*, vt Græcè quoque καννίτης. Niſi Euangeliſtis credere nolumus, qui ζηλωτὴν *zelotem* vel *æmulatorem* interpretantur, Porrò *zelator* Hebraicè & Syriacè dicitur קנא Canná: ſcribendum ergo Latinè *Cannæus*, vel *Cannita*, Græcè καννίτης. Nam *Cananæorum* nomen, quod crebrum eſt in Scripturis, librarijs parum doctis impoſuit.

Iudas *Iſcariota*, Chriſti proditor, vnde id nominis nactus ſit, nemo hactenus explicauit. Nam qui à שכר ſacár, *mercede* deducunt, Hebraicè neſciunt. Quid enim faciemus I & *ota*, quæ ad nômen neceſſario pertinent? Ea res diu me exercuit, cùm rationem nullam ſaltem veriſimilem inuenirem, & ſcirem hac ætate, qua literæ omnes bonæ florent, nihil temerè aſſeuerandum, niſi quis γέλωτα καὶ ἄνοιαν ὀφλισκάνειν cupiat. Sed confido me veram huius nominis rationem inueſtigaſſe, quam alijs quoque vt probem, operam dabo.

Iudas Iſcariota, à patria ſic dictus.

Cùm enim docti omnes, & in ſacris literis exerci-

exercitati, Apostolos omnes Iudęos fuisse cõsentiant, quod multis argumentis euincere possemus, eius nominis analogiã ex Hebręorum libris petamus oportet. Omnes itaque vel à familia, si nobiles fuerint, vel ab aliquo euentu, aut postremò à patria, præsertim ignobiles, cognomen sumunt. Nos asserimus Iudam proditorem *à patria sua Iscariotam* appellatum. Quoniam constat ex libro Iosue, cap. 15. & alijs multis locis, *Carioth* oppidum esse in Tribu Iuda, quod Hebraicè scribitur קריות: & scimus omnes qui à patria describũtur, vocari *eius loci viros vel filios*, sed præsertim viros. Quod Ezræ 1. passim legitur. *Filij Beth-léhem centum & vigintitres. Viri Netophá quinquaginta sex. Viri Anathoth centum viginti octo*. lege id caput, & Nehemiam cum Paralipomenis. Si enim velis vocare Romanum, dices איש רומי Is romé, *virum Romæ*: si Ierosolymitanum, איש ירושלם Is Ierusaláim, *virũ Ierusalem*. In Pirque aboth habes, אנטיגנס איש סוכו Antigonos il socó, *Antigonus vir soco*. i. Socæus. Sic, יוסי בן יועזר איש צרדה, Iose ben Ioézer is Seréda, *Ioses filius Ioezer vir Sereda*, i. Seredæus: quæ Ieroboami patria fuit. Alia innumera afferre potuissem, sed ex his, quod volumus, prudẽtes intelligẽt. Dicimus itaque nomen proditoris fuisse, יהודה איש-קריות, Iehuda Iscarioth, id est,

est, *Iudas vir Carioth, vel Cariotensis*. Vbi sunt ergo isti, qui Iudam Gallũ natione fuisse non tam malignè, quã indoctè contendunt? Cæterùm Euangelistæ, qui libenter nomina Hebraica & Syriaca retinẽt, cũ præsertim vulgò ab omnibus *Iscarioth* appellaretur, scripserunt ἰσκαριώτης, adiecta Græca forma, quod fecerunt in omnibus proprijs nominibus.

CAPVT XIV.

De Pane quotidiano, in oratione Dominica.

HVic præfationi nostrę eam Coronidem addere statuimus, qua piorum animi delectari poßint, nempe eam precationẽ, quã discipulis suis Christus ac proinde Christianis omnibus Syriacè tradidit. Nos bona fide singulis etiam verbis accuratißimè collatis, Syriacè scriptam pijs ac doctis asserimus. Cęterum, quoniam verbum vnum, quod tanquã scopulum omnes, præter vnum diuum Hieronymum, præteruecti sunt, diu ac multùm nos sollicitos habuit, cùm quid esset *panis ille* ἐπιούσιος, non reperiremus: ac ne alium quidem vllum, qui eius originem aperiret, haberemus. Sed hîc illa clausula vtar, ne quis me, quod semel Ecclesia recepit, conuellere existimet: cùm pro virili parte, quanquam parui parua conamur, Christi Ecclesiam ornatam atque auctam cupiã: cùm præsertim hęc doctis, non plebi proponamus: &, quod maximum

mum ducimus, Hieronymum ſequamur, & poſtremò non tanquam dogma obtrudamus, ſed Theologorum iudicio relinquamus perpendendum.

Videmus itaque omnes ferè vertere *quotidianum*, quod linguæ Græcæ ratio non patitur. Id eò libentius dicimus doctiſſimo hoc atque acutiſsimo ſeculo, vt omnes intelligant me nihil de meo aſſuere aut confingere poſſe. Nego enim ἐπιούσιον in Græco authore vllo ſignificare *quotidianum*, ac ne legi quidem apud vllum ſcriptorem niſi ſacrum. Quod ſi falſum eſt, conuincar à tot viris eruditiſsimis manifeſti mẽdacij. Verùm ea eſt veritatis vis, vt nullis poſsit expugnari calumnijs. Quidam interpretantur *ſubſtantialem* vel *ſuperſubſtantialem*, ſed contra Græcæ linguę analogiam, quæ poſtularet ὑπερούσιον, & οὐσιώδη, vel ſaltem ἐπούσιον: niſi dicere libet ἐπιουρράνιος, & ἐπιήμερος, ἀντὶ τοῦ ἐπουράνιος & ἐφήμερος: quæ nemo Græcè ſciens riſu nõ excipiet. Hæc qui Græcas literas non attigerunt, facilè contemnent. Sed nos cum doctis agimus, qui id veriſſimum eſſe fatebuntur. Solus D. Hieronymus, quem ſequimur, huius loci difficultatem ſentiens, vt qui Græcè doctiſsimus eſſet, & noui vocabuli, quod architectatus fuerat Matthæi interpres, rationem quærens: Euangelium Hebraicum, quod penes Nazaræos

Ber-

Berrhææ asseruabatur, consuluit: in quo scriptum reperit מחר mahár, quod *cras* significat, & cum articulo *crastinum*, hoc modo, לחמן, דמחר הב לן יומנא *Panem nostrum crastinum da nobis hodie*. Porrò cùm Matthæi interpres, quem multi Iohannem Euangelistam fuisse aiunt, nullum vnum Græcum nomen videret, quod responderet Syriaco דמחר Dimhár (Græci enim, quod *crastinum* referat, verbum nullum habent, sed *cras* αὔριον dicunt.) Cùm igitur hoc videret interpres, & sciret τῇ ἐπιούσῃ pro *postridie* ab omnibus accipi, nomen nouum, aptum tamen & significans, seruata analogia, formauit ἐπιούσιος, & reddidit verba illa Syriaca, τὸν ἄρτον ἡμῶν, τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. Nomina enim, quę à participijs deducuntur, à fœminino fiunt, vt οὐσία, & οὐσιώδης ab οὖσα, non ab ὤν, neque ὄν.

Quamuis igitur demus ab οὐσία dici posse ἐπιούσιος, vt ἐπίορκος ab ὅρκω, significatus ipse verbi Syriaci, quo Christus vsus est, repugnat. Porrò Græcos scripturę interpretes noua multa excudisse vocabula, nemo, qui eorum scripta euoluerit, inficiabitur. Ea enim est vis Hebraici & Syriaci sermonis, vt linguæ Græcæ vbertas atque felicitas, inopiam suam agnoscere, & noua fingere nomina cogatur. Quod fecisse ostēdimus Lucam in κεχαριτωμένη. Quinetiam Septuaginta pleraque innouarunt,

de qua voce sup. cap. 11. extremo.

uarunt, vt illa ἐνωτίζειν, ἀκουτίζειν, & ὀρθρίζειν, quæ si Latinè vno verbo reddas, dicendum erit, *inauriculare, audificare,* & *manicare*: quæ durissima essent, cùm vsitatiora sint, *præbere aureis, nunciare,* & *manè surgere*: non minus duriter illa Græcas aureis feriunt. Alia multa afferre possem, quæ domi illorum nata sunt. Ceterùm quomodo intelligendum sit, *Panem nostrum crastinum da nobis hodie*, Theologis expendendum relinquemus: nos certè sententiam ex antitheto elegantissimam esse cernimus. Verùm nostro officio satisfactum esse credimus: si quod intelligere potuimus è ratione linguarum, quarum si cognitionem aliquam nobis tribuamus, iure id nostro facere videamur, cùm in ijs totam penè ætatem contriuerimus, id candidè in medium proferamus. Tum magnorum erit Theologorum, sententiam, quæ certè impia non est, cùm authorem habeat Hieronymum, exponere.

Vt enim in Ecclesiæ incunabulis alij, teste Paulo 1. Corinth. 14. *loquebantur linguis*, alij *prophetabant atque interpretabantur*, quod munus longè est præclarius atque vtilius: nec alij alijs inuidebant. Sic cum multis prophetandi & interpretandi sacras literas scientiam concedamus, nemo nostris studijs, quæ ad peregrinarum linguarum illustrationem, & sacrarum literarum aliquod emolumentum spectant,

ctant; obloqui aut obſtrepere debet. Si quis tamen ſententiam noſtram audire cupiat, hoc modo intelligi non impiè nec incommode poſſe exiſtimo.

Iuſſerat Chriſtus ne quis de craſtinis eſſet ſolicitus, cum cuique diei ſufficiat malitia ſua: tum quòd ea cura animos maximè à pietatis cogitatione auocet atque abducat. Cùm enim conſtet auaritiam omnium ferè vitiorum procreatricem atque altricem eſſe: ſi quis craſtina curare non ſtultè, ſed piè deſierit, is profectò paruo contentus, cupiditatibus omnibus ablegatis, totum ſe pietatis culturæ dedet: quod ardentiſſimè ſuis optat Chriſtus. Verùm quoniam humana imbecillitas ſibi ſemper timet, & deteriora auguratur, præcipit Chriſtus vt patrem rogemus, qui noſtræ infirmitati proſpiciat, nobiſque pridie præbeat, quantum ſufficere poſſit poſtridie. *Panis* enim nomine, cibus omnis neceſſarius Hebraicè ſignificatur.

Id mirificè cum veteris Teſtamenti figura conſentit. Vt enim Exod. 16. Deus Iſraëliticum populum in ſolitudine *Manna* ſeptimo die colligere vetuit: ſed ne fame periret, ſexto die, qui dicitur *παρασκευὴ*, vel *præparatio*, duplam menſuram, quæ ad biduum ſatis eſſet, ſumere permiſit. Vt etiam Leui. 25. ſeptimo anno, quod eſt ſabbatum ſabbathon Dei,

agros ſeri,& vineas putari,ac denique terram coli vetuit: ſexto tamen anno tantam rerum vbertatem pollicitus eſt,vt toto triennio affatim ali omnes poſſent. Vt poſtremo poſt ſeptimam annorum hebdomadem, cùm Iobilæus celebratur, quieſcere omnes iuſſit, terrámque coli, ac fructus ſua ſponte naſcentes legi interdixit. Tum eos omnes, qui ob æs alienum nexi ante Iobilæum fuerant, liberari: pauperes & obæratos, qui ſua bona vendiderant, in antiquas poſſeſſiones redire imperauit.

Sic fideles ſuos optat Chriſtus, dum mortale corpus circunferunt, quaſi ſabbatũ quietis,& Iobilæum libertatis aſſiduè expectent, in paraſceue perpetua eſſe: vt poſtridie ſingulorum dierum quieſcendum eſſe ſperent: ne rerum futurarum cura à pietatis continenti meditatione auocentur. Quod etiam Pythagoras ſuo ſymbolo præcepit, τὰ σκευη συνδεμένα ἔχειν: nempe *vt ſemper ſarcinulas compoſitas habeamus*. Rogemus igitur omnes quotidie Patrem, vt noſtræ imbecillitatis miſertus, *panem noſtrum craſtinum det nobis hodie*: aliáque omnia Dei opt. max. prouidentiæ committentes, cum ſolùm ſperemus, qui Chriſti filij ſui meritis poſt diuturnam ſeruitutem, ærumnoſámque paupertatem, iam iámque aduentante Iobilæo, liberali nos aſſerat

rat cauſa manu, atque in antiquam cæleſtis Ieruſalem mittat poſſeſſionem.

FINIS.

Precatio Dominica, quam Chriſtus ſuos docuit, lingua Syriaca fideliter expreſſa.

צלותא דאלף בה ישוע משיחא מרן לתלמידוי ולכל משיחאי:

אבונן דבשמיא יתקדש שמך תיתי מלכותך תתעבד רעותך היכמא בשמיא כן בארעא לחמן דמחר הב לן יומנא ושבק לן ית חובינן היכמא דאף אנן נשבק לחיבינן ולא תעיל יתן בנסיונא אלא פרק יתן מן בישא אדי דידך היא מלכותא וגבורתא ויקרא לעלמין אמן:

Abunán debiſmaiiá iithcaddés ſemách thethé malchuthách iithaabéd reuthach hechmá biſmaiiá qen bearaá lahmán dimhár háb lán iomána vſ búc lan iath hobenán hechmá deuph anán niſ búc lchaiiabenã, vela theaiiél iathan beniſioná, ellá pherúc iathan min biſá are didách hi malchuthá vgburthá vicará lealmín. Amen.

Salutatio Angelica Syriacè.

שלם לך מרים רחימתא יהוה עמך בריכתא את בנשי ארי את ילדת ית פרוקא דנפשתן:

Selám lec Mariám rehimithá, Adonái im-méch, berichithá at binsé, aré at ielídith iath pharocá denaphsathán.

תהלה לאל חי:

ANTONII NEBRISSENSIS QVINQVAGENA, SEV QVINQVAGINTA

S. Scripturæ locorum explanatio; ordine Alphabetico.

CAPVT I.

Arceutina & thina ligna quæ sunt.

IN Secundo Paralipomenon volumine Cap. 2. vulgo legitur, *Sed & ligna cedrina & arcentina & pinea mitte mihi*. antiqui codices habent, *ſed & ligna cedrina, & cupreßina, & archeutina, & pinea mitte mihi*, ſed ei quod eſt pinea in hebræo nihil reſpondet. Pro eo vero quod in omnib. prope libris latinis legitur *archentina*: ſuſpicamur debere ſcribi *archeutina*, ſed neutrum quid ſit enarratores dicũt. Quicunque tamen ille fuit qui dictiones ſacræ ſcripturæ in ordinem alphabetarium redegit: videtur habuiſſe codicem in quo pro *archeutina*: *thina* tantum legeretur, ſed ex eo nihilo plus intelligas: quam quod ligni genus illud ſit. Nos vero lectionem veram eſſe aſſeueramus *archeutina*: id quod in codicibus antiquis & recentioribus legitur: vna tantum

 litera

litera aſpirata ex penultima in tertiam à fine ſyllabam reiecta: cùm alioqui *archentina* ſit nihili verbum. Sed an *thina* in eo loco poſſit legi, poſtea diſputabitur. Nunc verò *arcenthina* materia quę ſit inueſtigemus: & an templorum ſtructuris conueniat. Ἄρκευθος Græcè, Latinè interpretatur *iuniperus*. Inde eſt *archeutinus. a. um* ea forma qua à cedro cedrinus: à cypreſſo cypreſſinus inflectitur. Atqui *iuniperi* materia quemadmodum & *cedri* propterea quod cariem non ſentit, nec teredini obnoxia eſt: templorum ædificijs accommodari conſueuit. Auctor eſt Theophraſtus. Vitruuius in libris de Architectura. & Plinius lib. 16. naturalis hiſtoriæ: qui narrat duo fuiſſe templa clariſſima: alterum Vticæ in Aphrica ſacrum Apollini: vbi cedrorum trabes ſuo tempore durabant: (ita vt poſitæ fuere à prima vrbis origine annis mille circiter ducentis.) Alterum in Hiſpania ſacrum Dianæ à Zacyntho aduectæ cum conductoribus anno ducenteſimo ante excidium Troiæ: cui pepercit Hannibal religione inductus, *iuniperi* trabibus adhuc ſua ætate durantibus. Iam vero inter excidium Troiæ & Plinij ætatem non multo pauciores quam mille quadringenti anni intercedunt: quibus ſi addas ducentos fiunt ſexcenti ſupra mille annos. Itaque non ſine cauſa hæc duo potiſſimum

mum genera materię petit Salomon ab Hiramo Tyriorum rege ad templi quod Domino edificaturus erat cõſtructionem. Sed peculiariter Theophraſtus lib. 1. de ſtirpibus ſcribit *vtiliorem eſſe iuniperum ad rem ædificatoriam, tum ſubdialem, tum obruendam ſub terra.* durat enim, vt dicit, immunis putredine. Sed cùm Hieronymus rectè ſit interpretatus ארזים arazim in *cedrina*: rectè quoque ברושים beroſim in *cypreßina*: videamus an rectè verterit in *Archeutina* אלגומים algumim ſiue almugim: nam vtrumque legitur ex illorum conſuetudine: qui plærumque literas & ſyllabas inuertunt. Quod ſi rectè interpretatus eſt hoc in loco: perperam in. 3. Reg. c. 10. trãſtulit. *Sed & claßis* inquit *hiram attulit ex ophir ligna thyina multa nimis: fecitque rex de lignis thyinis fulcra domus domini.* & paulo poſt. *Non ſunt allata huiuſcemodi ligna thyina neque viſa vſque in præſentem diem.* Huius quoque materiæ meminit Ioannes in Apocalypſi capit. 18. *Omne*, inquit, *lignum thyinum & omnia vaſa eboris, &c.* Aut igitur in alterutro loco mendum eſt librariorum, aut in Paralipomenis ſpeciem pro genere poſuit: in tertio Regum ipſum tantum genus lignorum. Sunt autem *ligna thyina*, quæ odorem optimũ ſpirant, qualis eſt cedrus, cypreſſus: & de quo nunc agitur *iuniperus*, qua nulla eſt arbor odoratior:

dicta *Thyina* à θυίω verbo græco, quod est *odorem emitto*. Est tamen quædam ratio quæ nobis persuadere possit *algumim* non esse ἄρκευθον hoc est *iuniperum*, quod pro *iunipero* Hebræi vocabulum habent proprium. s. rothem. vt in 3. Regum volumine cap. 19. *Cum venisset inquit Helias & sedisset subter vnam iuniperum*. & paulo post. *Et dormiuit in vmbra iuniperi*. quibus in locis רתם rothem legitur. Eodem nomine fuit vna ex duabus & quadraginta mansionibus: de quibus in libro Numerorum cap. 33. *de Aseroth* inquit *venerunt in rethma: profectique de rethma, castra metati sunt in Rhemonphates*. Nam רותם rothem & רתמה rithma ex eadem origine idem significant: hoc est *iuniperum*: solaque habitudine differunt. Hieronymus in epistola ad Fabiolam de quintadecima mansione: *Rethma inquit transfertur in iuniperum hoc est ἄρκευθον*. Idem quoque author in translatione iuxta hebraicam veritatem in psalmo. 119. pro eo quod nos ex editione Luciani martyris habemus. *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatorijs*: ipse cum *carbonibus iuniperorum* interpretatus est: pro eo quod in Hebræo רתמים Rethamim habetur. Sed quod *rethmim* ab eo quod est *rothem* siue *rethma* inclinetur: nemo mirari debet: cum Hebræi huiusmodi inflexionibus plærunque vtantur.

CAP.

CAPVT II.

Artemon quid.

LVcas in Apoſtolica hiſtoria deſcribens tempeſtatem illam qua Paulus Apoſtolus fuit in mari deprehenſus: *Leuato* inquit *artemone ſecundum auræ ſlatum tendebat ad littus*. *Artemonem* omnes interpretantur, veli quoddam genus eſſe: idque videtur ordinis contextus inſinuare: ſed nullo authore probant. Vitruuius certe in libro de architectura. 10. trocleam eſſe dicit ad ſubleuanda onera excogitatam. Immo vero machinam quæ tres habeat trocleas: quod latinum eſſe vocabulum his verbis oſtendit. *In radice* inquit *machinæ collocatur tertia troclea. eam græci ἐπάγοντα: noſtri artemonem appellant*. Iſidorus dictionem eſſe græcam male putat: cum per. th. aſpiratum debere ſcribi præcipit. Nulla enim dictio latina per th ſcribi poteſt: ſed neque per aliquam aliam conſonantem aſpiratam. Nec obſtat quod Lucas in græco eo vocabulo vtitur: Nam & græci multa vocabula cum ipſis rebus à Romanis acceperunt: neque id tantum nominibus proprijs, ſed etiam appellatiuis. quod licet videre in Dioſcoride: Galeno: Paulo Ægineta: Plutarcho: Strabone: alijſque Romanarum rerum ſcriptoribus. Quid quod illi qui cum Paulo vehebantur, magna ex parte Romani erant: atque etiam

nauis ipſa forte Romana vt credibile ſit illos Romanè fuiſſe locutos: & Lucam vocabulo Romano vſum. Meminit *Artemonis* Iabolenus libro vltimo Digeſtorum in titulo qui eſt de verborum ſignific. l. malum. *Malum* inquit *nauis eſſe partem: artemonem non eſſe, Labeo ait.*

CAPVT III.

Azotus pro aſdod.

MIrantur Hebræi neque poſſunt reperire quenquã, qui poſſit cauſam reddere, cur ſeptuaginta primùm interpretes: atque deinceps illi qui ſacram ſcripturam interpretati ſunt; quaſdam literas in alias quæ videbantur multum diſpares, immutarint: vt quod apud illos legitur אשדוד aſdod per ſd. literas, quæ eſt ciuitas Palæſtinæ nobiliſsima: cuiuſque ſacra ſcriptura toties meminit: quid venit in mentem non modo ipſis interpretibus, verum etiam ſæcularum literarum ſcriptoribus, vt pro *aſdod azoton*, hoc eſt ſd in z mutarent. Atque è contrario pro eo quod illi habent עזרא Ezra, quo nomine fuit nominatiſtimus ille ſcriba legis, per z literam, ipſi *Eſdras* per ſd interpretentur. aut quid ſimile habent ſd cum z, aut z cum ſd: vt alterutræ pro alteris ponerentur. Atqui ſi reduxerimus ad memoriam, quod in libello de poteſtate literarum ſcripſimus, omnis cauſa du-

bitandi

bitandi fuerit ſublata. Dicebamus ex Græcorum authoritate, quibus z litera cum Hebræis communis eſt: hanc literam compoſitam eſſe ex ſd: atque in pronunciatione tantundem pollere. Quem vero ſonum litera per ſe habeat, illic oſtendimus. neque enim is eſt, quem tempeſtatis noſtræ homines græci & latini putant, & qui à vulgo profertur, ſed alius multum diſsimilis ad z literæ ſonum proxime accedens. Quid igitur mendoſi, ſi eiuſdem poteſtatis literę alię in alias mutatę ſunt? Quamquam id non potuiſſe nec debuiſſe fieri in eodem opere eſt à nobis diſputatum, cùm de x litera diſſerebamus: quod apud Hebræos quoties duæ conſonantes inter duas vocales obuenerint, prior ad præcedentem, ad ſequentem poſterior pertinet. quare priori apicem ſeba ſupponunt, vt illud ipſum oſtendant. Atqui ſi *azotus* per z ſcribatur, manifeſtum eſt totam illius vim ſequenti vocali incumbere: cum apud Hebræos diuiſa ſit. & ſi rurſus *Ezras* per ſd ſcribatur ex ordine conſonantium apud græcos & latinos, ſd ad ſyllabam ſequentem pertinebunt.

CAPVT IIII.

Aurichalcum.

IN Apocalypſi Ioãnis Ca. 1. legitur. *Et pedes eius ſimiles Aurichalco ſicut in camino ardenti.* Sed antequam de *aurichalco* ſiue *orichal-*

cho, differatur de translationis puritate disputandum est. Nam in græco non ὀρείχαλκον sed χαλκολίβανος habetur, quod verbum ex verbo latinè valet ęreum siue masculum thus. Sic enim apud græcos χάλκεον pro masculo & forti accipitur, quemadmodum apud latinos æreus siue æneus siue aheneus, vt apud Horatium in 3.ca.

Inclusam Danaen turris ahenea.

Et apud eundem in pri. Epi.

Hic murus aheneus esto:

Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.

Quod vero *thus* sit potius intelligendum quã *orichalcum* satis ostendit quod subditur: *sicut in camino ardenti*, ac si dicat quasi thus in igne. *Thus* autem accipere debemus non hoc nostrum adulterinum quod spirat surdum nescio quid turbidumque: sed quod affertur nunc in Hispaniam ex Arabia, Sabæa atque Carmania. Id enim igni impositum cum sua uiolentia puras atque fumo defæcatas corripit flammas. Hinc apud Orpheum in hymnis frequens est titulus *chalcolibanos* in Apollinem, in Latonam aliosque deos. i. masculum thus siue masculi thuris sacrificium, quẽadmodum apud Verg. in Bucolicis legimus.

Verbenasq; adole pingues, & mascula thura.

Cur vero interpres ex χαλκολιβάνῳ orichalcum verterit: illam suspicor fuisse causam: quod

quod cum λίβανος duo ſignificet, lachrymam ex virga thurea, & montem Phœnices atque Decapolitanæ regionis communem, ex χαλκὸς quod eſt *æs* & ὄρος *mons*, *orichalcum* eſt interpretatus: ac ſi diceret æs montanum. Nam quod vulgo dicitur *aurichalcum* nulla ratione defendi poteſt: tum ex illo principio omniū conſenſu recepto, non ſolere fieri compoſitionem ex latino & græco: tum etiam auctoritate & ratione. Ratio autem illa nimirum eſt quod in carmine ſemper reperitur prima breuis. Vergilius. 12. Æneid.

Alboque orichalco
Circumdat loricam.

Horatius quoque in poetica,

Tibia non vt nunc orichalco iuncta tubæque
Æmula.

Aurichalcum vero non poſſe dici, Sextus Feſtus Pompeius auctor eſt. *Aurichalcum* inquit *quidam putauerunt compoſitum ab ære & auro. Sane vero orichalcum dicitur quod in montoſis locis inuenitur. mons etenim græce ὄρος appellatur.* Quam rationem ſecutus interpres *orichalcum* ſiue *aurichalcum* poſuit pro *maſculo thure* reſpiciens alteram videlicet *illam* ſignificationem, hoc eſt montis Syriæ Palæſtinæ. Poſt huius obſeruationis meæ adnotationem, cum ad curiam regiam proficiſcerer diuerti paululum ab itinere vt Ioannem Fonſe-

cam

cam Pallantinum episcopum obiter salutarem, qui eo tempore Pallantiæ morabatur. Cumque more meo illius vrbis bibliothecas excuterem, lustraremque cœnobium diui Pauli, quod à fratribus dominicis habitatur, incidi in vetustatis adorandæ commentarios super Apocalypsim Ioannis, ab incerto quodam auctore scriptos; in quibus huiusmodi erat lectio: *Et pedes eius similes aurichalco libani.* Quæ verba in ipsius auctoris expositione iterum atque iterum repetuntur. Interpretaturque *libanum* in *albedinem*, cùm à sensu literali discedit. Sed bone I E S V quanta est veritatis vis: quæ quanquam vndique labefactetur, semper tamen relinquit sui vestigia, & quasi ansas quasdam, per quas ad illius inquisitionem demonstrationemque perueniri possit. Nam quis ex lectione illa non videt ab interprete locum illum sic principiò fuisse conuersum. *Et pedes eius similes chalcolibano,* id est, masculo thuri, deinde ab ignorantia librariorum adiectum fuisse *auri* & detractum *libano,* siue *libani*: quod habet lectio codicis vetusti, tametsi vitiose scripta pro *libano*. Nisi quis malit imperitiæ arguere interpretem: qui cùm *libanus* duas, vt diximus, habeat significationes, hoc est thuris lachrymarum, & montem palestinæ: relicto sensu quem auctor intelli-

intelligebat: alterum malè cohærentem elegerit in hunc modum vertens. *Et pedes eius similes chalco*, id est, *æri libani*, id est, ex monte illo Palestinæ conflato. Atqui Græci in ijs commentationibus quas nobis videre contigit omnes exponunt χαλκολίβανον pro ἀρσενολιβάνῳ, siue ἀῤῥενολιβάνῳ, id est, pro masculo thure.

CAPVT V.

Bethsaida pro Bethesda.

PRO eo quod in Ioanne cap. 5. nos habemus. *Est autem Hierosolymis probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida*: in Græco Euangelista sic scripsit. *Est autem Hierosolymis in probatica*: aut quemadmodum codex Pallantinus, & alij habent *super probatica*, tunc interpungendo sequitur: *piscina quæ cognominatur hebraice bethesda*, vt sint apud latinos tria errata. Primum quod *in* præpositio est detracta. Alterum quod *probatica* & *piscina*, perinde videntur esse coniuncta ac si esset adiectiuum cum suo substantiuo: cū sint, vt diximus, interpungēda. Tertium quod pro *Bethesda* legitur *Bethsaida*. Est autem Euangelistæ sensus, quod Hierosolymis in *probatica*, (hoc est in septo siue ouili siue pecuario, in quo pecudes cogebantur vt inde distraherentur siue ad sacrificiū siue ad lanienā) est piscina, quę cognominatur hebraice

braice אשדא בית beth-eſda. Itaq; probatica ſubſtantiuè accipitur ab eo quod eſt *probaticus.a.vm.* quod πρόβατον eſt ouis : vt ſit *hæc probatica.æ.* manſio ouium: quemadmodum dicimus baſilicam & regiam domum regis citra nominis ſubſtantiui expreſſionem. *Betheſda* vero interpretatur domus effuſionis: quoniam in eam piſcinam confluebant aquæ ſiue pluuiales ſiue ductiles. אשדא *Eſda* namque & אשדוד *Aſdod*: quo nomine prius fuit dicta quæ poſtea ſit cognominata *Azotus* ciuitas nobiliſſima Palæſtinæ: interpretatur *effuſio*. Sunt autem, vt Euſebius Cæſarienſis atque diuus Hieronymus ſcribunt : in ea domo duo lacus: quorum vnus hibernis pluuijs adimpleri ſolet: aliter mirum in modum rubens quaſi cruentis aquis antiqui in ſe operis ſigna teſtatur. Nam vt inquiunt hoſtias in eo lauari ſolitas tradunt. Atqui in 2 Paralip. libro capit. 4. vbi de templi ædificatione agitur: non in lacu, ſed in conchis æneis lauari conſueuiſſe hoſtias traditur *Fecit* inquit *Salomon conchas decem, & poſuit quinque à dextris & quinque a ſiniſtris, vt lauarent in eis omnia quæ in holocauſtum oblaturi erant.* Sed credibile eſt poſt templi euerſionē non in conchis illis quæ à præfecto regis Aſſyriorum ſiue alterutro ex illis erant iam Babylonem tranſlatę: ſed in piſcina illa lauari ſolitas eſſe hoſtias.

ſtias. Neque enim in eo nūc laboramus, an in piſcina lauari conſuetum fuerit hoſtias immolandas, ſed vt vindicetur reſtituaturque in priſtinam atque proinde veram ſcriptionem locus ab incuria librariorum vitiatus, qui nominis vicinitate decepti, pro *Betheſda* ſcriptitarūt *Bethſaida*. Cū ſit בית צירא *Bethſaida* Galilææ ciuitas prope Geneſareth ſtagnum, Petri, Andreæ, & Philippi apoſtolorum patria: interpreteturque *domus venationis*. *Betheſda* vero vt diximus, *domus effuſionis*, aquarum videlicet eo influentium. Quare illi qui piſcinam *Bethſaidam* domum venationis interpretantur, dupliciter peccant: & quod vitiatam lectionem non agnoſcunt: & quod alieni nominis interpretationem ſenſui accommodāt quem ipſi fingunt: non qui lectioni debetur.

CAPVT VI.

Bethdagon.

IN primo Reg. volumine. c. 5. legimus his verbis. *Tulerunt Philiſtym arcā Dei: & intulerunt eam in templū Dagon, & ſtatuerunt eā iuxta Dagon*, & quæ ſequuntur. Cecidit autem *Bethdagon* in ſortē tribus Iuda, vt colligitur ex libro Ioſue. Fuitque in collimitio duarum tribuum, Iſſachar videlicet & Zabulon: vt in eodem volumine habetur. In primo præterea Machabæorū. *Intrauerunt* inquit *in Bethdagon idolum ſuū vt ibi ſe liberarent*. & ſequitur. *Tem-*

plum dagon & omnes qui fugerant ad illud, Ionathan succendit igni. Qui hunc locum enarrauere: nihil aliud dicunt quã דגון *dagon* ex lingua Syriaca interpretari *piscem*. & בית דגון *bethdagon* esse *domum* siue *tẽplum piscis*: sed quis sit deorũ apud indigenas ignorant. Sed nos dicimus *Dagon* esse quæ sit alio nomine *Dercetus*. Strabo, Plinius & Macrobius tum Ἀθάραν, tũ Ἀτεργάτιν eãdem vocant. Quantumque cõiectura possumus assequi eadem est cognominata *Astarte*. de qua in 3. Regum volumine Cap. 11. *Colebat* (inquit) *Salomon Astarten deam Sidoniorum*. Sed de *Astarte* aliàs. Nunc de *Dercero*. Narrat Diodorus Siculus in 3. Bibliotheces libro: fuisse non longe ab Ascalone vrbe Syriæ clarissima, stagnum piscibus refertum: atque iuxta illud insigne templum *Dercetus* facie hominis ac reliqua corporis parte piscis effigie. Cuius figuræ causam hanc fuisse dicunt. Venerem vt adolescenti sacrificanti sibi gratificaretur, iniecisse animum Decerto, vt illius voto ac precibus acquiesceret. Atque deinde ex eorum cõgressu natam esse puellam, quæ postea sit cognominata *Semiramis*, quæ fuit coniux Nini assyriorum regis nominatissima: Nympham vero & pudore admissi concubitus, iuuenem abegisse, & infantem in loca deuia atque aspera exponendam curasse: se vero in stagnum illud dedisse

præci-

præcipitem: atque ita in piſcem (quali figura diximus) transformatam. Vnde & Syrij piſcibus non veſcuntur quin potius illos quaſi deos colunt. Templum vero quod illi deæ dicatum eſt, cuiuſque Diodorus meminit, id eſt, quod in ſacris litteris appellatur *Bethdagon*. de quo Euſebius atque Hieronymus in lib. de Topographia ſacræ ſcripturæ, dicunt fuiſſe prope Aſcalonem inter Iamnam & Lidã quæ poſtea ſit cognominata *Dioſpolis*, nõ longe ab Azoto. Nam hæ quattuor vrbes Paleſtinæ intra Iudeæ ambitum quadraginta millium paſſuum continentur. Quod cum ex multis alijs ſacræ ſcripturæ locis: tum ex primo Machabæorum libro manifeſte colligi poteſt. *Succendit* (inquit) *Ionathas Azotum, & mouit inde caſtra & applicuit ea ad Aſcalonem.* Tranſmutationis autem *Dercetus* in piſcem, & illius filiæ *Semiramidis* in columbam, Ouidius in 4. Metamorphoſeos meminit.

Incipit & dubitat de te Babylonia narret
Derceti: quã verſam ſquãmis velantibus artus,
Stagna palæſtini credunt mutaſſe figuram:
Aut magis vt ſumptis illius filia pennis,
Extremos altis in turribus egerit annos.

CAPVT VII.

A Bimatu & infra. *Matthæi 2.*

Iacobi Conſtantij Fanenſis error reprehenſus.

CVm ex mea consuetudine bibliopolia, quæ Salmanticę cõplura sunt, excuterẽ, forte fortuna incidi in obseruationes quasdã Iacobi Constantij viri plane literatissimi: sed quem antea nomine tantum nouerã. Fuerunt autẽ obseruationes illæ numero cẽtum: quas idcirco voluit gręce hecatostyn potius quam centuriam latine cognominare. harum duæ priores, ac totidem posteriores pertinent ad quosdam locos diuinæ scripturæ. Sed cũ reliquæ omnes multũ eruditionis rerũ sæcularium continеant; atque vt ingenuè fatear, omnes illas mihi facile persuaserit; in quatuor tantum quas dixi, hominis prudentiam desideraui: qui in ipso statim initio, ac deinde in operis clausula, vbi ex artis rhetoricę pręcepto consuetũ est optima quęque disponi, frigidiora & pene puerilia collocarit; vt quod in prima obseruatione quasi in re magna ac perdifficili cõmoratur ostendẽs eos aberrare, qui in Matthæi Euangelio c.2. legunt quod *Herodes occidit omnes pueros ab imatu & infra*: putantes non *bimatu* sed *imatu* esse legendum: ita vt b. litera non ad præpositionẽ pręcedentẽ sed ad dictionẽ sequentẽ pertineat: quod nec pueri quidẽ ignorant qui nondum ære lauantur. Aut ostendat mihi Constantius oportet quis hoc vnquam dixerit, aut si harum rerũ tã curiosus est; illud potius ex Lauren. Valla debuit adno-

adnotare in verbis illis non intra sed intra debere legi: propterea quod infra conditionem & locum designat, vt infra omnes homines, infra tectum: intra vero numerum & spatium, vt intra octo dies, intra vrbis muros.

CAPVT VIII.

Cameleopardalis.

IN secunda lege hoc est Deuteron. cap. 14. Inter animalia quorũ esus Hebręis permittitur Camelopardalim numerat, *hoc est animal* inquit *quod comedere debetis, bouem, ouem, capram*, & subdit *Camelopardalim*. Sed cum inter animalia immunda *camelus & pardus* reponãtur etiam ex genere: tum etiã nominatim *camelopardalis* quasi munda quadrupes esitanda illis proponitur, cum pręsertim paulo post dicturi simus quod cornua gestet: bifidã vngulã habeat, atque ex consequenti altera parte dẽtata sit ruminetque & sæuo pinguescat: quæ omnia adesse debent quadrupedi quæ sit hebræis vescẽda. Quod vero dicitur *Camelopardalis* nõ ita accipiendũ est quod ex cõmistione duorũ animaliũ diuersi generis sit propagata vt quidam male interpretantur illud Horatij ex 2. epistolarum volumine.

Diuersum confusa genus Panthera camelo:

Sed quod capite camelum, varietate colorum pardum siue pantheram præseferat. Plinius l. 7. c. 18. *Camelorũ* inquit *similitudo in duo trans-*

fertur animalia. Nabim AEthiopes vocant collo similem equo; pedibus & cruribus boui, camelo capite, albis maculis rutilum colorem distinguentibus: vnde camelopardalis dictatoris Cæsaris Circensibus ludis primum visa Romæ. Ex eo subinde cernitur aspectu magis quam feritate conspicua, quare & ouis feræ nomen inuenit, hæc Plinius. Varro quoque de lingua latina. *Camelus* (inquit) *suo nomine Syriaco in latinum venit vt Alexandria camelopardalis nuper adducta: quæ erat figura vt camelus; maculis vt panthera, hoc est, pardalis; quam enim nos pantheram Græci pardalim vocant.* Panther vero apud Aristotelem aliud est à panthera siue pardali. Panther namque (Theodoro interprete) *hoc est, lupus canarius, cæcos parit catulos luparum ritu numero cũ plurimum quattuor.* Galenus quoque; *quidam* (inquit) *adeo bestiales sunt, vt leonum & pantherarum, item canum & pantherum & vulpium carnibus vescantur.* Pardus vero quod sit animal, aliubi dicetur. Nunc ad *Camelopardalim* redeamus. Heliodorus libro Æthiopicon. 10. scribit æthiopum regi ab Auxomitarum legatis hãc feram dono datam. *Postremo* (inquit) *accessere Auxomitarum legati: & cum alia munera obtulerunt, tum in primis animantem quampiam inusitata specie, naturaque, cuius ad magnitudinem cameli proceritas, color pellisque pantheris maculis*

maculis veluti florentibus variegata, postremæ infra aluum partes humi subsidebant sicuti in leonibus videmus: humeri pedesque priores atque item pectus præter cæterorum membrorum rationem procera: tenuis ceruix & quæ de reliqua corporis mole in olorium collum se extenderet. Camelo caput simile, major ipso pene duplo, quam Libyssæ struthi. Substrictosque velut oculos torue motans conniuebat, incessus autem longè animantium cæterarum terrestrium, vel aquatilium dissimilis. Neque enim vicissitatim crura simul, sed dextra pariter dehinc sinistra vtraque agitabat: cumque his suspensa proferebat latera tractu motuque tam facili, vt eam quo vellet tenui capistro vertice deuincto, veluti fortissimo vinculo magister perduceret. Hæc (vt est conspecta animans) omnem continuò multitudinem obstupefecit, speciesque nomen inuenit ex ijs, quæ præcipua in corpore sit, vt ex tempore eam populus Camelopardalim appellaret. Dion quoque & ipse autor Græcus. 43. Romanæ historiæ libro consentanea verbis Plinij scribit. *Camelopardalim* (inquit) *primus Cæsar Romam adduxit & populo ostendit. Id animal cætera camelus, crura autem inæqualia habet, posteriora prioribus magis breuia, vt à clunibus attolli sensim quasi ascendenti simile incipiat, corpusque reliquum sublime admodum cruribus prioribus sustentatur: sed ceruix in altitudinem pene pecu-*

liarem se tollit: colore ipso maculoso ceu panthera: quo fit vt amborum promiscuo vocabulo censeatur. Solinus præterea vbi de Æthiopib. eadem propemodū quæ Plinius de camelopardali tradit. Iulius Capitolinus in Gordianorum vita scribit Philippum Cęsarem qui primus omniū Christianus fuit imperator, in ludis sæcularibus cum millesimum ab vrbe cōdita annum celebrauit, decem *camelopardalos* populo spectandos exhibuisse. Idē quoq; tradit Gordianum seniorem inter cætera quę in Quæstura sua populo rapienda concessit centū oues feras exhibuisse. Cornua vero hanc belluam habere, quod Plinius, Varro, Heliodorus, Dion atque alij siluerūt, animaduertit Angelus Politianus in *Girafa*, sic enim vulgus *camelopardalim* appellat, quam Sultanus, id est, Ægypti rex misit dono Laurentio Medicæ Florentinorum principi. Quod si cornua gestat, bifidaque est vt Plinius scribit, merito ex genere mundarum quadrupedum Moses Hebræis mandendam esse permittit.

CAPVT IX.

Castores.

NAuigaturus Paulus apostolus ex insula Melite in Siciliā: id quod in Apostolorū actibus c. 28. legitur, conscendit nauē Alexandrinam *cui erat insigne Castorum siue Iouis filiorum.* nam vtraque litera inuenitur, & vtraque

que respõdet ei quod in græco legitur παρασήμῳ διοσκόυροις. Quod vero Hugo Cardinalis legit castrorũ, mendũ est manifestariũ ab inscitia librariorũ profectum: qui pro Castorũ r interiecta castrorũ scriptitarunt. Quare illius friuolas expositiones omittamus. Fuerũt autẽ Dioscori Castor & Pollux, dicti à ζεῦς διὸς quod est *Iuppiter iouis*: & κόρος *puer* siue *filius*. de quorũ nomine Mensis quoque apud Grecos est cognominatus, qui est fere apud nos Iunius. de quo in lib. Machab. 2. c. 11. *anno* inquit *centesimo quadragesimo octauo mẽsis Dioscoron die 24*. Recta igitur interpretatio & quæ sit verbum ex verbo, quamque venerabilis Beda agnoscit legitque, est *Iouis filiorum*. Sed cũ *Dioscori* duo sint, hoc est *Castor & Pollux*, videamus an recte sit interpretatus qui διοσκόρους vertit in *Castores*. Videtur autem ex cõsuetudine loquendi sumpsisse interpres, vt vtriusque dei nomen sub vno cõplecteretur. Nam templum quod fuit Romę ex cõsortio *Castori & Polluci* dedicatũ, vnius tantũ *Castoris* dicebatur. Vnde facetè M. Bibulus C. Cęsaris in Ædilitate collega euenisse sibi dixit, quod *Polluci*. Vt enim geminis fratribus ædes in foro constituta tantum *Castoris* vocaretur; ita suam Cæsarisque munificentiã vnius Cæsaris dici. Refert præterea Seneca in 1. libro Natural. quæstionum: *quod si in media tempe-*

ſtate apparent, quaſi ſtellæ velo inſidentes, adiuuari ſe tunc periclitantes exiſtiment Caſtoris & Pollucis numina credentes. Atqui Plinius illas non *Caſtorem* & *Pollucem*, ſed vno nomine *Caſtores* vocat libro 2. Naturalis hiſtor. cap. *de Caſtoribus*. Has hodie in tempeſtate deprehenſi nautæ *ſancti Thermi lampadas* vocant: quas cum viderint pro certo habent frãgi è veſtigio tempeſtatem. Beda hunc locum exponens; *Gemini* inquit *Caſtores ſunt Caſtor & Pollux; quos ideo gentiles in mari deos vocant: quia in tempeſtate ſi ſolæ apparuerint in naui vel in antennis periculoſi, ſi vero geminæ proſperi curſus ſunt nuncia.* Ego vero quemadmodum de geminis Caſtoribus ſimul apparentibus Bedæ aſtipulor: ita de ſolitarijs diſſentio. tunc enim non Caſtor neque Pollux: ſed *Helena* vocatur. De qua Plinius libro 2. *Diram illam ac minacem appellatam Helenam ferunt.* Et Papinius in 7. Thebaidis.

Non aliter, cæco nocturni turbine cori
Scit peritura ratis, cum iam damnata ſororis
Igne Teraphnæi fugerunt carbaſa fratres.

Inſigne igitur nauis Alexandrinę erant Caſtores ſiue filij Iouis: in quorum tutela nautæ eſſe putabantur, quemadmodum apud Virgilium in 5. Æneid. ſunt *Centaurus, Scylla Piſtris, Chimera.*

CAP.

CAPVT X.

Charadrius quid.

IN Leuitico cap. 11. & in Deuteronomio ca. 14. prohibet Deus per Moſen Hebræos veſci auibus immundis, inter quas numerat *charadrium*. Sed quæ auis, aut qualis *charadrius* ſit, non Hebræi quos conſului, non illorum locorum enarratores, non illi qui vocabula in ordinem Alphabetarium redegerunt, mihi ſatisfaciunt. Ariſtoteles libro de hiſtoria animal. 8. inter aues lacuſtres ſiue marinas illum nominat: *gauia*, inquit, *alba & fulica mergus & charadrius rupex iuxta mare victitant.* Idem lib. 9. *Colunt*, inquit, *& aliæ aues fragoſa, & ſaxa, & cauernas: vt quem à præruptis torrentium alueis charadrium appellamus. Praua hæc auis, & colore, & voce, noctu apparet, luce aufugit.* Theodorus Gaza *hiaticolam* interpretatur, quod in hiatibus & ſpeluncis habitet; nã χαράδρα tum torrens, tum alueus, tum vallis, tum ſpelunca ex Græco vertitur. Alio in loco χαραδριὸν in *rupicem* tranſtulit, quod in rupium cauernis habitet.

CAPVT XI.

Cynus pro *Chino.*

IN Daniele Propheta cap. 13. vbi hiſtoria Suſannæ ex tranſlatione Theodotionis inſerta ſcribitur, omnes codices vulgo habent: *Si vidiſti eam, dic ſub qua arbore videris. Qui ait,*

ſub cyno, pro eo quod eſſe debuit *ſub ſchino*. Iacobus Conſtantius contra Nicolaum Lyram, corruptam lectionem defendit: aſſeueratque non *ſchinum*, ſed *cinum* eo in loco debere legi: inuehiturq; acerrimè in Nicolaum, quod eo in loco legat *ſchino*, quam interpretatur *lentiſcum*: contenditque debere legi, *cino*, quam ipſe ſomniat eſſe ex lauri generibus vnũ. Excutiamus igitur, diiudicemuſque, vter illorum ſtet à cauſa potiori: conſtituatur inter eos cauſa, citentur partis vtriuſque teſtes. Conſtantius affert in teſtimonium contra veritatem locos deprauatos duos. Alterum ex calce quindecimi voluminis Pliniani: vbi numerantur lauri genera tredecim. *Acceſſere* inquit *genera: Cuius hanc ſylueſtrem laurum aliqui intelligunt*. vbi pro eo quod eſt *cuius* ipſe contendit debere legi, *cinus*: quod non Hermolaus eo in loco adnotauit: non Theophraſtus ſcripſit: non Cato in libris de re ruſtica, qui tria tantum genera lauri numerat. Non alius quiſpiam, qui dicat *cinum* eſſe lauri ſpeciem aut arboris per ſe genus. Alterũ affert ex Ouidio teſtimoniũ, qui libro Metamorphoſeos. 10. inter arbores quæ Orpheo aſtiterunt, enumerat *cinum*. Sic enim ipſe legit,

Et bicolor myrthus & bacchus cerula cinus.

Cum omnes libri tã inemendati quã emendati habeant *ficus*. Sed cõtra duos teſtes deprauatos

uatos atque aduersarij malignitate corruptos, vnum Hieronymum, atque ipsam veritatem quę valet pro mille testibus producimus. Scribit enim in ipsius Danielis procemio & in catalogo Ecclesiasticorũ scriptorũ, Africanum qui vt sacræ scripturę falsitatem conuinceret, multa contra Origenem argumenta cõgessit, inter cætera opposuisse Susannæ historiam ab aliquo gręculo nugatore confictam: idque ex verborum etymologia probasse: quod vbi legitur apud nos sub *schino*; quod sequitur statim, *angelus Dei scindet te medium*, totũ illud ex græco sermone descẽdere. σχῖνος enim latine est lentiscus. σχίζω vero interpretatur scindo. & subdit Hieronymus, *cuius rei nos intelligentiam nostris hanc possumus dare: à lentisco in lentem te comminuat angelus: aut lente pereas, aut lentus id est flexibilis ducaris ad mortem.* Emendemus obiter locum superiori coniunctum, vbi pro *prino* legitur *pruno*. Est autem πρῖνος græce quæ sit latinis *ilex*. ad quod nomen alludens Daniel subiungit. *Manet enim angelus Dei gladium habens, vt secet te medium.* πρίω enim græce seco interpretatur. Vnde subdit Hieronymus, de arbore *ilice* Danielem dixisse, *ilico pereas*. A πρίω igitur πρίσαι fecit sicut à σχίζω σχίσαι. Non debuit itaque Constãtius ea quorum ignoratione tenebatur, attingere: nec violare naturæ legem, de qua Persius.

Publi-

Publica lex hominum, naturaq́; continet hoc fas,
Vt teneat vetitos inscitia debilis actus.

CAPVT XII.

Cœmiterium non Cimiterion.

VSurpatur crebro in sacris literis dormire pro eo quod est mortem obire siue mori. Quale est illud ex euangelio. *Non est mortua puella sed dormit.* Illud quoque. *Lazarus amicus noster dormit.* Sumptum est autem verbum ex eo quod quemadmodum is qui dormit quandoque expergiscetur: ita ex eo, quod in religione nostra credimus & speramus: qui diem suum obiere, aliquando ex mortuis resurgent. Significantius itaque nostri mortuos dormire dicunt: quam Latinæ elegantiæ studiosi, mortem oppetere, siue diem obire, siue agere aut efflare animam, siue mori, siue perire, siue interire. Hinc factum est, vt locus in quo mortui sepeliuntur: quod latinè tum sepulchretum: tum conditorium appellatur, à Græcis πολυάνδριον vt est, in Ezechiele, dicitur in nostra religione κοιμητήριον Græcè: Latinè *dormitorium*, non *cimiterium*, vt homines indocti somniant, dictum quasi *cinis terium*: quia ibi defunctorum cinis teritur. Neque à *cimis*, quod ipsi interpretantur *dulce & sterni statio*: sed potius per œ diphthongon *cæmiterium* dictum: à κοιμάομαι quod est *dormio*: vt sit quemadmodum

dum diximus, *cæmiterium*, *dormitorium*.

CAPVT XIII.

Collirida.

Libro Regum secundo. cap. 6. *Partitus est* inquit *tam viro quam mulieri singulis colliridam panis vnam*. & in Leuitico cap. 6. *Colliridas olei admixtione conspersas offerent*. Sed quid collirida sit plane nescitur. nam cũ græcum nomen videatur, græci non agnoscunt esse suum. Latini diuinant, cum dicunt esse triangulum siue tortam panis. Nos pro eo quod legitur collirida suspicamur vna litera immutata debere legi *collicida*. Est namque apud Græcos κόλλιξ, ικος, *panis subcinericius*: hoc est non in furno sed in foco super lapide concalefacto deinde cineribus super ingestis decoctus: quo genere coquendi panes, etiam nunc quidam ex Cantabris & Asturibus vtuntur; putanturque huiusmodi panes ad augendas vires plurimum conducere. Ab eo igitur quod est κόλλιξ, Aristophanes Comicus nomen finxit κολλικοφάγου: id est *collicis voratoris*. Hinc etiam in forma diminutiua *colliphium*, & *collicium* dicta. Iuuenal.

Luctantur pauci: comedunt colliphia pauci.

Martialis.

Et colliphia cum decem comedit.

Plautus quoque *colliphia* inquit *mihi*. A collicio iterum fit *collicida*: quod significat etiam *panem*

panem subcinericium. Itaque apud authores sacrarum literarum vbi crebra fit mentio huiusmodi panis, indifferenter alterum pro altero ponitur. vnde pro eo quod in 4. Regum cap. 19. Hieronymo interprete legimus *Respexit Helias, & ecce ad caput suum subcinericius panis & vas aquæ*. Ambrosius in epistola ad Vercellenses. *Helias* inquit *quem Dominus erudiebat ad virtutis profectionem, ad caput suum collicidam & vas aquæ repperit*. Idem quoque Hieronymus in quadam epistola ad Eustochium pro eo quod interpretans dixit *subcinericius panis*, *Respexit* inquit *Helias & ecce ad caput eius panis collicidæ*. sic enim legendum est, aut ostēdant mihi vbi apud Græcos & Latinos *collirida* reperiatur, aut quid significet.

CAPVT XIIII.

Daphne quid in libro Numerorum.

QVod in libro Numerorum cap. 34. legitur *de sephama descendent termini in Reblata contra fontem Daphnen*, nemo ex ijs qui hunc locum enarrauerunt, quid sit daphne, aut cur ab interprete adiectum exposuit. Nicolaus Lira ociose dictum putat: dicitque in libris castigatis non haberi daphnen: cum e diuerso libri potius inemēdati sint, vbi daphne non habetur. Hieronymus certe in Ezechielem cap. 4. exponens obiter locum illum *de sephama* inquit *id est de apamia descendent*

termini

termini in Reblatha, quæ nunc Syriæ notatur Antiochia. & subdit: *Vt scias* (inquit) *reblam siue reblatham hanc significare vrbem dicit contra fontem quem perspicuum est significare daphnen: de quo fonte lucus aquis abundantissimis fruitur.* Quod si Hieronymo non credis, at ipsi sacræ lectioni credas necesse est, quæ in secundo Machabæorum volumine c. 3. hæc verba continet. *Onias*, inquit, *Sacerdos continebat se in loco tuto Antiochiæ secus daphnen*: Nam cũ sint plures Antiochiæ; vna est ad Cragum flumen in Cilicia, altera iuxta Meandrum amnem in Caria, tertia Pisidiæ in Cappadocia, de qua Lucas in Apostolica historia c. 13. ad quarum differentiam hęc cognominata est Antiochia *ad daphnen*; quæ etiam aliarũ cõparatione Antiochia magna dicitur, & Antiochia quoque ad Orontem, quia ab Oronte fluuio secatur media. Ad *daphnen* siue ἐπὶ δάφνῃ cognominata est, vt sunt auctores, Eusebius in locis sacræ scripturæ, Hieronymus in Ezechiel. à luco quem Cn. Põpeius lauris & cupressis cõsitum dedicauit. Continebatur autẽ lucus ille ambitu octoginta stadiorũ: quo in loco Antiochensiũ cõuentus agitabatur, vt auctor est Strabo. *Cupressorum daphnensium* meminit Iustinianus Imperator li. 11. Cod. ti. de cupressis ex luco daphnẽsi. Capitolinus quoq; in Veri cæsaris vita. *Verus* inquit *Cæsar posteaquam in*

Syriam venit in delitijs apud Antiochiam ad daphnen vixit. Amianus præterea *tunc ait apud daphnen amœnum illud & ambitiosum Antiochiæ suburbanum.* Meminerunt præterea eiusdem luci Volcatius & Lampridius. Fuit quoque Antiochię porta qua ibatur ad daphnen: de qua Hieronymus in vita beati Ignatij. *Reliquiæ* inquit *corporis eius Antiochiæ iacent extra portam daphniticam in cœmiterio.* Quod vero Eusebius & Hieronymus dicunt cognominatam *ad daphnen* hoc est *ad laurum* siue *lauretum* propter lauros & cupressos à Pompeio dedicatas in eo loco: ad superiora potius tempora referendum est. Constat nãque vrbem illam fuisse conditam vel potius instauratam à Seleuco rege Syriæ, indito etiã illi nomine ex patre suo Antiocho qui fuit ex ducibus Philippi Regis Macedonum auctore Trogo libro. 15. & quod *ad daphnen* sit cognominata indigenæ causam afferũt: quod *daphnen* quam poetę fluminis patrij appellant ipsi suam atque Ladonis sui filiam fuisse dicunt. Philostratus lib. 1. *Apollonius* inquit *Antiochiam quæ magna cognominatur: & Apollinis Daphnei templum intrauit: cui Arcadiæ fabulam Assyrij tribuerunt Daphnen Ladonis filiam illic natam fluminis asserentes. Et fuit quidam apud ipsos fluuius quem Ladonem appellant & maxime omnium arborum laurum colunt ob memo-*

memoriam virginis Daphnes. Arrianus præterea à *Daphne* Ladonis fluminis filia dictam Antiochiam ad *Daphnen* putat: quibus in memorato loco Hieronymus astipulatur dicẽs. *Hic lucus à magno Pompeio: qui primus Romano imperio subiecit Iudæam consitus est & ab eo iuxta fabulam poetarum Daphnes nomen accepit ob lauros & cyparissos: quæ arbores in ipso frequẽtißimæ sunt.* Ex quibus infertur non frustra ab interprete fuisse adiectum *Daphnẽ* id quod Nicolaus putauit: sed dictum per figuram prolepsim non modo poetis sed etiam literarum sacrarum auctoribus vsitatissimã. Quod vero ille dicit hunc locum esse qui apud Mattheum c. 15. sit magedan: & apud Marc. c. 8. Dalmanutha: & quod inde oriatur Iordanes: totum hoc commentitium est & pro libidine sua confictum: Id quod suo in loco disputabitur.

CAPVT XV.

Debora non delbora.

DVę reperiuntur in sacra scriptura fœminæ cognomines: vtraque vocata est *Debora*. Altera Rebeccæ vxoris Isaac nutrix, de qua Genes. c. 35. *Eodem* inquit *tempore mortua est Debora nutrix Rebeccæ, & sepulta est ad radices Bethel subter quercu.* Altera prophetis vxor Lapidoth quæ post Aioth iudicauit populum Israel cum Barach: de qua in Iudicum

libro multa ſcribuntur. Sed in libris recentioribus vtrobique l. interiecta Delbora legitur, quod nulla ratione defendi poteſt. Tum quod apud Hebręos in hac particula l nuſquã eſt: quibus aſtipulantur omnes codices gręci, aut qui ex tranſlatione græca ad nos venerũt, atque etiam antiqui omnes libri Latinis, Lõgobardis, Gothiciſque inter Pœnos ſcripti. Tũ quod omnes Eccleſiaſtici authores דבורה debora, in apem interpretantur: cum *Delbora* per l literam interiectam nihil tale, ſed neque aliud quicquam apud Hebræos ſignificet. Eſt & alia ratio, cui nemo inuenire poteſt quid reſpondere queat. Remigius in Hebraicorũ nominum interpretatione, in quibus diſponendis alphabetarium ordinem exactiſſime proſequitur: poſt particulam *debon gad* eueſtigio ſubiungit *debora*. tum ſubdit *decla*. hoc eſt poſt nomina habentia b poſt e, apponit habẽtia c poſt e; vt nullus relinquatur locus ei quod *delbora* per l literã, quod eſt quẽadmodum diximus, nihili verbũ. Quare diſpungẽdum eſt l ex hac particula, velint nolint, qui vitioſa lectione tantopere delectantur.

CAPVT XVI.

Dextera.

SAlomon Prouerbior. c. 3. enumerans pręmia quæ comitantur ſapientiã, *Longitudo* inquit, *dierum in dextera eius, & in ſiniſtra illius,*

lius diuitiæ & gloria. In quibus verbis præter illum ſenſum qui eſt in promptu, ſubeſt recondita quædam per digitos computandi ratio, qua omnis antiquitas vtebatur. Quamuis enim per *longitudinem dierum* intelligatur interminabilis vitæ iucunda poſſeſſio, reſpicit tamen ad illud quod qui pertingebat annum vitæ centeſimū, incipiebat in *dextra* manu cōputare, cū in *ſiniſtra* ſuperiores numeraſſet. Vt de Neſtore, qui apud Ouidiū dixerat;

Vixi annos bis centū, nunc tertia viuitur ætas.

Iuuenalis ait.

Rex Pilius magno ſi quicquam credis Homero,
Exemplum vitæ fuit à cornice ſecundæ,
Fœlix nimirum qui per tot ſæcula mortem
Diſtulit, atque ſuos iam dextera cōputat annos.

Qui per digitos computandi modus cū apud authores frequens ſit, neque adhuc ars ipſa vulgata eſt, pauca nobis ex Iſidoro atque Beda mutuanda ſunt, atq; graphice demonſtrandū qua digitorum figura apud maiores noſtros numeri deſignabantur. *Minimus* itaque digitus mediæ volę appreſſus *vnū* mōſtrat. *Medicus* hoc eſt minimo proximus in eadē vola affixus *duo*. *Medius* qui infamis & impudicus appellatur, eidē volę impreſſus *tria*. *Minimus* ſublatus reliquis duobus affixus, *quatuor*. *Medicus* ſublat⁹ quoq; medio impreſſo, *quinq;*. *Medicus* appreſſus medio & minimo ſublatis, *ſex*. *Mi-*

nimus brachiali hoc eſt radici manus applicitus, *ſeptem*. *Medicus* eidem etiam radici applicitus, *nouem*. Quemadmodum vero per tres digitos ſuperiores, numerum citra denarium oſtendimus: ita duobus reliquis hoc eſt pollice atque indice decuplationes ſimplicium numerorum deſignabimus. *Indicis* igitur ſummitas nodo pollicis medio admota, *decẽ* monſtrat. *Pollex* in partem manus domeſticam inflexus, *viginti*. *Pollicis* atque indicis ſummitates coniunctæ, *triginta*. *Pollicis* medius nodus medio indicis condylo impreſſus, *quadraginta*. *Index* ſuper ſummitatem pollicis circunductus, *ſexaginta*. *Pollex* atque index diuaricati atque diſtenti, *ſeptuaginta*. *Pollex* indici ac medio inſertus *octoginta*. *Indicis* apex radici pollicis admotus, *nonaginta*. Atque ita poſſumus tam numeros ſimplices quam compoſitos citra centum monſtrare alios alijs non impedientibus. Transferentes deinde ſupputationem in manum *dexteram*, *centum* deſignabimus, vbi fuerant *decem* in ſiniſtra. *Ducenta* vbi viginti. *Trecenta* vbi triginta. *Quadringenta* vbi quadraginta. *Quingenta* vbi quinquaginta. *Sexcenta* vbi ſexaginta. *Septingenta* vbi ſeptuaginta. *Octingenta* vbi octoginta. *Nongenta* vbi nonaginta. Deinde *mille* vbi monſtrabatur in ſiniſtra vnum: *bis mille* vbi duo: *ter mille* vbi tria. & ita deinceps

vſque

vſque ad *nouem millia.* Vlteriores numeri circunferendo manus per alias corporis partes, effingebantur. Ex hac graphica numerorum deſcriptione, poſſumus enodare complures authorum locos: qui videbantur inextricabiles. vt quod paulo ante Iuuenalis de Neſtore dicebat:

Sua dextra computat annos.

Quodque Salomon innuebat: *Longitudo dierum in dextra eius.* Quodque Plinius ſcribit: antiquiſſimi deorum Iani effigiem ita conſueuiſſe pingi, aut ex aliqua materia excudi, quaſi digitis ſignificaret *tercentum ſexaginta quinque*, qui numerus eſt dierum totius anni: quod Ianus idem deus habitus eſt qui ſit Sol: cuius annuum curſum totidem dies conficiunt. Quodque in Apologia ſecunda pro Magia ſcribit Apuleius. *Si triginta* inquit *annos pro decem dixiſſes; poſſes videri pro computationis geſtu erraſſe & quos circulare debueris digitos aperuiſſe* &c. Et quod Hieronymus primo in Iouinianum libro ex Euangelio ſcribit dicens. *Centeſimus & ſexageſimus & trigeſimus fructus quanquam de vna terra & vna ſemente naſcatur, tamen multum differunt numero. Triginta referuntur ad nuptias. nam & ipſa digitorum coniunctio quaſi molli oſculo ſe amplectens ac fœderans maritum pingit & coniugem.* Diximus namque *triginta* pollicis ac indicis ſum-

mitatibus in orbẽ circumductis designari, vt sit pollex quasi maritus, index vxor, se inuicẽ molli osculo fœderantes. Et subdit Hieronymus. *Sexaginta vero ad viduas, eo quod in angustia & tribulatione sunt positæ: vnde & superiore digito deprimuntur, quantoque maior est difficultas expertæ quondam voluptatis illecebris abstinere, tanto maius & præmium*. Nã diximus indice super mediam pollicis vertebram *sexaginta* formari. Tũ idem Hieronymus subiungit. *Porro centesimus numerus (diligenter quæso lector attẽde) de sinistra transfertur ad dextrã, & ijsdem quidem digitis, sed non in eadem manu quibus in læua nuptæ significantur & viduæ, circulũ faciens exprimit virginitatis coronam*. Diximus nãque *centum* in dextra manu designari eodem in loco vbi decem in sinistra, & ijsdem in digitis quibus triginta & sexaginta. Fitque ex circũductione illa orbis, quã Hieronymus coronam interpretatur, quæ sit debita virginibus. Ambrosius prętereа in sermone quodã qui legitur in celebritatibus vnius confessoris pontificis, ex cõsuetudine rituque Romanæ ecclesiæ: cuius initium est, *Ad sancti patris nostri*, ad hanc numerandi rationem alludẽs: *Quis huic mundo* inquit, *crucifixus & mortuus, quicquid laborauit de hac vita ad illam transtulit, & quasi bonus ratiocinator velut ad centuplum manum porrigens, semper de sinistra aliquid trans-*

transmisit ad dextram. Sic quoque illud Iuuenalis exponendum est, in quo plerique hęrēt,

Sua inquit, *dextra computat annos.*

De Nestore videlicet loquens qui apud Ouidium dixerat,

Vixi annos bis centū, nunc tertia viuitur ætas.

Quia diximus, quod vltra centum numeri in dextra manu formabantur. Sic etiā facile possumus intelligere illud ex Macrobio in Saturnalibus, quod de Iano scribit, qua manuū digitorumque chironomia designare posset *ter centum illos & sexaginta quinque dies* quibus annuū spatium conficitur. Sic quod Cicero cōpluribus in locis scribit: *Ad digitos rem redire.* Sic denique quod ab initio diximus, Salomonis illud: *Longitudo dierum in dextra illius & in sinistra eius diuitiæ & gloria.*

CAPVT XVII.

Drama, atis.

QVærunt à me quotidie multi non solū ex Sacerdotum turba, sed ex illorū numero, qui se sciolos putāt: quid sibi vult *drama* illud, quod in celebritate virginis Deiparę, ac proinde in festis aliarum virginū ecclesia Romana canit. *Ante thorum huius virginis frequentate nobis dulcia cantica dramatis.* Scribendū nāque est non per ch, non per g, nō per duplex m, vt in quibusdā deprauatis codicibus legitur, sed simpliciter *dramatis.* Atque vt

ſemel me ab hac quęſtione abſoluã, volui hoc in loco ſcribere aliquid, quo deinceps percontaturos remittam. Eſt itaque *drachma* per ch, atque per primam declinationem inflexa genus monetæ quod appendit fere noſtri temporis argenteum nummum ſiue denariũ, hoc eſt vnciæ partem octauam: nam quod Hiſpani vocant *adareme*, dimidium eſt *drachmæ*. in quo ſignificatu accipienda eſt *drachma* illa quam in Euangelio mulier amiſit. Eſt & *dragma, atis* per g, manipulus ab eo quod eſt græce δρὰξ, ακὸς, id eſt *pugnus*. vnde & δραγματεύω, id eſt, *manipulos colligo*, in quo ſenſu legitur Pſalmo. 125. *Portantes manipulos ſuos:* pro quo in græco δράγματα habetur. Eſt & *dramma* per duplex m *curſus*: ab eo quod eſt græce δραμεῖν *currere*, & δρασμὸς *curſus* ſiue *fuga*. Sed *drama, atis* ſimpliciter ſcriptum, eſt repræſentatio fabularũ, in quibus introducũtur variæ perſonæ, vt in Comœdijs & Tragœdijs, & in poematis diuerſorum generum. Vnde & Seruius in Bucolicis *illud* dicit *dramaticum dicendi genus, in quo variæ inducuntur perſonæ*, dictum à δράω, quod eſt *ago* in ea ſignificatione qua Iuuenalis ait.

Vxorem Comœdus agit vel Dorida.

In quo ſenſu accipitur drama in verſu quem Eccleſia canit: *dulcia cantica dramatis*. Repræſentat namque eccleſia Chriſti nuptias cum

matre

matre virgine, aut cum aliqua ex virginibus quas Euangelista vocat ſapientes, aut cum defæcatiſſima aliqua fidelium anima, aut cum ipſa denique Eccleſia. in quibus quidem nuptijs canendum eſſe *epithalamium*, hoc eſt, carmen nuptiale admonemur: quale eſt illud Salomonis in Canticis Canticorum, in quo introducuntur perſonæ repræſentantes tum ſponſam, tum ſponſum, tum vtriuſq; matrem, tum vtriuſque comites. Quem deinceps imitati ſunt Poetæ Latini & Græci, qui *epithalamia* quoque ſcripſerunt in nuptijs deorum atque hominum. Primus qui *epithalamium* cecinit apud Gręcos authores fuiſſe dicitur Apollo in nuptijs Thetidis & Pelei; & deinceps alij quos & Latini ſunt ſubſecuti Catullus, Ouidius, Claudianus, Auſonius. Talia igitur carmina in ſpiritualibus nuptijs eſſe canenda nobis monemur: qualia ſunt illa ex Canticis Salomonis; *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo*: & *Læua eius ſub capite meo*: & *Nigra ſum, ſed formoſa*: & *Iam hyems tranſiit & receßit*: quæ ſunt verba ſponſi & ſponſæ, quæ perſonę introducuntur ab authore; & hoc eſt quod Origenes in expoſitione illius operis dicit: *Epithalamium*, inquit, *Salomonis, quod in more dramatis compoſitum eſt, id eſt, actionis vel repræſentationis diuerſarum perſonarum.*

CA-

CAPVT XVIII.

Electrum.

QVærebat à me nuper religiosus, vita & moribus diuũ Franciscũ referens, qui & ipse cœnobij Murgitani præsul erat: quid sibi vellet *electrum*, id quod in Ezech. propheta c. 1. legitur. *Splendor* inquit *in circuitu eius: & de medio eius quasi species electri.* & rursus. ca. 8. *Et à lumbis & sursum quasi aspectus splendoris vt visio electri.* Eramus tunc in aula perquàm reuerẽdi atque proinde clemẽtissimi Domini Frãcisci Ximenez Archiepiscopi Toletani & Hispaniarũ Protomystæ, cui iampridẽ inuestigandæ antiquitatis sacrarum literarũ cura vel præcipua incumbit, & conquirendorũ voluminũ ad eam rem non minor diligentia. Antea igitur quã quidpiam quæstioni responderem, videamus inquã, quando nos fortuna tali in loco iunxit vbi adest tãta copia erudi res abstrusas atque difficiles, quid authores Hebræorũ de *electro* sentiant. Euoluimus itaque Hebræorũ Lexica atq; glossemata: nihilque offẽdimus præter mera somnia esse, videlicet animalis siue angeli cuiusdã nomẽ, siue lapidẽ preciosum. Alij cõfitentur ingenue se nescire quid sit חשמל hhasmal: id enim apud Hebræos nostro *electro* respondet: inter quos est Rabbi Salomõ vir non minus rerũ quam verborũ diligẽs indagator. Nicolaus Lira putat

tat Hieron. immo cum Hieronymo ſeptuaginta interpretes non aſſecutos vim hhaſmal, cum *electrum* interpretãtur, quaſi in eruditione linguarum non debeãt pręferri ſeptuaginta, quos Hieronymus in hac parte ſequitur, quibuſcunque alijs, nedũ Salomoni homini in re literaria nouitio, neque minus in ſignificatu verborum quã in eruendis ſenſibus frequenter hallucinãti. Itaque ego longe magis aſſentior ſeptuaginta, qui vt inquit Auguſtinus in 2. de doctrina Chriſtiana libro, tanta ſpiritus ſancti præſentia interpretati eſſe dicũtur, vt os vnum tot hominum fuerit: magis Hieronymo triũ linguarum peritiſſimo quã Nicolao cũ ſuo Salomone, quã omnibus Hebraicę linguæ recentioribus magiſtris. Sed cũ *electri* apud Gręcos & Latinos duo ſint genera, alterũ *naturale*, quod à Latinis *ſuccinum*, à Germanis *gleſſum*, ab Hiſpanis dicitur *ambar*: Alterũ *factitium*, quod ex auro & argẽto conſtat, in vtro ſenſu apud Ezechielem accipi debeat, diſputãdum nunc mihi eſt. Eſt autẽ *electrum* in priori ſignificatu lachryma defluens ex arbore gleſſaria in inſulis Germanię Septentrionalibus quas *electridas* ſiue gleſſarias vocant: quæ deinde congelaſcens ad lapidis duriciem peruenit. Virgilius in Bucolicis.

Pinguia corticibus ſudent electra miricæ.

Et Ouidius. 2. Metamor.

Stilla-

Stillataque sole rigescunt
De lachrymis electra nouis.

Plinius lib. 37. his verbis scripsit: *Phaetontis,* inquit, *fulmine icti sorores fletu mutatas in arbores populos lachrymis electrum omnibus annis fundere iuxta Eridanum amnem, quem Padum vocamus, & est electrum appellatum, quia Sol vocitatus est elector siue electros:* additque multa de errore Græcorum circa electri originem. *Electrum factitium* dicitur, quod ex auro & argẽto constat: ita tamen, vt quinta pars argenti auro misceatur: qualis est massa vnde aurei Ioannini excuduntur: *duplas* Hispani appellant. Plinius libro. 33. *vbicunque pars quinta argenti portio est in auro, electrum vocatur.* Silius lib. 1. Punicorum.

Electri gemino pallent de semine venæ.

Martialis.

Vera minus flauo radiant electra metallo.

Vergilius.

Tum leues ocreas electro auroque recocto.

Accursius in *electri* expositione, plurimum aberrat, exponens enim illud Iureconsulti quod habetur de legatis tertio in lege Pediculus. *Vasis electrinis legatis nihil interest, quantum ea vasa de quibus quæritur argenti atque electri habeant: sed vtrum argentum electro, an electrum argento cedat.* illud quoque de legatis primo. *Si quis putat auri appellatione electrum vel*

vel aurichalcum contineri. & illud ex Iustiniani Institutionibus in titulo de rerum diuisione. *Si diuersæ materiæ sint & inde propria species facta, vt ex auro & argento electrum.* Videtur autem *electrum* hoc metallicum ; & ex eo appellatum, quod referat ac repræsentet *succini* colorem splendoremque, vt sit vero simillimum factitium electrũ, quod est posterius, à naturali quod est prius fuisse cognominatum. Seruius Grammaticus in illud Vergilij: *Est electrum* inquit, *triplex, vnum ex arboribus quod succinum dicitur, aliud quod naturaliter inuenitur, tertium quod fit de tribus partibus auri & vna argenti, quas partes si naturale resoluas inuenies.* Sed de vtro electro Propheta intellexerit, dubitari potest. Mihi vero credibilius sit de *succino* intellexisse, quam de *metallico* vel ex eo quod sit materia transflucens & perspicua, & per quam similitudo illa poterat transparere: quod aureæ materię non contingit. Vel quod Hebręi suum hhasmal ad genus quoddam lapidum reducunt. Vel quod Hieronymus quodam in loco insinuare videtur esse *sapphirum.*

CAPVT XIX.

Euro aquilo.

NArrat Lucas in actibus Apostolorum. c. 27. de laboriosissima illa nauigatione Pauli circa Cretam, quod ingruit *ventus Ty-*

phonicus,

phonicus, qui vocatur *Euroaquilo*. Quis *ventus Typhonicus* ſit, Ariſtoteles in tertio Meteorologicorum libro, pulchre oſtendit eſſe, videlicet ſpiritum ex nube detruſum: qui à parte poſteriori impulſus ab anteriori repulſus in orbem circumagatur neceſſe eſt: rapitque ſecum nõ modo res tenues, verum etiam magnas moles, inter quas lapides, arbores, animaliaque grandiora: dictus à τύφω quod eſt *incendo* ſiue *inflammo* & *infumigo*. Vnde conuincitur error Nicolai, Mamotrecti, Hugonis & omnium prope hunc locum exponentium, qui pro *inflammatione* quòd in aliquo probato authore erat, ipſi *inflationem* transſcripſere. Sed aduertendum quod σκηπτὸς nomen eſt generale omnibus ijs quæ de nubibus cadunt. Nam ſi flamma illa quam nubium conflictus expreſſit, robuſtior fuerit incendio deferturque in terras, *fulminis* habet nomen. *Præſteras* nominamus cum flammarum minus in illis fuerit: ſed ſi ignitum non fuerit fulmen, *typhon* vocatur: quæ adhuc differt ab *ecnephia* & *exhydria*, quod *typhon* in orbem circumagitur, *ecnephias* rectus propellitur vterque ex ſicca exhalatione deciſus. *exhydria* vero cum imbribus nubem repente frangit. Ex Ariſtotele in Metoro. Apuleio in libro de mundo. Seneca quinto Naturalium quæſtionum. Plinio. 2. Naturalis hiſt. Quid vero ſit *euroaquilo* aut

aut quare *typhon* cognominetur, non puto quenquam mortaliũ ſcire, quin potius ſuſpicor mendum fuiſſe librariorum, qui pro *euroclydon* quod in græco legitur, *euroaquilo* nihili verbum ſuppoſuere. Nã cum ſit *aquilo* vox latina, *eurus* autem grçca, quis talem compoſitionem auſus eſſet facere? Cũ prçterea ſit *aquilo* ventus ſpirãs media regione inter exortum æſtiuũ & ſeptentrionẽ, *eurus* vero perflet ab ortu hyemali, quæ cõpoſitio potuit ex vẽtis tam diſparibus coagmentari? Quid quod Ariſtoteles negat *typhonem* poſſe fieri ſpirante *aquilone*? *Borealibus* inquit *non fit typhon*, *nec vinoſis ecnephias*. quomodo igitur *typhon* potuit *euroaquilo* cognominari? Cũ igitur κλύδων apud græcos *procellam* ſiue *tempeſtatẽ* ſignificet, ἐυροκλύδωνα putat Lucam ſcripſiſſe cogominari vẽtum qui ſit *typho*, hoc eſt ſpiritum ex nube expreſſum, ſiue vt Plinius interpretatur vibratũ ab oriente hyemali vnde perflat *eurus*. Interpres vero cum nequiret latinè vim græcæ compoſitionis aſſequi, *euroclydon* reliquit, quod in *euroaquilonem* librariorum negligentia inuertit.

CAPVT XX.

Git ſiue melanthium quid.

AVdio viros triũ linguarũ peritos hebraicam dico græcã & latinã, nã cçteras nihil moror, in diſcuſſione illa quç ſub Prçſulis

nostri Cardinalis Hispani censura propemodum cotidie fit: in pensitandis interpretum varijs translationibus hæsitasse nuper in illud Esaiæ. cap. 28. *Seret git & cyminum sparget.* & paulo post. *Sed in virga excutietur git & cyminum in baculo*, quod genus seminis esset illud, quod à Propheta dicitur קצח qetsach ab interprete græco μελάνθιον, à latino git. Medicorum vulgus ignorare videtur quid sit *melanthion* siue *git*, cum in *nigellam* vertunt: non paruo generis humani detrimento, si alterum pro altero in medicamentis adhibeatur, sitque tanta inter vtrumque semen distantia, quanta potest esse inter duas res diuersorum generum: cum *nigella* sit in genere zizaniorum, *neguilla* Hispanè dicitur, quæ plærunque aëris vitio tritico innascitur, & nescio quid fatuum insulsumque sapiat, *git* vero inter fruges numeretur, cuius semen piperis saporem reddat, de quo Ausonius in monosyllabis.

Est inter fruges morsu piper æquiparans git.

A Græcis tum μελάνθιον vt diximus, tum melaspermon Plinio authore cognominatur, atque si Theodoro Gazæ in Theophrasto credimus, ἄνθεμον etiam dicitur, quando quibusdam in locis ex *anthèmone git* interpretatur. Sed nihil mirum vulgo ignorari *git*, cum Ioãnes Baptista Pius, cui hodie Bononienses primas deferunt, deceptus literarum similitudine pu-

ne putauerit eandem esse rem *git* & *zithum*. Est enim *git* semen quod Hispani vocant *axenuz*. *Zithum* vero poculum quod ex frugibus vt inquit Strabo, Ægyptus excogitauit. שכר Secar Hebraice, *serueza* vulgo dicitur. de qua Lucas in Euangelio de Ioanne Baptista, *vinum* inquit *& siceram non bibet*. Quod si per *nigellam* ipsi *git* intelligunt, velim mihi monstrent, quo authore id asserant. Sed quæro nõ iam ab interpretibus linguarum peritis, sed ab ijs sacrarum literarum enarratoribus, qui reconditos sensus ex lectione Prophetica rimari conantur, quid sibi vult Propheta cum duo hæc semina tam diuersa & quidem bis subiungit hoc est *git* cum *cymino*. Neque enim fortuito sed ex certa quadam ratione id factum videri debet. Tradunt namque qui rerum naturalium historiam scripsere esse συμπάθειαν & ἀντιπάθειαν hoc est *amicitiam & inimicitias* quasdam non solum inter animalia sentiendi quid iuuet aut quid noceat facultate prædita, sed etiam inter res surdas omnique sensu cassas, cuiusmodi sunt herbarum genera inter se concordiam siue discordiam agentium, vt *tritico & tiphæ*, *hordeo & auenæ*, quæ simul sata fœcundius proueniunt, aut certe non se inuicem enecant. Ediuerso *linozoštis linũ orobanche eruum* strãgulat. *Lupinus* præterea, *faba*, *vicia*, *lens*, *cicercula* pro ster-

core sunt aruis. Sed è cõtrario Virg. 1. Georg.

Vrit--- lini campum seges, vrit auenæ,
Vrunt lethæo perfusa papauera somno.

Atque vt ex Tremelij authoritate ait Varro, *Solo virus ciceris obest, quia salsum est.* Natura igitur inter *git* & *cyminum* tanta est concordia vt simul sata mirum in modum coalescãt, seque inuicẽ fœcundiora reddant, quod eleganter Columella in horto suo describit. *Famosaque tunc coriandra nascuntur, graciliique melanthia grata cymino.* Non igitur sine causa vt diximus propheta *git cymino* adnexuit, quãdo alterum altero lætatur pinguiusque adolescit, atque in bonam frugem perducitur.

CAPVT XXI.

Gaius pro Caius.

INter c. & g. literas tãta est in prolatione affinitas & similitudo vt non alia inter se distent quam exilitate & aspiratione, quæ quidem affectiones, quemadmodũ in libello quẽ de vi & potestate literarum edidimus disputatũ est, non possunt literas propriè in diuersas species collocare. C. nãque tenuior atque exilior est. G vero spissior aspiratiorq;. Ex quo fit, vt nonnũquam altera pro altera poni possit. Nõ id quidem temere, sed aut per deriuationem, aut per interpretationem. Per deriuationem inquã vt quod *clades* dicatur à *gladio*. Per interpretationem vt pro eo quod græce di-

cè dicitur Κωβιὸς, κνωσσὸς, κνίδος per κ. litteram in principio & κύκνος in medio dictionis, latini per g. dicunt *gobio*, *gnosos*, *gnidos*, *cygnus*. Atque è contrario pro eo quod illi dicũt γορτύνη & γορτύνιος, nos *cortyno* & *cortinius* per c. literam scribimus & enunciamus. Nihil igitur mirandum est si pro eo quod Latini dicũt *Caius*, quod aliquando est prenomen, aliquando nomen propriũ, Paulus in calce Epistolæ quã scripsit ad Romanos, & in 1. Epist. ad Corinth. c. 1. & Lucas in historia Apostolica. c. 19. & 20. & Ioannes in Epist. 4. *Gaius* per g. litteram scriptitarint. Causa autem in hoc nomine vertendi. C. in G. illa nimirum fuit, quod quemadmodũ scribit Seruius in primũ Georgicorum Virgilij librũ, tria sunt nomina apud latinos quæ scribuntur per. C. & proferuntur per g. hoc est *Cneius*. *Caius*. *Amurca*. pro *Gneius*, *Gaius*, *Amurga*. In hoc ergo nomine vertendo græci potius voluerunt transferre vocẽ quã literam, hoc est *Gaius* per Gãma, quã Caius per Cappa. Quod vero *Caius* nomen sit latinũ nemini dubiũ est, significatque *dominum*, vnde extant adhuc verba illa puellarũ ad viros in sponsalibus contrahendis, *vbi tu Caius ibi ego Caia*. hoc est *vbi tu dominus, ibi ego domina*. Sed esto græci *Gaius* per g. literã scribant, quæ ratio poterit excusare Latinos cum suam dictionem ex græco rursus interpretantur,

tur,quin per c. literam repræſentent tametſi quemadmodum diximus per.g.proferunt.

CAPVT XXII.

Herba fullonum ſiue Borith.

IN Malachia propheta Cap. 3. legimus. *Ipſe enim quaſi ignis conflans: & quaſi herba fullonum, & ſedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui.* Quæ ſit hæc herba, nemo adhuc quod ego ſciam explicauit. Hebræi hoc in loco & in Hieremia c. 2. habent ברית borith. *Si laueris* inquit *te nitro & multiplicaueris tibi herbam Borith.* Vtrobique illi per Borith *ſaponem* intelligunt, quibus enarratores noſtri omnes propemodum aſſipulantur. Interpretes tamen quia *herbam* vtrobique adijciunt, ſuſpicamur *Borith* non ſimpliciter eſſe *ſaponem*, quod fere ex cinere calce vino oleoque conficitur, ſed herbam quæ ſit in ſermone Hiſpano *xabonera*, & cuius cineres in paſtillos redacti ſiue lixiuio ipſius cineres adhibiti maculas linteorumque ſordes abſtergunt. Siue igitur *Borith* ſit *ſapo*, ſiue *herba ſaponaria*, ſiue ſimpliciter *Smegma* quoddam quod vim purgandi ſordes habeat, recte cohæret vtriuſque prophetæ ſenſus. Quare non ſunt audiendi, qui *herbam fullonum* interpretantur illa *carduorum capitula*, quibus ad pectendas veſtes vtuntur lanarij, ex eo fortaſſe decepti quod putarunt *fullones* eſſe

esse qui lanicium ad vestes conficiendas exercent, *perailes* Hispani vocant; cum sint potius qui vestes laneas siue linteas abluunt. maculasque & illarum sordes abstergunt. Martialis in disticho cuius index est Strigiles.

Pergamus has misit, curuo distringere ferro.
Non tam sæpe teret lintea fullo tibi.

Vulpianus in titulo de furtis. l. itaque fullo. *Fullo* inquit *vel sarcinator, qui polienda vel sarcienda vestimenta accipit*. In Marco Euangelista Cap. 9. *Vestimenta* inquit *eius facta sunt splendentia & candida nimis velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere*. Apologus est præterea phrygij fabulatoris Æsopi de *carbonario & fullone*, quibus in locis manifestum est *fullonem* non eum significare qui lanicium exercet aut lanam carminans, aut ad telam perducens aut textam inficiens, sed eũ potius qui vestes siue linteas siue laneas abluit. Ex quo fit vt γναφέα per γ in lingua græcorum communi siue κναφέα per κ in Attica perperam verterint interpretes in *fullonem*; nec tam eum significat qui instrumento illi senticoso atque ex carduorum capitibus cõpacto floccos ex lanea tela decutit, quam eum qui nitro aut cymolia creta aut aqua ex saluiato, aut herba saponaria, aut alio quouis medicamento quod vim smegticam hoc est purgatiuam habeat, maculas sordesque vestium

 abluit.

abluit. Quod si quispiam est tam pertinax vt positionem defendens afferat γναφέως etymon, à γνάφῳ, hoc est *carduo*, quoniã ea herba vtitur in decutiendis ex lanea tela floccis, vnde etiam sit herba Plinio *Gnaphalion* à tomenti similitudine, & quod eius villis pro tométo vtuntur: vt me semel ab hac quęstione absoluam, permittam illi γναφεὺς siue *fullo* sit etiam ille lanearum telarum depexor, dũmodo sciat in locis quos supra memorauimus longe aliud significare.

CAPVT XXIII.

Iesus.

QVod Hebręi יהושע Iehosuah vocãt Gręci in *Iesum*, Latini in *Iosue* verterunt. Ratio autem tãtæ in eodem nomine diuersitatis illa nimirum est, quod qui dictiones Hebraicas in aliam linguam interpretati sunt, ad molliendam barbarę vocis duriciem, alij aliã rationem secuti quasdam literas penitus expunxerunt, quasdam adiecerunt, alias nonnũquam in alias commutarunt. Septuaginta namque interpretes qui primi sacras literas ex Hebræo in gręcum sermonẽ vertere sunt ausi, ex Iehosua Ἰησοῦν fecere, expuncta videlicet he litera cũ apice holẽ, quod & alijs cõpluribus in locis fecerunt, præcipuè in tribus illis literis, quæ sunt Græcis & Latinis omnino incognitæ, hoc est, ע. ח. ה. *he*, *heth*, *bain:*

hain: quas aliquando retentis apicibus, aliquando cum ſuis apicibus diſpunxerunt: id quod diſcurrentibus per nomina Sacræ Scripturæ licet videre. Sed cur Græci huic particulæ terminationem in *υς* ſyllabam per *ου* diphthongon dederint: atque in eadem accentum circumflexum collocarint, non potui reperire quenquam qui mihi diceret. Sed cùm Græci nunquam circumflectant vltimas dictionum ſyllabas, niſi ſint contractæ ex ſynęreſi, neque ex quacunque ſynæreſi, ſed ex ea tantum quę ſit ex acuta & graui, cępi inquirere an eiuſmodi eſſent in Hebręo ſyllabę, quæ poſſent per ſynęreſim in vnam ſyllabam coagmentari, id quod manifeſtè deprehēſum eſt, cùm in יהושע *Iehoſua* in penultima ſit accentus acutus, & in vltima grauis, ex quibus contractis coaleſcit ſyllabá, in qua deſiderat circumflexus accentus collocari. Latini vero in interpretanda hac particula aliam rationem ſecuti ſunt: Nam in יהושע *Iehoſuah* ex prima ſyllaba apicem ſeba extriuerunt, & ex ſecunda aſpirationē, & ſic ex Iod & holē fecerūt יו Io. ע hain vero quod in fine erat cum ſubiecto patha verterunt in e. quod alijs quoque multis in locis factitarunt, vt in בתשבע bathſabah, bethſabe. בארשבע beerſabah, berſabe. שוח ſuahh, ſue. בלע balah, bale הושע hoſeah, oſee. Atq; ita conflatū eſt *Ioſue*

nomen accentu acuto in penultima. Cum itaque Iesûs meram habeat græcam literaturam, necesse est per omnes casus vltimam circumflectat eandemque ex consequenti producat, atque accusatiuum per n literam non per m finiat, & in summa ad proportionem græcorum similiter cadentium declinetur. Cunque idem sit Ἰησοῦς græce quod *Iosue* apud latinos, obseruatum est, vt in omnibus codicibus qui ex græco venerunt in sermonem latinum, nunquam dicatur *Iosue* sed *Iesus*. In ijs vero quæ venerunt ex Hebræo tum *Iesus* tum Iosue sit in vsu. Quare in toto nouo Testamento quia ex græco sermone ad nos venit, nunquam *Iosue* sed *Iesus* semper reperitur. Ecclesiasticus quoque atque duo Machabæorum libri quia omnino græci sunt, nunquam nominant *Iosue* sed *Iesum*. In alijs veteris Instrumenti libris prope semper *Iosue* nominatur, præterquam in Abbacuc & Aggæo & Zacharia & Ezra & Neemia. Illud quoque non est dissimulandum, auctores qui sequuntur Hebræos *Iesus* protulisse bisyllabum, qui vero græcos trisyllabum, quoniam apud hos, i. semper vocalis est, apud illos vero in hac particula semper consonans reperitur.

CAPVT XXIIII.

Ioannes pro Iona.

Pro

PRo eo quod Matthæus ſcribit de Petro Apoſtolo *Beatus es Simon Bariona*, apud Ioannem legimus, *Simon Ioannis diligis me plus his?* Ex qua lectionis diuerſitate neceſſe eſt alterum è duobus fateri, aut patrem Petri fuiſſe binominem, hoc eſt cognominatum *Ionam* & *Ioannem*, aut in alterutro Euangeliſta ſcripturam eſſe vitiatam. Fuit tempus quo ego exiſtimabam illud quod Matthæus dicit *Bariona* hoc eſt *fili Iona*, *Iona* abſciſſum eſſe ab eo quod eſt *Iohana*, idque mihi perſuadebam tum auctoritate Chryſoſtomi qui lectionem illam agnoſcit, tum ex eo quod gręci & latini transferentes nomina Hebræa in ſuas linguas aliquando abijciunt aſpirationem ſimplicem ſiue duplicem retento apice, aliquando diſpungunt vtrumque, hoc eſt literam ſimul & apicem, quemadmodum pro eo quod Hebræi dicunt *Iehoſuah*. græci extrita he litera cum ſuo holem dicunt *Ieſus*. Latini vero Seba diſpuncta cum aſpiratione ſequentis ſyllabæ ſcripſerunt *Ioſue*. Atque pari modo ex *Iohanna* expuncta aſpiratione cum ſuo apice potuiſſe fieri *Iona*, id quod Auguſtinus videtur ſignificare de concordia Euangeliſtarũ. Cumque in ea eſſem opinione idque aſſeueratè defenderem, perfudit os meũ rubore perquam Reuerendus in Chriſto pater ac clementiſſimus Dominus & patronus

meus

meus Cardinalis Hiſpanus, qui mihi ex codice græco monſtrauit in Euangelio Ioan. non eſſe legendũ *Simon Ioãnis*, ſed *Simon Iona*, ſubaudi filius, quod eſt conſentaneum ei quod Matth. ſcripſit *Simon Bariona*: æquè *Iona filius.*

CAPVT XXV.

Luſtrum.

EST ille publicus error, in quẽ video omnes quos vnquam legerim aut audierim turpiter lapſos, de recentioribus loquor: nam cũ his tantum mihi certamen eſt, qui dicũt *luſtrum* conſtare ſpatio quinq; annorũ. Citantque ſtultitiæ ſuæ teſtes non infirmæ auctoritatis Lucanum imprimis de bello decemnali Cæſaris in Gallia: qui inquit,

Pugnantem geminis tenuit te Gallia luſtris.

Ouidium, qui bellum Troianũ quod per totidem annos durauerat, *biluſtre* quoq; appellauit. Illud quoque Eccleſiaſticum: *Luſtra ſex qui iam peracta Tempus implens corporis.* Afferunt præterea Varronis teſtimonium de origine linguę latinæ; *Tempus*, inquit, *nominatum tẽpus quinquennale à luendo, id eſt, ſoluendo, quod quinto quoque anno vectigalia & tributa per cenſores ſoluebantur.* Difficile eſt tantorum virorũ auctoritati repugnare, ſed multo difficilius reclamanti obſiſtere veritati. Quis enim ignorat biſextilem diem quarto quoque anno intercalari? Plinius lib. 2. Naturalis hiſtoriæ; *Per ſingu-*

ſingulas, inquit, *intercalationes vno die; antecedentibus rurſumque luſtra ſequenti ordine ſeruantibus*. & paulo poſt; *Redire*, inquit, *eaſdem vices quadriennio exacto Euxodus putat, & eſt principium luſtri eius ſemper intercalari anno caniculæ exortu*. Intercalationem quoque eam *luſtro*, id eſt, quadriennio fieri, Ouidius in. 3. faſtorum volumine ſcribit in hunc modum,

Is decies ſenos trecentum & quinque diebus,
Iungit, & è pleno tempora quarta die.
Hic anni modus eſt, in luſtrum accedere debet,
Quæ conſumatur paribus vna dies.

Quid quod omnes docti ſimul & indocti fatentur *luſtrū* latine dici, quam græci vocant ὀλυμπιάδα. Nā & Papinius pro *olympiade luſtrum* poſuit dicens. *Nō aliter cum piſæo ſua luſtra tonanti cum redeunt*. Sed quod *olympias* tātum quatuor annos complectatur, licet animaduertere cum alijs in locis, tum in Euſebij chronico, vbi per quaternos annos *olympiades* digerit. Vnde igitur ortus eſt tantus error, vt pro quatuor quinque accipiantur? Ex eo nimirum quod termini accipiūtur pro interuallis. Sic dicimus quia *Diapaſon conſonantia* conſtat ex octo vocibus, cum interualla ſint tantū ſeptē, hoc eſt quinq; toni & duo ſemitonia, ſic quod ab octauo in octauū eſt dies dominicus, cū tamē in Hebdomade ſint tantū

dies

dies septem. Pari quoque ratione cùm dicimus à quinto in quintum annum debere diē bisextilem intercalari: illud nimirū intelligimus, quod ea intercalatio, exacto quadriēnio quolibet debeat fieri in eo qui est quadriennij præteriti finis & initium sequentis. Quam differentiam nescio an satis Latinè isti solent facere per hæc aduerbia exclusiuè & inclusiuè, vt sint in *lustro* quinque anni exclusiuè, quatuor verò inclusiuè. Sic febres tertianas quartanasque vocamus, non quod illas tertio aut quarto quoque die contingat accedere: sed quod à tertio in tertium, aut à quarto in quartum ægrotātes corripiant. Hinc est quinta illa Tychonij regula, quam Augustinus in 3. de doctrina Christiana volum. adducit ad intelligendum complures ex scriptura locos; cùm per tropum Synechdochen, aut à parte totum intelligimus, aut è cōtrario à toto partem, vt quod in transfiguratione Domini alter Euangelista scribit: quod *post dies octo assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioannem*. Alter verò *post dies sex* factum fuisse dicit. Vtrumque verum esse non posset, quod de numero dierum dictum est; nisi alter dies primum & vltimum imperfectos, alter sex medios integros accepisset. Hinc etiam soluitur illa de Christi resurrectione quæstio, cum non fuerit in sepulchro, nisi *horis sex & triginta, adiectis tribus,*

bus, ex quo expirauit, quomodo dicimus quod *resurrexit die tertio*. Nisi enim vltima diei pars in qua passus est, & prima in qua resurrexit, pro integris accipiantur, nō esset verum quod die tertio resurrexit à mortuis. Sed esto *lustrum* pro quinque annis, hoc est quatuor annis exactis & quinto inchoato accipiatur, esto bellum gallicum sit à Cæsare duobus lustris exactis & tertio vertente peractum, aut octo medijs annis peractis primo & nouissimo imperfectis: nonne ex regula Tychonij vtrumque verum esse potest, & quod *lustrum* continet annos quatuor & annos quinque & *duo lustra* annos octo & annos decem? Quod vero sex lustris exactis Christus ad passionem venerit, nulla Tychonij regula defendi, nulla ratione excusari potest. *Sex* namque *lustra* quatuor & viginti annos complectuntur. Atqui ecclesiastici auctores partim anno tertio, & trigesimo, partim quarto & trigesimo ætatis passum affirmant. hoc est lustris octo peractis & nono inchoato. Quod si *lustrum* idem est quod *olympias* id quod omnes fatentur, à Christi die natali ad eius passionem octo integræ *olympiades* supputantur. Natus est enim anno tertio centesimæ nonagesimæ quartæ *olympiadis*, passus verò tertio anno ducentesimę secundę *olympiadis*, hoc est anno duodeuigesimo principatus Tiberij Cæsaris.

CAP.

CAPVT XXVI.

Moses an Moyses.

SÆpe mihi dubiam traxit sententia mentem in eo quod idētidem à viris doctissimis percontatus sum, vnde y. litera Hebræis atque latinis incognita in hoc nomen *Moyses* irrepserit. Nam cnm apud Hebræos *Moses* scribatur atque legatur per mem imposito apice holem, deinde per sin subiecto Segol & in fine cum simplici aspiratione משֶׁה moseh, mirum vnde potuerit in hanc particulam y. conflari. Atqui apud latinos auctores nusquam *Moyses* sed semper *Moses* legitur. Plinius libro. 30. *est* inquit *& alia magicæ factio à Mose etiamnum & latopea Iudæis pendens.* Iustinus quoque ex Trogo Pompeio libro. 36. *Post Damascum* inquit *Abraam & Israel & Moses, reges fuerunt.* & paulo post *filius Iosephi Moses fuit*: Neque enim de fide historię nunc agitur, sed de puritate sermonis, & ne quis cauillari possit, literam librariorum vitio fuisse dispunctam, Iuuenalis satyra. 14. versum hexametron spondeo claudens dixit.

Iudaicum ediscunt & seruant ac metuunt ius,
Tradidit arcano quodcumq; volumine Moses.

Obseruatum quoque est apud Iuuencum in Euangelica historia, & apud Aratorem cardinalem in actibus Apostolorum, & apud Prudentium in varijs operibus semper *Moses* & nun-

numquam *Moyses* legi. Apud auctores tamẽ græcos vtrumque indifferenter legitur. Cum itaque in eo essem articulo vt putarem in hac dictione υψιλὸν fuisse interiectum, venit mihi in mentẽ legisse apud non contemnendæ auctoritatis scriptores fuisse apud Iones diphthongon ex ω & υ coagmentatã, in qua υ tali modo proferretur qualis sonat in αυ & ευ diphthongis, vt si ab hac particula *ouis* detrahas *is*. Vnde fieri potuit vt in principio à gręcis μωυσῆς per ωυ diphthongon scriberetur, deinde soluta diphtongo μωϋσῆς trisyllabicõs proferrent, sicut econtrario in Ε'φραϊμ & Ι'εσσαϊ vocales solutas in diphthongon commutarunt Ε'φραὶμ & Ι'εσσαὶ enunciantes. Declinatur autem hoc nomẽ apud sacrarum literarum auctores gręcos varijs modis, Μωσεὺς & Μωϋσεὺς per ευς diphtongõ, & Μωσῆς siue Μωϋσῆς per η. Ab eo quod est Μωσεὺς & Μωϋσεὺς fit in genitiuo Μωσέως & Μωϋσέως in datiuo Μωσεῖ per ει diphtongõ & Μωϋσεῖ, in accusat. Μωσέα & Μωϋσέα, in vocat. Μωσεῦ & Μωϋσεῦ. Ab eo quod est Μωσῆς & Μωϋσῆς genit. facit Μωσοῦ & Μωϋσοῦ, Dat. Μωσῇ & Μωϋσῇ per η, accusat. Μωσῆν & Μωϋσῆν, vocat. ὦ Μωσῆ vel Μωσῆς, ὦ Μωϋσῆ vel Μωϋσῆς. Ab eo quod est Μωσεὺς vel Μωϋσεὺς Latini doctissimi Moses & Moyses Moysis & in Dat. *Mosi* & *Moysi* & in accus. *Mosen* & *Moysen*

facere potuerunt, quemadmodum à Τυδεὺς *Tydes*, ab Α᾽χιλλεὺς *Achilles*, ab Ο᾽δυσσεὺς *Vlysses*, à Περσεὺς *Perses*. Ab eo quod est *Moseus* Iuuencus lib.4.de Euangelica historia facit in accusatiuo *Mosea*.cum dixit.

Mosea qui legum potuit præcepta iubere.

Nam quod in Pentatheuco legitur frequenter, *Locutus est Dominus ad Moysen* ab eo dicatur quod est Μωυσῆς Μωϋσοῦ. Quodque frequenter in sacris literis vsurpatur *Moysi* in genitiuo, datiuus est pro genitiuo, nam datiuus est Μωϋσῇ per eta in fine ab eo quod est Μωϋσῆς, Μωϋσοῦ, Μωϋσῇ. Iam vero datiuum poni pro genitiuo figura frequens est apud poetas, quod & Priscianus testatur de his nominibus quæ ad tertiam declinationem latinam reducuntur. Quemadmodum vero ab *Achilleus*, dicimus doctores secuti *Achilles Achillis Achilli*. & in Virg. prim. Ænei.

Troas relliquias Danaũ atque immitis Achilli.

pro *Achillis*, & ab *Vlysseus Vlysses Vlyßi*, & inde idem auctor in 2. eiusdem operis,

Aut duri miles Vlyßi.

pro *Vlyßis*; ita ab eo quod est *Moyseus* latini potuerunt facere *Moyses Moysis Moysi*, & in genitiuo *Moysi*, pro *Moysis*. Hæc idcirco sunt à me tam multis vt quodam modo excusaretur quod in introductionibus meis proposui declinationem barbaram, per quam dixi hoc nomen

nomen declinari. Ilud quoque aduertendum eſt omnes caſus huius nominis circumflecte-re vltimam apud græcos & qui illorum declinatione vtimur etiam apud latinos. Sed quod in recto vltima circumflectatur nondum mihi liquet, cum apud grœcos nunquam id contingat, niſi ex acuta & graui fiat ſyncreſis, id quod in nomine *Ieſus* diximus.

CAPVT XXVII.

Mænianum quid eſt.

IN Ezra volumine in cap 6. legimus quod Cyrus rex iuſſit extrui Mænianum in domo domini. Sed quid Mænianum ſit, aut vnde ſit appellatum dubitabit fortaſſe quiſpiam. Sextus Feſtus Pompeius *Mæniana* inquit *ædificia à Mænio ſunt appellata, qui primus in foro vltra columnas tigna proiecit, quo ampliarentur ſuperiora ſpectacula.* Hic eſt ille Mænius qui poſt bona patris abſumpta columnam ſibi ſeruauit vnde ludos ſpectaret. De quo Horatius in 1. epiſtolarum.

Mænius vt rebus maternis atque paternis.

Atque alio in loco.

Mænius abſentem Nonium cum carperet,

Quem locum enarrans Porphyrio *Mænius inquit ſcurrilitate notiſsimus poſt abroſum patrimonium vendidiſſe domum aiunt, quam habuerat ad domum ſpectantem vna ſibi exempta columna vnde gladiatores ſpectaret, quæ ex eo Mæ-*

nij columna vocabatur. De qua Lucilius, *Mænius* inquit *cum columnam peteret*. Asconius quoque Pedianus in Ciceronis diuinatione actionum Verrinarum exponens illud ad columnam mæniam, *Mænius* inquit *cum domum suam venderet Catoni & Flacco censoribus vt ibi Basilica ædificaretur, exceperat ius sibi vnius columnæ super quam tectum proijceret, & prouolantibus tabulatis ipse & posteri eius spectare munus gladiatorum possent, quod etiam tum in foro dabatur*. & subdit. *Ex illo igitur columna mænia vocitata est*. Mæniani meminit Valerius Maximus in tit. de mortibus non vulgaribus. *C. Lucinius* inquit *dum sententiæ dicerentur in mænianum conscendit*. Vitruuius quoque libro.5.in principio. *Mæniana* inquit *in superioribus coassationibus collocentur*. Hieronymus in Epistola ad Suniam & Fretelam exponens illud psalmographi. *Factus sum sicut passer solitarius in tecto* (doma in orientalibus prouincijs dicitur ipsum quod apud nos tectum) *In AEgypto* inquit *& in Palæstina vbi vel scripti sunt diuini libri vel intepretati non habent in tectis culmina, sed domata, quæ Romæ solaria vel mæniana vocantur*, id est, palatia tecta quæ transuersis trabibus substentantur. denique & in actibus Apostolorum, *Ascendit* inquit *in doma*. Iabolenus in tit. de verborum significatione.l.malũ, quale genus ędificij sit ostẽdit

dit dicens. *Inter proiectum* inquit *& immissum hoc interesse Labeo ait, quod proiectum esset in quo ita proueheretur vt nusquam requiesceret qualia mæniana subgrundaria essent*, id est, tecti partes impendentes ad parietum munitiones. Vulpianus quoque in titulo, ne quid in loco publico l. 2. c. *Cum quidam*, inquit, *in mæniano velum immissum haberet, quod vicini luminibus officiebat*. In codice præterea Iustiniani tit. de ædificijs priuatis. l. Mæniana. *Mæniana* inquit *siue olim cõstructa siue imposterum construenda*. Accursius quemadmodũ & Hieronymus mæniana solaria interpretatur, sed quod à mænibus dicantur nemo præter ipsum dixit.

CAPVT XXVIII.

Meditor pro exerceor.

MEditor, aris nõ modo significat id quod habet in promptu, hoc est, cogitare, sed plerũque pro eo quod est exercere accipitur, vt apud Iuuenalem;

Fuscus marmorea meditatus prælia villa.

Idem,

Et statua meditatus prælia lusca.

Plautus in sticho. *Simul ad cursuram meditabor me ad ludos olympiæ*. Virg. quoque 2. Geor.

Iuno pestem meditata iuuencæ.

In hac significatione accipitur illud ex Genesi c. 24. vbi legimus Isaac exisse *vt meditare-*

tur in agro. Nam quod Nicolaus exponit *ad orandum*, rectius dixiſſet *ad arandum*, nam eo in loco potius actum corporis quam mentis cogitationem intelligit. Quale eſt illud Prouerbiorum cap. 8. *Sicut pullus hirundinis clamabo, meditabor vt columba*, & illud Eſaiæ 48. *Veritatem meditabitur guttur meum*, quod vtrumque cum voce ſiue cantu quodam fit, vt non male intelligatur quod in pſalmo legitur, *In lege eius meditabitur die ac nocte*, & quod hymnographus ſcribit, *ſemper in pſalmis meditemur*, pro eo quod eſt ad cantum ſiue in cantu exerceri. quemadmodum apud Virgilium in Bucolicis.

Syluestrem tenui muſam meditaris auena.

Atque,

Agreſtem tenui meditabor arundine muſam,

Et illud.

Omniaque phœbo quondam meditante beatus
Audijt eurotas iuſsitque ediſcere lauros.
Ille canit. In græco quoque in illo loco egreſſus fuerat ad meditandum in agro, habetur ἀδολέσχισαι, id eſt, ad exercendum.

CAPVT XXIX.

Melita.

ENatanti Paulo Apoſtolo ex illa tempeſtate quam deſcribit Lucas in Apoſtolica Hiſtoria cap. 27. occurrit inſula Melita, *& cum euaſiſſemus huc cognouimus quod inſula Melita*

Melita vocabatur. Hæc namque eſt vera lectio atque ſic ex græco vertit interpres, non quod in quibuſdam codicibus latinis legitur tum *Mitylene*, tum *Miletus*, tum *Melitene*. Nam *Mitylene* non eſt inſula, ſed ciuitas eſt Lesbi inſulæ contra Troadem poſitæ, diſtans à *Melita* non minus octingentis milibus paſſuum. *Miletus* quoque non eſt inſula ſed oppidum in Ionia inſigne, patria Thaletis illius qui fuit vnus idemque primus ex ſeptem ſapientibus, ac præterea Timothei Muſici & Anaxymandri phyſici. diſtatque à *Melita* noſtra paſſibus aliquanto pluribus quam *Mitylene*. *Melytene* vero ciuitas eſt Cappadociæ, quā præterfluit Euphrates fluuius. Ex Plinio, Strabone, Martiano cæteriſque. Diſtat autem *Melitene* à *Melita* duplo amplius quam *Miletus* & *Mitylene*. Eſt autem *Melita* inſula inter Siciliam & Africam diſtans à Syracuſis quo ex *Melita* Paulus adnauigauit paſſus circiter cētum mille. hodie appellatur *Maltha* Siciliæ regno contributa. de qua Ptolomæus. *pelagiæ* inquit *inſulæ inter Africam & Siciliam hæ ſunt. Coſyra & glauconis inſula & Melita in qua ciuitas eiuſdem nominis*. Strabo præterea lib. 6. in deſcriptione inſularum Siciliæ adiacentium. *Imminet autem Pachino Melita de qua catelli portantur quos Meliteos vocant*. Plinius quoque lib. 3. *in Siculo* inquit *freto ſunt inſulæ in*

Africam versæ Gaulos & Melitá à Camarina octoginta quatuor millibus passuum distans. Atque vt omnis de nomine huius insulæ tollatur ambiguitas: Arator cardinalis cuius auctoritatẽ ecclesia Romana pręfert, non modo Hugoni cõcardinali Mametrecto & Nicolao qui dicit *Mitylene* esse literam correctam cùm nihil sit corruptius, sed reliquis omnibus neotericis, qui sacræ scripturæ locos conati sunt enarrare. Is namque in 2. volum. Apostol. historię, vbi hanc partem Euangelista prosequitur, heroicis carminibus sic ait:

His dictis ruit ira maris, sublataque dudum
Lux reuocata micat: velamine noctis aperto.
Pandere visa solũ, quod præbuit hospita nautis:
Sicanio lateri remis vicina Melite.

Sed aduertenda est varietas inter duos egregios auctores in syllabæ quantitate. Arator namque secutus accentum Græcum penultimam produxit; quod & in alijs locis fecit, nam vltima longa existens apud Græcos non vult accentum acutum in antepenultima collocari. Ouidius tamen in 3. Fastorum candẽ breuiauit dicens:

Fertilis est Melite sterili vicina Cosyræ
Insula, quam Libyci verberat vnda freti.

CAPVT XXX.

Micol pro Merob.

IN

IN Testamento Nouo quosdam esse locos in quibus aliæ personę pro alijs leguntur, nesciri verò causas tantæ varietatis identidem diximus: sed & nunc dicimus in Veteri quoque tale aliquid reperiri, vt quod in secundo Regum volumine cap. 21. legitur *Micol* pro *Merob*. *Tulit*, inquit, *Dauid Rex duos filios Respha quos peperit Saul Admoni & Miphiboseth; & quinque filios Micol filiæ Saul quos genuerat Adrieli filio Berzellai: & dedit eos in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino*. Hic manifestum est *Micol* pro *Merob* positam esse. Nam constat Saul duas genuisse filias, *Merob* primam & alteram *Micol* ex 1. Reg, c. 14. Deinde dedisse *Merob* filiã maiorem Adrieli molathite, & *Micol* filiam minorem Dauid pactam pręputijs centũ philistæorum ex 1. Reg. c. 18. quam postea abduxit à Dauid & tradidit Phalti filio Lais, ex 1. Reg. c. 15. Quam rursus Dauid abstractam à Phalti domũ reduxit ex 2. Re. c. 3. Quomodo igitur fieri potuit vt *Micol* filios generare potuerit Adrieli, qui traderentur Gabaonitis? Quod si quispiam dixerit *Micol* repudiatam rursus à Dauid, quod non est credibile, & susceptam ab Adriele, tempora videntur obstare, sed illud imprimis quod scribitur in 2. Reg. c. 6. *Micol filiæ Saul non est natus filius vsque in diem mortis suæ*. Hebræus quidam legis

atque antiquitatis hebraicæ ſatis peritus dicebat mihi. *Merob* illos quinque viros genuiſſe phalti, ſed *Michol* adoptaſſe ſibi. Sed hoc eſt violentiam inferre lectioni, quæ dicit quod illos genuerit Adrieli. In vtriſque igitur codicibus hebræis & latinis, nam græcos nobis videre non contigit: mendum eſt *Micol* pro *Merob*.

CAPVT XXXI.

Mygale quid.

INter immunda animalia legiſlator in Leuitico cap. 11. *Mygalem* numerat. *hæc* inquit *inter polluta reputabuntur de ijs quæ mouentur in terra, muſtela, & mus, & crocodilus, Mygale, chamæleon, & ſtellio.* Sed cum *Mygalem* omnes interpretantur *murem arachneum* non poſſumus vti aiunt digito monſtrare, quæ nã beſtiola ſit cum raro inueniatur. Plinius libro 8. ſcribit, *muribus arachneis venenatum eſſe morſum*, eoſdemque vlteriorem regionem apœninam non habere, eoſdemque vbicumque ſint ſi tranſierint orbitam interire. Iulius Firmicus libro matheſeon. 7. *in arietis* inquit *parte. 18. qui habuerit horoſcopum à modica beſtiola, id eſt aut à phalangio aut à mure Arachneo aut à ſcorpione morietur.* Mygale vero dicitur græce à μῦς quod eſt *mus*, & γαλῆ quod eſt *muſtela*, quod muris magnitudine ſit, muſtelina ſpecie, roſtro oblõgo, cauda gracili, ordine den-

ne dentium quadruplici: vt auctor eſt Aëtius. Frequens in Britannia inſula, ſicque ab inſulanis hodie appellatur. Galenus lib. 11. de medicina ſimplici cap. 25. & in libello de centaurea, quaſi de venenatæ beſtiolæ morſu meminit: niſi quod illius interpres *mygalem* in *muſtelam* vertit, cùm *muſtela* longè aliud ſit à *mure Arachneo*. Scribit prętereа Herodotus lib. 2. de rebus Ægyptijs: quod cùm *Mygale* moriuntur, ab illis in Buthon vrbem humandi gratia aſportantur: vt meritò Moſes huius beſtiolæ meminerit: quippe qui octoginta annos fuerit in Ægypto. nam ea ætate dux itineris factus ab Ægyptia ſeruitute Iſraeliticum populum aſſeruit.

CAPVT XXXII.

Non, adiecta aut detracta.

NOn *particula* negatiua in plæriſque locis *adiecta* ſiue *detracta* non modo perturbat ſenſum, verum etiam lectorem in contrariam ſententiam tranſuerſum rapit. Cuiuſmodi eſt illud quod Moſes ſcribit Geneſeos cap. 8. *Aperuit* inquit *Noe feneſtram arcæ quam fecerat & dimiſit coruum, qui ibat & non reuertebatur*. Atqui in Hebræo & in codicibus vetuſtis longobardis goticis inter Pœnos & latinis non patticula detracta eſt, *qui ibat* inquit *& reuertebatur*. qui eſt ſenſus manifeſtus & lectioni conſentaneus, quia videlicet

cum

cum terra esset aquis vndique obruta, non inueniens vbi consisteret, ibat & reuertebatur ad arcam, idque identidem fecisse, ostendit tempus prçteritum imperfectum. Nam si coruus reuersus non fuisset, potius diceret per præteritum perfectum *iuit & non est reuersus.* Quid quod post coruum colũba dimissa quoquo versus volitans nusquam vbi conquiesceret inueniens ad arcam rediens, & post septem dies iterum remissa surculum oliuç detulit, vt credibile sit tantum arborum cacumina cœpisse comparere. Quod si coruo aliqua cõsistendi causa fuit, non potuit esse alia quam cadauer aliquod iuuentum innatans super aquas. Itaque non in eo laboramus nunc vtrũ coruus redierit, an non redierit, sed vt veritatem hebraicam defendamus, cui astipulantur codices pervetusti, refragantur noui. Sed quemadmodum in lexico Iuris Ciuilis scripsimus *non* quoque *particula adiecta* mentem legislatoris in contrarium vertit. Iurisconsultus namque scribens in titulo de officio proconsulis. *legatus* inquit *mandata sibi iurisdictione iudicis dandi ius non habet*. Cæterum in pandectis florentinorum archetypis *non particula* non habetur, adnotante Angelo Politiano, cui sæpe data est copia libros illos prototypos inspiciendi. Sed an iudex delegatus habeat facultatem subdelegandi,
vide-

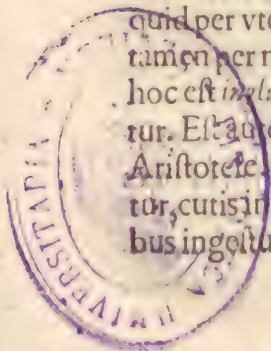
viderint iuris periti, nos veterem lectionem tuemur. Ediuerso quoque *eadem particula*, non minus in contrarium legis æquitatem mutat. vt libro digestorum vndeuigesimo, in titulo qui est de præscriptis verbis. l. non solent, sic enim legendum est non vt omnes codices vulgo habent, *solent*. *Non solent* inquit *qui nouerunt seruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos Dominis vbi celentur, quæ res non facit eos fures*. Quod si legas *solent qui nouerunt*. &c. erit sensus legis non modo iniquus & inciuilis, verum etiam falsus & à mente iurisconsulti alienus. Quis enim furem appellauerit eum qui scit seruum alicuius apud fugitiuarium delitescere? Quid quod Innocentius in titulo de furtis cap. qui cum fure partitur, in calce commentationis citat hanc legem sub hac lectione, *non solent qui nouerunt*. quod ipsum argumento est suo tempore digestorum libros nondum fuisse vitiatos, quales nunc reperiuntur.

CAPVT XXXIII.

Onocrotalus.

PRO eo quod apud Hebræos Leuitici c. 11. legitur קאת caath, Septuaginta primũ atque deinceps reliqui interpretes Græci & Latini *Onocrotalum* transtulerunt. Inter aues namque quibus vesci per Mosen Deus prohibet Hebręos, caath, hoc est, *Onocrotalum* nominat.

minat. *De auibus* inquit, *comedere non debetis Onocrotalum & Porphyrionem & herodionem.* Atque iterum in Deuteronomio cap. 14. *Immundas aues non comedetis, porphyrionem scilicet & nycticoracem, Onocrotalum & charadrium.* Onocrotali quoque meminit Esaias cap. 34. *Non erit*, inquit, *transiens per eam, & possidebunt illam Onocrotalus & Ericius.* Plinius libro 10. Naturalis historiæ, cuiusmodi auis illa sit his verbis ostendit: *Olorum similitudinem Onocrotali habent, nec distare existimarentur omninò, nisi faucibus ipsis inesset alterius vteri genus, huc omnia inexplebile animal congerit: mira vt sit capacitas, mox perfecta rapina sensim inde os reddita inferam in aluum ruminantis modo defert.* Hæc pulcherrima dictu sunt, sed nihilo plus afferunt vtilitatis quam si nihil diceretur. Neque enim satis est audire quod sit auis cygno similis, cum sit nostratibus cygnis duplo maior, tametsi illis aliquo modo sit persimilis. Nam quod Plinius scribit nihil ab oloribus distare nisi faucibus ipsis inesset alterius vteri genus: quid per vterum ipse intelligat satis liquet, nó tamen per nomen designatur quod ipse vult, hoc est *ingluuiem*, quæ à græcis πρόλοβος dicitur. Est autem ingluuies quemadmodum ab Aristotele in 3. de historia animalium definitur, cutis in amplum sinuata, qua primum cibus ingestus continetur incoctus, hæc qua parte

VNIVERSITAT

parte iungitur gulæ angustior est mox amplior: tum qua desinit in ventriculum iterum arctior. de qua Virgilius in 3. Geor.

Improbus ingluuiem ramisq; loquacibus explet.

Hęc inquam in *Onocrotalo* mirum in modum est ampla, quippe quæ amphoræ mensurã aut non multo minus capiat. de qua Martialis:

Turpe rauenatis guttur Onocrotali.

nam turpe guttur pro magna ingluuie posuit. Turpe enim pro magno aliquãdo accipi notauit Seruius Grammaticus in illud Virgilij 3. Georgicorum:

Optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix.

& illud ex 4. eiusdem:

Armenta & turpes pascit sub gurgite phocas.

vtrobique exponens turpe pro magno. Hanc *Onocrotalus* aqua explet, atque ore aperto pisculis se obiectat; quos cùm sentit deprehẽsos intra ingluuiem, aquam per oris spiramenta euomit, atque ita præda vescitur: ab hoc aquę vomitu ego suspicor ab Hebræis auem cognominatam caath, quod caath vomitus interpretatur, & ne quasi de re incognita pluribus disputem: duos *Onocrotalos* contigit mihi videre, alterum comminus in foro Bononiẽsi, ad vulgi spectaculum publicè expositum; alterum eminus ad anæ fluminis ripam, ad cuius volantis monstrosam magnitudinem visendam

ſendam multi mortales concurrerunt. Æquiparabat ſane mole ſua agnum anniculum. Sed cum nemo ſciret auis nomen, quanquam alij dicerent ſe alias conſimiles vidiſſe, ego illis dixi croton in Italia vocari, & reuera ita appellabant Bononienſes. Sed cum *Onocrotalus* interpretetur aſinus crepitans, quoniam ὄνος eſt *aſinus* & κροτάω *crepito*, videtur nomen impoſitum à voce quam auis illa edat. quam mihi audire non licuit, propterea quod quemadmodum dixi alterum comminus extinctum, alterum eminus volantem conſpicatus ſum.

CAPVT XXXIIII.

Phaſe Paſcha peſach.

QVid interpreti venerit in mentem, vt quod ab Hebræis dicitur פסח Peſach per ſameh in exodo atque alijs in locis inſtrumenti veteris interpretatus ſit in *Phaſe*, in teſtamento Nouo græcè & latinè dicatur *paſcha*, aut quid ſimile inter ſe habeant hæc tria *peſach*, *phaſe*, *paſcha*, vt auſus ſit latinus interpres vertere *Peſach* in *Phaſe*, aut græcus in πάσχα, vellē diſſereret mihi quiſpiam trium linguarum peritus. Interim vero dicam ego quod ſentio, quoad alius afferat aliquid melius. Sed de *Phaſe* in primis p. exile in aſpiratum verti frequens eſt apud eos qui de Hebræo ſermone transferunt in græcum aut latinum,

tigū, vt pro eo quod hebręi dicunt פרעה Paro פסגה Pisga פשחור Pasgur. per p. exile, græci primùm deinde latini transtulerunt Pharaon, phasga. phasur per ph. aspiratum & mille alia. seba vero apex qui subijcitur p. literę cū ab illis prope semper per e. vocalem proferatur, græci & latini plærumque vertunt in a, vt pro eo quod illi dicunt per seba שמואל Semuel זבלון Zebulon רפאים rephaim, nos per a. proferimus. Quod illi præterea זרח Zerah, גבר Geber עקרון Ecron per segol nos Zara, Gader, Acarō pronunciamus per a. vocalem. ס Sama quoque in s. vertendū esse nō est dubium, quæ litera quanquā non multum distet in prolatione à zeta, s. nostro & sigma gręco respondet, cum ש sin & צ tsade violenter in illas transferantur, quemadmodum in libello de potestate literarum ex auctoritate Hieronymi demonstrauimus. Illud mirabile quid placuerit interpretibus græcis & latinis ח literam, quam Hieronymus duplicem aspirationem vocat subiecto patha siue cames vertere semper in e. literam, vt נח Noah Noe תרח Therah Thare קרח Corah, Core יפתח Iiphtah Iephte, atque eadem ratione פסח Pesah, Phase: p. subtili in aspiratum e. in a. sama in s. heth subiecto patha in e. Atqui græci literis inuersis in πάσχα verterunt. Nam heth literam in χ suum plærumque

 rumque

rumque mutant. latini quia talem vocem nõ agnoſcunt niſi tantum in dictionibus græcis, illam prope ſemper expungunt, aut in ſimplicem aſpirationem vertunt. vt pro eo quod Hebræi per heth dicunt חרן charan חררי chori חרב choreb חברון chebron græci per ſuum χ χαρὰν χωῤῥεὶ, χωρὴβ χεβρὰν dicunt, at latini expuncta ח littera. Aran, Ori ſiue horri, Ebron ſiue Hebron proferunt. De nominis huius interpretatione nihilo magis eſt ſilendum, in quo maximi auctores aberrarunt putantes πάσχα dictum à πάσχω quod eſt *patior* perinde ac ſi dictio Hebraica patiatur etymologiam græcam aut græca latinam. De quo in repetitione quadam noſtra diſputauimus, monſtrauimuſque non poſſe fieri. hi ſunt non de media plebe, ſed ex prima nota. Lactantius, Ambroſius, & ætate noſtra Ioannes tortellius alijque plures. Atqui Hieronymus cui magis quam reliquis omnibus in literatura credendum eſt, in ſermone de celebratione paſchatos, *paſcha* inquit *non eſt græcum, ſicut vulgo videri ſolet, ſed Hebræum eſſe dicunt, qui linguam vtramque nouerunt, neque enim à paßione quoniam πάσχειν græcè, latinè dicitur pati, ſed ab eo quod tranſitur*. Idem apud Matthęum, *paſcha* inquit *hebraice dicitur phaſe non à paßione, vt plærique arbitrantur, ſed neque dicitur phaſe à tranſitu maris rubri, id quod eccleſia ca-*

sia canit, post transitum maris rubri Christo canamus principi, sed quod exterminator videns sanguinem in foribus Israelitarum pertransierit, neque percusserit illos, Ait namque scriptura. est enim phase, id est, transitus domini, & transibo per terram AEgypti nocte illa, percutiamque omne primogenitum. & sequitur. Cunque viderit Dominus sanguinem in superliminari in vtroque poste, transcendet hostium domus, & non sinet percussorem ingredi domos vestras. atque iterum. & cum dixerint vobis filij vestri, quæ est ista religio, dicetis eis. Victima transitus domini est, quando transiuit super domos filiorum Israel in AEgypto. Habet autem phase accentum in prima, non vt vulgus putat in vltima syllaba.

CAPVT XXXV.

Phiton pro Pythone.

EST in sacris literis apud hebræos verbum frequens. אוב. Ob. quod græci interpretes in Ἐγγαστρίμυθον, latini in *pythona* verterũt, non in *Phitonem*, vt omnes latini codices habent, cum sit *Phiton* nihili verbum, aut si pro Pythone sit positum, erunt in vna dictione tria errata, quæ nulla ratione defendi possunt. Primum quod additur aspiratio p. litteræ exili. alterum quod detrahitur aspiratio th. litteræ aspiratæ. tertio quod ponitur, i. iota pro ypsilo, quæ vitia inter quadraginta Barbarismi species à grammaticis numerantur. Atqui

mirum est tantum errorem nō fuisse animaduersum à tanta doctissimorum virorum multitudine, qui diuinę lectioni operas suas dedicarunt, cùm præsertim tam crebra huius verbi mentio fiat. vt Leuitici cap. 20. *Vir inquit siue mulier in quibus phitonicus vel diuinationis fuerit spiritus, morte moriatur.* In Deuteronomio quoque cap. 23. *Non sit maleficus neque incantator, nec Phitones consulatis.* & in 1. Regum volumine capit. 28. *Saul* inquit *interfecit eos, qui Phitones habebant in ventre,* & paulo post dixit Saul seruis, *quærite mihi mulierem habentem Phitonem,* & dixerunt ei. *Est mulier habens phitonem in endor,* & subdit Saul verba ad mulierem. *Diuina mihi in phitone, & suscita mihi quem dixero tibi,* & de eodem in 1. Paralipom. cap. 10. *Mortuus est* inquit *Saul, eo quod Phitonissam consuluerit.* In 4. quoque regum cap. 21. de Manasse filio Ezechiæ Regis Iuda. *Obseruauit* inquit *auguria & fecit Phitones.* In Esaia quoque cap. 8. *Quærite à Phitonibus & à diuinis qui strident in incantationibus suis.* Idem cap. 19. *Interrogabunt simulachra sua & diuinos & Phitones,* quibus in locis omnibus pro Phitō, & Phitonicus, & phitonissa. in græco vt diximus legitur Ἐγγαστρίμυθος, quod verbum ex verbo interpretari potest *ventriloquus,* quod γαστὴρ interpretatur *venter* & μῦθος *fabula* siue

ſiue *verbum*, quod in 1. Regum libro expreſſit interpres, cum dixit *qui Phitones habebat in ventre*. Hos *Pythonas* à quibuſdam vocatos Suidas auctor eſt. *Engaſtrimythos* inquit, *quem nonnulli Pythona vocant*. A Sophocle vero eundem appellari dicit στερνόμαντιν, hoc eſt *ex pectore diuinantem*. A Platone vero *Eurycleа* ab *Eurycleo* quodam vaticinatore, cuius Ariſtophanes quoque meminit in comœdia cuius index eſt σφῆξ. hoc eſt veſpæ. Quid? non & Lucas in Apoſtolica Hiſtoria cap. 16. hunc gręce πύθωνα vocat, quamquã refragantibus omnibus latinis codicibus, qui pro *Pythone Phitonem* habent. *Puellam* inquit *quandam habentem Phitonem*, pro quo in gręco eſt non *habentem Phitonem*, ſed *ſpiritum Pythonis*, neque admittendi qui dictiones hebraicas in ordinem alphabetarium redegere, ſcribentes *Phitonem* per f literam. Neque audiẽdus Sipontinus, qui *phitonicos entheatos* ſiue *diuinos* interpretatur. niſi forte *phytonicos* per y pſilon legit, nomine à φυτὸν *planta* deducto. ſed nihil ad rem de qua agitur plantæ ſignificatio pertinet. Sed videamus nunc vnde diuini ſiue necromantici dicantur *pythones* ſiue *pythonis* ſpiritum habere. Eſt apud Poetas fabula celebris, quod poſt diluuium ſub Deucalione terra madefacta genuit immenſæ magnitudinis ſerpentem, quem dixe-

re *Pythonem*, dictum à πύθειν quod est putrescere, ex eo quod ex terra putri sit ortus aut in putredinem solutus. Hunc Apollo traditur sagittis confecisse, de quo narratur ab Ouidio fabula perlonga in. 1. Metamorph. & Lucanus in 5.

Matris adhuc rudibus Pæan pythona sagittis
Explicuit. Hinc Apollo victor
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomitæ serpentis nomine dictos.

Hinc *Pythius* Apollo, & *pythiæ* Apollinis vates, quæ illius spiritu raptæ, futura aut occulta dicebant, sedentes in tripode ex corio eiusdem serpentis inducto. Hic nimirum est serpens ille de quo scriptura dicit, quod *erat callidior cunctis animalibus terræ.* & de quo scribit Suidas his verbis, *Quod pythonis dæmonij diuini accessu mulieres entheatæ prædicebant futura.* De Pythia sacerdote Strabo libro de situ orbis. 9. vbi de Phocide regione, vrbe Delphis, Parnaso monte. *Autores inquit, certi memorant diuinum ipsum domicilium profundam esse speluncam, non admodum ore lato patentem, inde auram quidem referri sacro efflante numine, excelsum autem ostio imminere tripodem, quem cum Pythia conscenderit, hausto diuinationis spiritu, dei responsa referre & metro & oratione soluta.* Eadem propemodum & Iustinus lib. 24. narrat. & Lucanus in 5.

Et vi-

Vt vidit Pæan vastos telluris hiatus,
Diuinam spirare fidem ventosque loquaces
Exhalare solum, sacris se condidit antris,
Incubuitque adito ; vates vbi factus Apollo.

Et non solum vates, sed vatum quoque numen. Nam quatuor res maximæ decernuntur illi, diuinatio, sagittandi peritia, musica, & ars medicamentaria. & quemadmodum *Pythiæ* ab Apolline *Pythio* sunt cognominatæ, ita & *Phœbades* à *Phœbo*. Lucanus.

Non inquam plenior artus
Phœbados irrupit pæan.

Fœminas vero has diuinatrices quas diximus ἐγγαστριμύθους à Grę̨cis appellari Philochorus in 3. de Diuinatione libro scribit, solitas quoque fuisse carminibus mortuorum animas ex inferis excitare. Suidas quoque vbi de *Engastrimytho* affert illud ex 1. Reg. de *Pythonissa* quæ Samuelis animam defuncti elicuit. Hieronymus quoque in illud Esaiæ. cap. 19. *Per hæc* inquit, *verba significat Magorum necromantiam, per quam animas euocare dicuntur, & tenues vmbrarum, imo dæmonum audire voces. Denique pro pythone Aquila magum interpretatus est, qui Hebraice dicitur* אוב *ob, pro quo septuaginta de terra loquentes transtulerunt. Hæc* Hieronymus.

CAPVT XXXVI.

Porphyrio.

INter aues quibus per Mosen Deus prohibet Hebreos vesci רחם Rachā enumerat, quē Interpp. Græci & Latini in porphyrionem verterunt. Scribit namque in Leuitico. cap. 11. *Hæc sunt quæ de auibus comedere non debetis, & vitanda sunt vobis.* & posteaquam aliquot enumerauit, subdit. *Cygnum & onocrotalum & porphyrionem.* Atque iterum in Deuteronomio, hoc est secūda lege, vbi eadē verba, sed alio ordine repetuntur. *Aues* inquit, *immundas ne comedatis, aquilam scilicet & gryphen.* & subdit, *ibin & mergulum, porphyrionem & nycticoracem.* Sed neque Hebræi hodie sciunt quid sit rachan, neque aliquis ex Græcis, aut Latinis authoribus, quos mihi contigit aut legere aut audire, mihi quod aiūt, ad manum monstrare potuit, quæ auis aut cuiusmodi sit porphyrio. Meminit illius Martial. in disticho cuius index est porphyrio. meminit Aristoteles in 3. de historia animaliū volumine, sed neuter illum ante oculos ponit. Plinius certe luculentissime libro Natura. hist. 10. his verbis porphyrionem describit. *Bibunt aues suctu cæteræ, porphyrio solus morsu bibit. Idem ex proprio genere omnem cibum aqua subinde tingens, deinde pede ad rostrum veluti manu porrigens, rostra ijs & prælonga crura rubent.* Satis aperte Plinius porphyrionem nobis ante oculos ponit, sed nihil mirum est ignorari

ignorari auem quæ ſit paucis cognita. Sed cũ in Bætica mea Turdetania maximè in qua eſt patria mea Nebriſſa, hęc auis ſit familiariſſima, atque in ſingulis prope domibus habeatur in delicijs, quæ me ratio ab ignoratione rei notiſſimę, ac ſeſe oculis omnium Nebriſſenſium quotidie ingerentis excuſare poteſt, aut quæ dari venia in plano ſolo ceſpitanti? Nam in eo opere in quo dictiones græcas & latinas in voces Hiſpanas atque Hiſpanienſes interpretatus ſum, *porphyrionem* eſſe dixi *auem alas rubras habentem*, atque rurſus *phœnicopterum alas* quoque *rubras habentem* dixi, quaſi idem eſſet *porphyrion* quod *phœnicopterus*. Sed in vtroque me etymon decepit: In altero quod πορφύρα eſt *purpura*, in altero quod φοινίκεος eſt *puniceus*. Poſtea tamen longa experientia didici *porphyrionem* eſſe quem vocant in Bætica mea *calamon*. *Phœnicopterum* vero quem appellant *flamenco*, vtrumque ſæpe videram atque ſæpe nominari audieram, ſed quemadmodum Arius Barboſa meus in quodam epigrãmate de me teſtatus eſt ex verbis Plinij in prooemio Naturalis hiſtorię. *Arduum eſt nomina rebus & res nominibus reddere*, idque non modo in ijs quę ſunt à nobis remotiora, verum etiam ex ijs quę inter manus oculoſque verſantur.

CAPVT XXXVII.

Scruta quæ sunt.

ANgelus Politianus pace aliorum dixerim, nostro sæculo vir omnium eruditissimus in prima quam vnicam vidimus centuria obseruatione tricesima his verbis scribit. Vocabula quæpiam sunt ita rara inuentu, vt si iterum in ea incidamus, ob id fecisse operæ precium videamur, quoniam singularia credebantur. sicut inquit *scruta* dixit Horatius in hoc versiculo ex 1. Epist.

Vilia vendentem tunicato scruta popello.

Dixit iterum Sidonius Apollinaris libro epistolarum 7, per hæc verba. *Nunc quædam friuola, nunc ludo apta virgineo scruta donabat.* Sed hominis diligentiam admiror, qui neque dixit scrutum quid esset, & quod putauerit post Horatium Sidonium modo Apollinarem eo verbo vsum. Nam & Hieronymus bis id vocabulum posuit, primo in 3. Regum libro ca. 10. *Negociatores* inquit, *vniuersique scruta vendentes.* Atque iterum in Neemia. cap. 3. *Post Mesollam ædificauit Melchias filius aurificis vsque ad domum Nathinæorum & scruta vendentium.* pro quo mendose in recentioribus libris scuta vendentium vtrobique legitur. Hinc *ars scrutaria*, eorum, qui *scruta* vendunt. vt apud Apuleium in 4. de asino aureo. *Vos* inquit, *per balneas & aniles cellulas reptantes*

tes scrutariam facitis. Quid vero *scrutum* significet, non possumus vno verbo monstrare, sed quantum ex varia lectione colligimus, *scruta* sunt merces viles, minutæ, aptæque potius ludis quam serijs rebus. & *scrutarij* huiusmodi res vendentes, quos Hebræi רכלים rochelim vocant, Hieronymus in *scruta vendentes* vertit. vulgus *buhoneros* appellat, ipsasque res *baratiias* nominat. hinc est verbum *scrutor, aris*. pro eo quod est scruta, & huiusmodi res implicitas & cõfusas explicare, ea forma qua à rima hoc est fissura inclinatur rimor. aris. pro eo quod est quasi per rimas aliquid inquirere.

CAPVT XXXVIII.

Scutulata.

IN psalmo.44. qui est apud Hebræos quintus & quadragesimus, pro eo quod hebraice legimus לרקמות lircamoth, Hieronymus interpretatur in scutulatis. in editione vulgari habetur, *circumamicta varietatib*. in quo duplex est diuersitas ab Hebræo, altera in versuum distinctione, altera in verbis. Ordo nãque in hebræo hic est. *Omnis gloria filiæ regis intrinsecus, fasceis aureis vestita est*. & sequitur alter versus. *In scutulatis ducetur ad regem, virgines sequentur eam, amicæ eius ducentur illuc*. In editione communi aliter. *Omnis gloria eius filia regis ab intus in fimbrijs aureis circumamicta*

varieta-

varietatibus. Hic interpungendo subditur alius versus. *Adducentur regi virgines post eam, proximæ eius afferentur tibi*. Omitto nunc alias diuersitates in verbis & in sententijs, venio ad illam quod pro circumamicta varietatibus, Hieronymus ex hebraica veritate interpretatus est, *in scutulatis*. Pro varietatibus namque non est qui non intelligat vestes diuersicolores, aut polymitas, aut segmentatas, quæ tamen vestes sint *scutulatæ* pauci nouerunt. *Scutulatarum* quoque vestium fit mentio in Iezechiele. cap. 27. *Propter multitudinem* inquit *operum tuorum guttam, purpuram, scutulata, byssum & sericum proposuerunt in mercatu tuo*. Scutulatorum quoque meminit Iuuenalis, dicens.

Cerulea indutus scutulata & galbana rasa.

Cumque ex *lircamoth* verbũ ex verbo interpretetur *in vacuitatibus*, quod genus vestis intelligendum sit hoc in loco, videamus. *Scutulata vestis* vt inquit Varro, *dicta est quasi sit velut scutulis quibusdam distincta*. Plinius quoque libro 8. *vbi de textrina plurimis licijs texere, quæ polymita appellant, Alexandria instituit, scutulis Gallia diuidere*. & paulo ante. *Quam sola ars ait scutulato textu commendat*. Sed *scutula* illa quemadmodum sint effigiata nondum liquet, an videlicet colorum varietate, an liciorum permutatione, nunc expressa.

expreſſa, nunc depreſſa, vt in mappis fieri videmus. Ego vero quantum aſſequi poſſum coniectura, ſic exiſtimo, *Scuta* illa ex inanitate filamenti in maculas eſſe formata, idque ex liciorum ſubductione fieri, quemadmodum etiam nunc videmus ex filorũ inciſione ſindones & mantilia in varias picturas foraminari. Cur vero id exiſtimem, mouet me id quod Plinius lib. 11. ſcribit, agẽs de generibus arachneorum, inter quos *ſcutulatorem* quoque enumerat. *Texere* inquit, *à medio incipit circinato orbe ſubtegmina adnectens, maculaſque ſemper paribus interuallis ſed ſubinde creſcentibus ex anguſto dilatans inſolubili nodo implicat, quanta arte celant pedicas ſcutulato rete ad capiendas muſcas circa graſſantes.* Vides à Plinio retis maculas appellari ſcutula. Accedit ſermo hebræus qui eiuſmodi foraminulentas veſtes רקמות recamoth, id eſt, vacuitates ſiue inanitates vocat.

CAPVT XXXIX.

Sedere ad dexteram.

CVm apud omnes nationes vſitatiſſima ſit conſuetudo, vt qui ſedet ſiue incedit ad dexteram alicuius, obtineat locum priorem, Quid ſibi vult quod in pſalmo 109. legimus. *Dixit dominus domino meo, ſede à dextris meis.* Nam cum pſalmus ille in ſenſu etiam literali de Chriſto intelligatur, ſintque verba

verba patris ad filium, quid incongruentius dici poteſt, aut quid magis indecorum, quam quod filius priorem occupet locum? Neque ſolum hic ſed mille alijs in locis ſcriptura ſacra teſtatur Chriſtum ad dexteram patris ſedere, qui tametſi natura patri eſt æqualis, qua tamen filius, & qua homo eſt, cedere debuit patri primam ſedem. Scio hunc locum à Theologis exponi ſolere, *à dextris*, id eſt, *in bonis potioribus*, expoſitio certe nimis violenta atque male cohærens. Quod ſi *ad dexteram ſedere* honorificentius eſt, cur in eodem pſalmo ſubiungitur, *Dominus à dextris tuis?* aut quid ſibi vult hæc dexterarum permutatio, quod & Auguſtinus ſubdubitauit. Legimus præterea in 3. Regum libro cap. 2. de Bethſabe, cum veniſſet ad Salomonem filium nuper regno potitum, quod ſedit rex ſuper thronum ſuum & quod poſitus eſt thronus matri regis & *ſedit ad dexteram illius*. Illud quoque ex pſalmo 4. & 40. *Aſtitit regina à dextris in veſtitu deaurato*. Neque enim tantum reuerentiæ filius debet matri aut ſponſæ ſponſus, vt ſi ad publicum magiſtratum peruenerint, matri aut ſponſæ in aliorum maxime conſpectu priores ſedendi partes concedant. Iure igitur factum eſt, quod Qu. Fabius Maximus Conſul, cum pater Proconſul equo vehens illi obuiam proceſſiſſet imperauit Lictori, vt iuberet

ret patrem ex equo descendere, qui iussus paruit, filiumque collaudauit, quod dignitatẽ imperij retinuisset. Ego vero cum hanc ordinis sedendi indignitatem mecum sæpius reputarem, subijt mihi quædam suspicio, alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem, quam qui sit nostris temporibus, vt videlicet, qui *sederet ad sinistram* esset potior eo qui *sederet ad dexteram*: id quod postea multis argumentis fuit mihi exploratum atque compertum. Sed qua via in eam cogitationem peruenerim, paucis mihi enarrandum est. Principio quod illi qui potentiores assectabantur siue armati, siue inermes, tum *satellites*, tum *stipatores*, tum *laterones* siue *latrones* fuisse dictos, eosdemque apud auctores dici aut *tegere latus*, aut *claudere latus*, aut *cingere latus*. Horatius in 2. Sermonum.

Vt ne tegam spurco Dame latus?

Iuuenalis.

Diuitis hic serui claudit latus ingenuorum
Filius.

Ouidius 4. de Ponto.

Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus.

Latus quoque *intectum* siue *nudum* dicebatur illius, quem nemo comitaretur. Ambrosius in sermone de obitu fratris sui. *Quod si quando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares*. Seneca libro 3. Epistolarum. *Nudum*

erit

erit latus, incomitata lætitia. Is præterea qui alium comitabatur, dictus erat *ire exterior*. Cui vero præstaretur comitatus, *ire interior*. Horatius vbi supra.

Ne tamen illi
Tu comes exterior si postulet ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus.

Vt ne tegā spurco Damæ latus? haud ita Troiæ
Me gessi.

Ouidius libro 5. Fastorum.

Et medius iuuenum non indignantibus ipsis
Ibat, & interior si comes vnus erat.

De sene loquitur, cui debetur honos à iuuenibus. Atqui restat probandum, quod *exterior* is dicatur qui sit *ad dexteram* alicuius, & *interior*, qui *ad sinistram*. Seruius Grammaticus enarrans illud Virgilij ex 5. Æneid.

Radit iter læuum interior,

Exponit pro *sinisterior*, citatque Ciceronem dicentem, *In quem omnia intus.* & Sallustium in 2. histor. *Introrsus prima Asiæ Bithynia est.* vbi Cicero *intus*, & Salustius *introrsus*, pro *sinistrorsus* acceperunt. Horat. quoque in 2. Sermonum.

Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.

Vbi *interiore* pro *sinisteriore* ponitur, quod meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum septentrio dextera. Lucanus in 3. Pharsaliæ.

Ignotum

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.

Id est, meridionales etiam in æstate. Ouidius quoque in 2. Metamorph.

Neu te dexterior tortum declinet ad anguem,
Neue sinisterior pressum rota ducat ad aram.

Atqui anguem inter duas arctos in morē fluminis labi, & arā ad meridiem sitam esse, nullus Poetarum, sed neque Astrologorum ignorat. Colligamus igitur ex ijs quæ diximus eum qui sit alterius comes, claudere aut cingere aut tegere latus, atque eidem *ire exteriorem* hoc est *ad dexteram* illius. Cuius vero latus clauditur, cingitur, tegitur *ire interiorem* hoc est *ad sinistram*, qui locus erat dignitate præstantior. Est præterea non contemnenda quædam ratio sumpta ex eo, quod legimus Paulum Apostolum datum comitē *ad dexteram* Petri, quod in illorum imaginibus disponendis pictores obseruant, & in diplomatis Pontificum sigillo munitis animaduertimus, vt Paulus semper sit Petro *dexter*. Nūquid tanquam in potiori loco? Absit vt Apostolorum principi alter quiuis præferatur. Nam quid sibi vult gladius ille quem Paulus habet strictum, nisi quod est Petri comes stipator atque satelles? Huius antiquitatis ignarus Thomas in illud Apostoli ad Galatas. c. 1. *Qui suscitauit eum à mortuis*, commētum illud

oppoſuit. *quia præſens* inquit *vita significatur per ſiniſtram, futura vero per dexteram, in quantum iſta eſt cæleſtis & ſpiritualis, illa vero temporalis; ideo Petrus qui vocatus à Chriſto adhuc in carne mortali poſito, ponitur in bulla Papæ in ſiniſtra parte, Paulus vero quia vocatus à Chriſto iam glorificato, ponitur in dextra parte.* Reliquum eſt, vt ad quæſtionem Auguſtini de permutatione dexterarum reſpondeamus. Ille namque vt eſt in rebus quæ ad noſtram religionem pertinent, nihil affirmantis Academiæ imitator, videtur illam non penitus explicaſſe. Nos vero ex ijs quę in ſuperiorib. dicta ſunt reſpondemus, quod aut pater ſedet in throno maieſtatis ſuæ, & ita iubet filium ſibi *à dextris* hoc eſt *in ſecundo loco ſedere*, aut præſtat ſe filio tanquam ſtipatorem protectoremque, & tunc reponit filium in primo, hoc eſt in tutiori loco; & ſic dictum eſt *Dominus à dextris tuis.* vnde ſubdit. *Confregit in die iræ ſuæ reges.* Atque iterum in pſalmo 15. *Prouidebam domino in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear.*

CAPVT XL.

Symbolum quid.

EX falſa nominum etymologia multi etiã ex viris doctiſſimis in miſerandos errores lapſi ſunt, vt in verbo *ſymbolum*, putãtes quod dicere-

diceretur à σὺν quod eſt *cum* & βόλος, quemadmodum ipſi interpretantur, *bucella*, finxerunt neſcio quæ ſomnia, & quæ nuſquam apud authores leguntur idoneos, Poſt aſcenſionem domini, ſiue poſt ſpiritus ſancti miſſionem, Apoſtolos in vnum locum congregatos compoſuiſſe *ſymbolum*, ita vt quiſque illorum ſingulos fidei articulos contulerit, vt Petrus primum, alter ſecũdum, alius tertium, & deinceps alij ſuos bolos dederint, quo nihil ineptius, ſed neque puerilius excogitari poteſt. Ego namque nõ diffiteor ex communi Apoſtolorum conſenſu ſiue illorum centum viginti, quos ſuo aduentu ſpiritus ſanctus afflauit, ſymbolum fuiſſe compoſitum, illud vero quod ſuam quiſque particulam contulerit, neque eſt credibile, neque veriſimile. In ijs enim quæ multorum decreto conſtituuntur, non vnuſquiſque ſuum verbum ſiue orationem dicit, vt inde quaſi ſenatuſconſultum conficiatur, ſed omnes eandem rem ſentiunt, aut vno ſententiam dicente, cæteri pedibus manibuſque in eandem ſententiam eunt. Sed decepit illos etymologia, quod βόλος eſſet *bucella* putantes, non minus ridicule quã in verbo *diabolus*, quod dicatur à dia quod eſt duo & bolus, cum potius interpretur *calumniator* à διαβάλλειν, quemadmodum *ſymbolum collatio* à διαβαίνω, quod eſt *confero*. Sed qua de

causa Apostolorum *symbolum* sit vocatũ, Ruffinus presbyter Aquileiensis in expositione *Symboli* ad Laurentium Papam multis verbis exponit, quę libuit hoc in loco apponere, vt authoritate tanti viri permoti, desinant somniare ijs de rebus, quæ ad historiæ fidem pertinent. *Tradunt* inquit, *maiores nostri quod post ascensionem domini cum per aduentum spiritus sancti supra singulos quosque Apostolos igneæ linguæ sedissent, vt diuersis varijsque linguis loquerentur, per quod eis nulla gens extranea, nulla linguæ barbaries inaccessa videretur & inuia, præceptum eis à domino datum ad prædicandum Dei verbum ad singulas quemque proficisci nationes. Omnes igitur in vno loco positi, & spiritu sancto repleti, breue istud futuræ sibi prædicationis indicium in vnum conferendo, quod sentiebat vnusquisque componunt, atque hanc credentibus dandam esse regulam statuunt. Symbolum autem hoc multis & iustißimis ex causis appellari voluerunt, symbolum enim græce & indicium dici potest & collatio, hoc est, quod plures in vnum conferunt. Id enim fecerunt Apostoli in his sermonibus in vnum conferendo quod vnusquisque sensit. Indicium autem vel signum idcirco dicitur, quia in illo tempore sicut Apostolus Paulus dicit, & in actibus Apostolorum refertur, multi ex circumuenientibus Iudæis simulabant*

labant se esse Apostolos Christi, & lucri alicuius, vel ventris gratia ad prædicandum proficiscebantur. Idcirco istud indicium posuerunt, per quod agnosceretur is, qui Christum vere secundum Apostolicas regulas prædicaret. Denique & in bellis ciuilibus hoc obseruari ferunt, quoniam & armorum habitus par, & mos vnus est, atque eadem instituta bellandi, ne qua belli subreptio fiat, symbola distincta vnusquisque dux suis militibus tradit, quæ latine signa vel indicia nuncupantur, vt si forte occurrerent, quis de quo dubitetur, symbolum prodat si sit hostis vel socius. Ex his Ruffini verbis satis colligitur & vnde dicatur symbolum, & quod à pluribus constituatur simul, & in quos vsus ordinetur, hoc est, sit quasi belli tessera.

CAPVT XLI.

Simila & similago.

INueninntur in sacris literis frequenter hæc duo verba Simila & similago, vt in Leuitico c.2. *Cum obtulerit oblationem sacrificij domino, simila erit eius oblatio.* & ibidem cap.6. *Hæc erit lex sacrificij, tollet sacerdos pugillum similæ.* & centum alijs in locis. Hinc similago dicitur ea forma qua à farre farrago, à plumbo plumbago, cũ idem sit simila quod similago. vt Ecclesiast. cap. 35. *Retribuet gratiam, qui offeret similaginem.* & ibidem.ca.33. *Da suauitatem & memoriã similaginis.* Sed quid

 ea

ea verba significent, non vocabulorum interpretes, non sacrarum literarum enarratores, non denique medici quorum scire hęc maxime intererat: at diuinarunt omnes ad vnum dicentes esse *florem purgatæ farinæ*, hoc est, *pollinem* illam subtilissimam quæ ex setaceorum concussione resoluitur atque euolat, aut farinam per seticea cribra purgatissimam. Georgius Merula *delicias triticeæ farinæ* dixit esse, quod & ego fateor, sed non quas ipse putauit. ille namque reliquis omnibus videtur subscribere dicentibus esse *farinam illam purgatissimam delicatissimamque.* Ioannes Baptista qui ex nostræ tempestatis scriptoribus vult videri diligentissimus, plurimum aberrrat, putans esse genus leguminis. Sed nos quid *similá* sit breuiter dicamus. Granum tritici molitum in tres partes resoluitur. In cutem illam tenuem quam *furfures* medici, Plinius & Columella *saluiatum* appellant, reliqui farinæ purgamenta. In *nucleum* hoc est semen illud dulce & glutinosum in medio sinu grani, quod est genitale semen vnde erumpit radix atque tritici herba primùm, ac deinceps calamus. In *corpus* denique quod defendendi seminis gratia est à natura excogitatum, & quod cadens in terra moritur. vt dicit Saluator, Ioan. cap. 12. hoc friabile est atque in farinam resolubile, cum semen lentore suo vix resolui possit. Farina

rina igitur ex tritico his tribus constat, *saluiato, semine, corpore*, quæ cum setaceo excernitur, vt dicit Virg. in Moreto.

Subsidit syncera foraminibusque liquatur
Emendata ceres.

Reliqua duo eminent, quæ rursus in eodem setaceo concussa, supernatat saluiatum, semen vero suo pondere it pessum. atque ita ex crebra setacei concussione secernitur saluiatum à semine. & hoc est quod nos asseueramus dici *similam* illam ex qua sibi offerri sacrificij oblationem Deus in scriptura toties exigit, & ad multos mortalium vsus accommodatam, vt dicit Martialis,

Non poteris similæ dotes numerare nec vsus,
Pistori toties cum sit & apta coco.

Ex ea namque conficiuntur panes non modo gustui iucundissimi, sed quod ad alimenti rationem pertinet firmissimi. Nam qui ex polline conficitur, vt inquit Celsus libro 2. infirmissimus est, vnde panis αὐτόπυρος à quo simila non est excreta, quemadmodum *secundarius*, quem Trãquillus dicit Augustum appetisse, in quo saluiatum à simila non est secretum. Astipulantur huic meę assertioni Hebrææ literæ, quæ vbicunque nos habemus *similam*, illi habent סלת soleth per sama literam. Interrogati vero Hebræi, quid *soleth* sibi velit, *acemit*, dicunt. atqui in Betica mea *acemit*

mit vocant, id quod ego *ſimilam* dico, ex qua in feſtorum celebritatibus faciunt delicatiſſimos panes, quales ſibi deus offerri vult Leuitici cap. 23. & 24. & Mauri atque Æthiopes qui apud nos degunt, ſuum illum peculiarem cibum concinnant, quem ſine honoris præfatione nominare non licet, *alcuzcuz* appellant. Aſtipulantur quoque Terraconenſes quos opici Arragonenſes dicunt, paucis literis mutatis *ſemola* pro *ſimila* vocant. Temperatur autem cibus ille oleo, melle, aromatiſque, cuius ſapori ſacræ literæ aſſimulant panem illum angelicum qui de cœlo cadebat. Exodi. 16. *Erat* inquit, *manna quaſi ſemen coriandri album, guſtuſque eius quaſi ſimilæ cum melle.* Frigebatur autem & oleo. vt in 2. Reg. c. 6. & in Paralipo. *Dedit Dauid vniuerſæ multitudini ſimilam frixã oleo.* Sidonius quoq; Apollinaris. *Similam frictam in quadam continentiæ ſartagine.* De *ſimilagine* quod idẽ eſt Serenus.

Additur excuſſus dulci ſimilagine furfur.

Et Cato de re ruſtica. *Selibram ſimilaginis indito.* Illud tamen aduertẽdum quod cum ſint multa tritici genera, quæ Plinius & Columella ad tria reducunt, *robum, ſiliginem,* & *trimeſtre*, in duobus vltimis vix poſſe dignoſci *ſimilam*, in *robo* vero *ruuion* Hiſpani vocant, non vbique facile poſſe diſcerni, in Betica vero mea quam facillime.

CAP.

CAPVT XLII.

Sin pro sed si.

LAurentius Valla libro Eleg. 2. *Sin* inquit *pro si nunquam in prima parte collocatur, sed in secunda, vbi fere est duorum oppositio*, affertque in testimonium illud Terent. ex Andria. *Si illum* inquit *relinquo, eius vitæ timeo, sin opitulor, huius minas*. Illud quoque ex eodem. *Si hoc celetur in metu, sin patefit in probro siem*. Virg. quoque 1. Georg.

At si virgineum suffuderit ore ruborem
Ventus erit, vento semper rubet aurea phœbe:
Sin quarto exortu.

Nãque is certissimus author, & fere apud authores semper eodem modo hanc particulam inuenies positam. In sacris quoque literis frequenter idẽ est illius vsus. vt Gen. c. 4. *Nonne si bene egeris recipies, sin autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit*. Exodi quoque cap. 21. *Si seruus habens vxorem fuerit & vxor egredietur simul, sin autem & Dominus dederit illi vxorem* &c. Leuitici præterea. 14. *Si creuerit in cute lepra, contaminabit eam, sin autem in loco suo candor steterit*. & quæ sequuntur. In eodem quoque volumine, & Num. & Deut. semper in eadem significatione reperies. In 3. quoque Reg. c. 1. *Si fuerit* inquit *vir bonus, non cadet nec vnus quidem capillus eius in terram, sin autem malum inuentum fuerit in eo, morietur.*

Est etiam vt ait Valla quando *sin* vnum reperitur, sed quod secundi loci vim obtineat, neque tamen superiori *si* respondeat. vt apud Virgil. 2. Georg.

Me verò primùm dulces ante omnia musæ,
Quarum sacra fero ingenti perculsus amore
Accipiant, cælique vias & sidera monstrent.

Et sequitur.

Sin has ne poßim naturæ attingere partes.

Sallustius quoque. *Imperat & precio insidiatores Maßinissæ arceāt ac maxime occulte, sin id parum procedat quouis modo Numidam interficiant.* In sacris præterea literis eodem modo Genes. 24. *Accipies* inquit, *vxorem filio meo Isaac.* Respondit seruus. *sin noluerit mulier venire mecum in terram hanc, nunquid reducere habeo filium tuum ad locum de quo tu egressus es?* subintelligitur namque si voluerit mulier venire mecum, & tunc sequitur, sin noluerit venire. Exo. quoque cap. 10. *Dimitte populum meum vt sacrificet mihi.* & tunc subintelligendum, quod si feceris nihil tibi inferam mali, & tunc sequitur. *Sin autem resistis & non vis dimittere eum, ecce ego inducam locustam* &c. Et infra cap. 12. *Tollat vnusquisque agnum per familias & domos suas, sin autem minor est numerus quam sufficere poßit* &c. subauditur namque si familia est tanta quæ posit agnum absumere. Et infra cap. 17. *Cumque leuaret Moyses*

ses manus, vincebat Israel, sin autem paululum remisisset, superabat Amelech. tantum enim valet cum leuaret manus, quantum si leuaret manus. Item Leui. cap. 5. *Offerat de gregibus agnum siue capram*, subaudi si habuerit. deinde infertur, *sin autem non poterit offerre pecus*. atque pari modo alijs cõpluribus in locis. Quare *sin* vtrobique pro *sed si* est accipiendum. nam particula *autẽ* cõpletiue ponitur, cũ in voce *sin* contineatur. Quod vero *sin* pro *si* nõ accipi aliquando posit, nusquam apud authores legitur, id quod frequenter in sacris literis reperias. Sed recte àn perperam, alterius loci est disputatio. Ecclesiastici. cap. 5. *Si est tibi intellectus responde proximo, sin autem sit manus tua super os tuum*. *sin* posuit pro *sed si non*. Primo quoque Machabæo. cap. 15. *Tradite* inquit *ciuitates quas occupastis, sin autem venimus & expugnabimus vos*. Lucæ. 13. *Et si quidem fecerit fructum*, subaudi excoletur ficus illa. & tunc infertur. *Sin autem, in futurum succides eam*. & Apocalyp. cap. 2. *Pœnitentiam age & prima opera fac, sin autem, venio tibi & amouebo candelabrum de loco suo*. quibus in locis omnibus *sin* pro *sed si* non nimis violenter accipitur.

CAPVT XLIII.

Striatus.

Legi-

LEgimus libro Regum 4.cap.6.de cratere siue concha illa ænea quam precepit fieri Salomon. *Fecit mare fusile decem cubitorum.* & paulo post. *Duo ordines sculpturarum histriatarum erant fusiles.* Omnes quos ego vnquam vidi exponunt *histriatarum* pro *historiatarum*, quasi in ipsis ordinibus essent historiæ aliquæ sculptæ, quod non longe est à verisimilitudine. Sed quod *histriatarum* pro *historiatarum* interpres posuerit, est quidem nouum atque inauditum, cum præsertim in hebræo nihil tale contineatur. Ex quo fit vt suspicer non *histriatarum*, sed *striatarum* debere legi. Est quidem *stria* apud Vitruuium in sculpturis partes quæ prominent, & quasi quædam fœmora, siue illa sint columnarum siue fornicum, has Græci ἐξοχὰς vocant. Contra vero partes cauæ quibus *striæ* prominent, *strigiles* dicuntur à Vitruuio. vt libro 4. *Circa strigilium* inquit *caua & angulos striarum*. Idem libro 7. *Canaliculas earum quæ strigiles appellantur*, vtrumque ductum à stringendo siue strigando hoc est poliendo. Plinius de fungis libro 22. *Rimosa* inquit *stria*. nam fungos nemo ignorat esse striatos & in ipsa stria rimosos. Hinc *striata* dicuntur canaliculata & tumorem mediarum partiũ quas diximus *strias* appellari. Apuleius 10. Meta. *Striatam* inquit *gerens frontem* pro rugis sulcatam. Plinius libro

bro 21. *Candor lilio eximius folijs foris ſtriatis.* habent enim lilia venas prominentes in modum ſtriarum. Idem libro 9. de generibus concharum, quaſdam ſtriatas appellat, id eſt à parte exteriori canaliculatas quales plæraſque videmus. De quibus Plautus in Rudente. *Captamus conchas plagusias ſtriatas.* Sidonius quoque Appollinaris. *Latus vtrumque ſenis cauatur ſtriaturis.*

CAPVT XLIIII.

Stibium.

IN 4. Reg. libro c. 9. legitur quod Iezabel vxor Acab regis depinxit oculos ſuos *ſtibio.* Itẽ in Hieremia c. 4. *Cum veſtieris* inquit, *te coccino, cum ornata fueris monili aureo, & pinxeris ſtibio oculos tuos, fruſtra componeris.* Ex ijs qui hæc loca expoſuerunt, nemo intellexit, ſed nec ſuſpicatus eſt quid *ſtibium* ſit. Nicolaus Mamotrectus & Catholicus *ceruſam* interpretantur. Cantor Pariſienſis eſſe inſtrumentum putat quo mulieres pilos ſuperciliorum trahunt, *volſellas* id Latini appellant. Archiepiſcopus Cantuarienſis, quod eſt *color*, ſed non contrahit illum ad ſpeciem vt dicat qui color ſit. Hugo Cardinalis quod eſt *vnguenti genus* quo tincta facies efficitur rubra, volens opinor purpuriſſum ſignificare. Quis vero ſanæ mentis diceret quod ſit *ceruſa*? aut quæ vnquam fœmina ornatus cauſa

medi-

medicamento albo circa oculos vſa eſt ⁏ niſi forte neque ipſum *ceruſæ* nomen quid eſſet intellexerũt, cum ſit albor ille ex plumbo derasus, quem Græci ψιμμύθιον vocant, dictum à ψιμμυθιόω quod eſt colore albo linire ſiue fricare. Sed neque *purpuriſſum* poteſt intelligi, cum nihil minus ad oculorum pulchritudinem faciat quam vllum rubricæ genus. Nã qui *volſellam* dixit eſſe *ſtibium* hallucinans dixit, quia oculorum facta fuit mentio. Quid igitur *ſtibium* ſit Plinius libro 33 manifeſte oſtendit. *In metallis* inquit *argenti inuenitur ſpumæ lapis candidæ, nõ tamen tranſlucentis, ſtimmin appellant, alij ſtibium, alij alabaſtrum, aliqui larbaſon, vis eius reſtringere ac refrigerare, principalis autem circa oculos*. Namque ideo & πλατυόφθαλμον id appellant, quoniam dilatet oculos & fluxiones inhibeat. Quod vero Plinius dixit *lapis ſpumæ candidæ*, id eſt, albicantis, illud eſt antequam teratur. nam tritus in nigrorẽ vertitur fuligini ſimilem. Hieronymus ad Furiam. *Non habuit criſpantes mitras neque oculorum orbes ſtibio fuliginatos*. Nondum fortaſſe expreſsimus quid *ſtibium* ſit, eſt quod vulgus medicorum appellat *antimonium* quod Hiſpani *alcohol*. Quod vero ſtibiũ ſit antimonium teſtatur Galeni interpres, qui ſemper ςίμμιν *antimonium* interpretatur. Iã vero *ſtimmin* & *ſtibium* & *alabaſtrum* & *larbaſon*

son & πλατυόφθαλμον synonyma esse satis ex Plinio colligitur. Decipiuntur ergo tempestatis nostræ Medici accipientes *stibium* pro χαλκοκαυμένῳ, id est, pro ære combusto, hoc est *alhadida*, ex eo fortasse decepti quod æs combustum & *stibium* commune sit medicamentum oculorum. Lusit diuus Gregorius in calce commentariorum quos scripsit in librũ Iob, exponẽs nomẽ tertiæ & illius filiæ, hoc est *cornustibium* quasi esset compositum à *cornu* & *tibia* instrumentis musicis, cum sit à *cornu* & *stibio* hoc est gutto corneo in quo reponitur *stibium*, vt sit *cornustibium*, Hispanè *alcoholera*. Nam & in libro Regum, & in Paralip. & Hierem. apud Hebræos פוך Puch, hoc est *stibium* legitur: & in Iob קרן הפוך qeren happuch, id est *cornu stibij*. nec minus in hoc Hebræi decipiuntur, qui pro *hapuch* per p exile habent *haphuc* per ph aspiratum: itaque pro *stibio* interpretatur *intortum*, sed ego magis credo interpreti Hieronymo, atque adeo rationi, quam Hebræorũ literaturę.

CAPVT XLV.

Talitha & tabitha.

SCribit Marcus Euang. cap. 5. quo pacto saluator noster suscitaturus Iairi filiam archisynagogi, præsens puellę manum dixit, טליתא קומי talitha cumi. & subdit Euangelista, *quod interpretatur puella tibi dico surge.*

Scri-

Scribit præterea Lucas in Apostolica historia cap. 9. quod in Ioppe Phœnices oppido fuit quædam fœmina nomine *Tabitha*, quæ interpretata dicitur δορκὰς. Cùm igitur vtrobique eadem sit literatura, necesse est in alterutro loco esse mendum, aut vocabulum apud Aramæos vtrumque, hoc est, *puellam* & δορκάδα significare. Consulto itaque magistro Paulo viro vtriusque linguæ, Aramęam dico atque Hebraicam, erudito, & qui Hebræis codicibus perquàm reuerendi Patris Protomystæ Toletani præest, hoc ab eo responsum accepi, aliud esse apud Aramæos טליתא talitha per l literam in secunda; quodque in Marco legitur: aliud טביתא tabitha per b, de qua in Actibus Apostolorum. illud namque significare *puellam*, hoc verò *capream* siue *dorcada*. Quare rectè vtrobique interpretati sunt Euangelistę. Euoluimus deinde græcos codices, atque offendimus vèrum esse quod magister Paulus enunciauerat apud Marcum scriptum esse talitha, apud Lucam verò tabitha. Sed ne mihi hac de re scrupulus vllus relinqueretur, excussi Remigij atque Hieronymi interpretationes ex Hebræo in sermonem latinum, offendique vtrumque nomen interpretatum, *Tabitha* cùm ageretur de nominibus post primæ syllabæ a finalem incipientibus secundā a.b. litera. *Talitha* verò in puellam cùm ageretur

retur de nominibus habētibus l. literam post a. Tametsi fuerunt ridiculi qui pro *Talitha* scripserunt *tabitha*, cum in dictione superiori immediata sit *talim*, in inferiori *talme*. vnde fit vt ex ratione ordinis debeat scribi *talitha*. Sed cum טליתא talitha sit *puella*, קומי cumi *surge*, ambigeret fortasse quispiam, vnde conflatum est, quod Euangelista interiecit, *tibi dico*. Neque enim in sermonis serie continetur. Hieronymus de optimo genere interpretandi scribēs similem huic quęstionem ad septuaginta interpretum voluntatem refert: qui pro eo quod apud Hebręos ex principio Psal. 21. legitur. *Deus Deus meus quare me dereliquisti*: quę verba sunt à saluatore nostro in cruce repetita: ipsi *respice in me*, interposuerunt, dicentes: *Deus Deus meus respice in me quare me dereliquisti*. Nos tamen in commentarijs artis Grammaticæ causam attulimus cur illud *respice in me*, posuerunt septuaginta, & *tibi dico* ab Euangelista sit interiectum. Disputabamus contra eos qui dicebant vocatiuum aliquando poni absolutè: diximusque semper regi à secunda persona imperatiui explicita vel subintellecta: idque præcipue fieri, cum oratio ex recta fit obliqua: vt si dixeris, *o Cæsar legat Pompeius*, subintelligitur namque, *audi* vel *attende*. Quod si vocatiuum sequeretur verbū impe-

ratiui modi quod non ſignificet attẽtionem, intelligendum eſſe aliud verbum à quo vocatiuus ille regeretur: vt ſi dixeris, *ô Antoni lege*: ſubaudiendum eſt verbum quo præparetur auditoris attentio, hoc eſt *audi* vel *percipe.* Itaque verbum quod erat implicitum, ſeptuaginta expreſſerunt dicentes, *reſpice in me:* & Euangeliſta cum dixit *tibi dico*: quod tantum valet quantum *audi* vel *attende.* vnde mora quædam ſiue ſilentium ſemper interponitur inter vocatiuum & ſequens verbum, in quibus *reſpice* & *tibi dico* poterant enunciari.

CAPVT XLVI.

Tibicines.

IN Matthæo. cap. 9. legitur: quod cum veniſſet Ieſus in domum Iairi principis ſynagogæ, illius filiam ſuſcitaturus *vidit tibicines & turbam tumultuantem.* Quæreret fortaſſe curioſus quiſpiam, quid illud eſt quod *tibicines* funeris pompæ interſunt? An quod Boetius in proœmio artis muſicæ ſcribit, vt cum cantico quodam dulcior fiat cauſa flendi. Sed iam non illud quærendum eſt cur in funere cantus adhibeatur, ſed cur *tibicines* in funere puellæ interueniant: cum in exequijs virorum *tubicines* canant. Perſius.

Hinc tuba candelæ, tandemque beatulus alto
Compoſitus lecto.

Et Virg.

Et Virg. 11. Æne. in funere bello peremptorũ

Spargitur & tellus lachrymis, sparguntur & arma:

It cœlo clamorq; virum, clangorque tubarum.

Sed *tibia* nimirum in funere puerorum puellarumq; adhibebatur, quasi instrumentũ exile atque angustæ vocis. de quo Martialis.

Parui tibia condyli sonabit.

Papinius in 6. Thebaidos in funere infantis Archemori.

Tibia cui teneros suetum deducere manes

Lege Phrygum mæsta.

Quem locum exponens Lactantius Placidias. *Iubet* inquit *religio vt maioribus mortuis tuba, minoribus tibia caneretur.* Tale aliquid apud nos quoque hodie obseruatur, vt in funere virorum cymbala, ac tintinabula maiora, in funere infantium minora pulsentur. Non igitur temerè dixit Euangelista in supremo luctu puellæ interfuisse *tibicines*, quos Saluator noster iussit discedere.

CAPVT XLVII.

Traducere quid sit in Matthæo.

IN Euangelio Matthæi. cap. 1. legitur. *Ioseph autem cum esset vir iustus & nollet eam traducere, voluit occultè dimittere eam.* Sed quid illud verbum traducere hoc in loco significet paucis admodũ est manifestum. propter aliam remotiorem verbi significationem

ab ea quę est in promptu, nam cum latinè dicamus, *ducere vxorem domum*, videtur etiam latinè dici posse *traducere vxorem* : quemadmodum in epigrammate Callimachi de æquali ducenda vxore.

Atque parem paruas lætus traduxit in ædes.

Non respicientes itaque reconditam alteram significationem sic exposuerunt : quod cum Ioseph esset vir iustus *noluit domum ad se traducere Mariam tanquam ipso indignam.* Alij hallucinati sunt id quod erat : exposueruntque *traducere*, id est, *propalare.* Glossa quam dicunt ordinariam vtrumque tangit dicens : *cum nollet eam traducere in publicum,* id est, diffamare: *voluit hoc facere occulte:* vel *non voluit eam traducere in domum suam ad cohabitationem aßiduam* . hi duo sensus cum sint diuersi ac pene contrarij: ego non video quomodo possint stare simul: neq; enim quia hoc verbum *traduco* diuersos habet significatus: quilibet illorum propterea sensui potest accommodari. Sed vter illorum magis sit veritati consentaneus : discutiendum nobis est. Iam illud in primis satis constat in Testamento nouo, quoties aliquid venerit in dubium ad originem gręcam esse recurrēdum, cum præsertim nulla talis æquiuocatio in græcis reperiatur, nisi admodum raro. Atqui in græco pro eo quod nos habemus traducere πα-

re παραδειγματίζειν habetur quod significat *in exemplum dare* aut *exemplum facere*. aut si volumus verbum ex verbo interpretari vt sic dicam *exemplare* quod Hispane dicitur *dexemplar*. nam παράδειγμα est exemplũ & inde παραδειγματίζομαι *exemplum* trado aut *in exemplum do* siue *traduco*, quod verbum potius elegit interpres: quia tantumdem polleret. cuius significatio omnibus tunc erat nota: quemadmodũ hominibus nostri seculi abstrusa & occulta, nam poterat lectionem græcam secutus interpres vertere: *cum nollet eam in exemplum dare* quęmadmodũ apud comicos legimus frequenter, vt in oratione Demosthenis contra Æschinem. *præcipuum quidem fuerit si potest: occidatur: sin minus viuentium cæteris exemplum faciatis*, pro quo in gręco παράδειγμα ποιήσαται legitur. vnde & apud poetas pro graui & atroci pœna ponitur *exemplum* quod Hispanè dicitur *escarmiento*. sed quia huic quod est græcè παραδειγματίσαι non respondet latinè verbum quod ęque polleat, nã id esset *exẽplare*. interpres accepit aliud quẽadmodum dixi illis tẽporibus frequens, nostris seculis minus vsitatũ, hoc est *traducere*: quod significat eo modo circũferre & ludibrio exponere, quẽadmodũ nostro seculo polygami & lenę mitellatę circunferuntur per vrbis vias celebres aut in

ſcalario gradu proponuntur plebi deridendæ, in hac ſignificatione accepit Iuuenalis cum dixit:

Altera quos nudo traducit Gallia talo.

& Martialis de delatoribus:

Traducta eſt Geticis, nec cepit arena nocentes.

Idem alio in loco:

Rideris, multoque magis traduceris Afer,
In medio nudus ſi ſpaciere foro.

Propertius Elegiar. lib. 2.

Nec ſic infamis totam traducerer vrbem.

& Papinius in ſyluis:

Nempe ego ſum qui traducor.

ait Liuius libro 2 ab vrbe condita de Volſcis voce præconis à ſpectaculis exactis: *Nos,* inquit, *omnibus ciuibus peregrinis ſpectaculo abeuntes fuiſſe veſtras coniuges, veſtros liberos, per ora hominum traductos.* Tranquillus quoque in Veſpaſiano, *delatores,* inquit, *aßiduè in foro flagellis ac fuſtibus cæſos, ac nouiſſime traductos per amphitheatri arenam.* eiuſdem prope ſignificationis eſt verbum, quod à Græcis dicitur καταμειδιᾷν, hoc eſt, *deridere & ludibrio exponere.* quo verbo vſus eſt Ælius Spartianus de conſtitutionibus Hadriani Cæſaris: *Decoctores,* inquit, *bonorum ſuorũ auctoritatis eſſent, catamidiari in amphitheatro ac dimitti fas ſit,* ex quibus colligitur *traducere* & *catamidiare* citra mortem fieri ſolitum cum in adulterio depre-

deprehensa ex lege foret lapidibus obruēda. sed interpres latinus non potuit Græci verbi vim exprimere quod vtrumque comprehendebat.

CAPVT XLVIII.

V literæ varius vsus.

V Litera apud latinos triplici fungitur officio. nam modò profertur quasi *vocalis plena* vt Deus tuus, modò vt *vocalis liquida*. id est, cùm sequitur post q. semper, aut post g. & s. aliquando, vt aqua, lingua, suauis. modo vt *consonans*, hoc est, quando ferit sequentem vocalem: vt vado, venio. Hebræi v. liquidam non habent, quia semper apud illos aut *vocalis* est, aut *consonans*. sed *vocalem* per apices, *consonantem* per propriam figuram designant. Græci neque habent v. *liquidam*, neque v. *consonantem*, sed proferunt vocalem; cui tamen non dederunt propriam figuram, qua possent illam scripto repræsentare, sed supplent illius sonū per *ου* diphthongon. Quod si verba Hebraica in suam linguam interpretari volunt, pro v. consonante transferunt *ου* diphthongon, quā proferunt quasi vocalem. Quæ verò apud Hebræos post a. vel e. u. consonantem habent, Græci per *αυ*. & *ευ*. diphthongon satis commodè scribunt; vt auoth, sau, eua, casleu, vbique proferentes quasi per u. consonantem. Cùm verò latina vocabula

in ſuam linguam adciſcunt. u. vocalem per
ου diphthongon ſcribunt. u. quoque conſo-
nantem latinam æque per ου diphthongum
deſignant: & nihilominus quaſi vocalē pro-
ferunt: vt Veſpaſianus, Οὐεσπασιανὸς, Silua-
nus, Σιλουανὸς hoc eſt prius nomen ſex ſylla-
bis. ſequens quatuor. At vero. *u. liquidam*
poſt q. modo expūgūt, vt pro eo quod latini
dicunt *Quirinus* ipſi *Cyrinum* transferunt diſ-
puncta. u. litera. Vt in euangelio Lucæ, *Hæc*
inquit *deſcriptio prima facta eſt à præſide ſy-
riæ Cyrino*, modo vertunt illam in. u. vocalem.
vt pro eo quod latini dicunt *quartus* per. u.
liquidam: ipſi κούαρτος per cappa & ου. diph-
thongon vocalem interpretantur. vt Paulus
in calce Epiſtolæ ad Romanos. & iterum ſe-
cundæ ad Tim. Illud vero nō poſſum nō mi-
rari: cur Hieronymus qui dixit pro eo quod
eſt *quirinus* inter latinos & à græcis ſcribi
cyrinus: cur rurſus cum ex græco interpreta-
tur in ſermonem latinum ſcribit *cirinus* &
non *quirinus*? Sed eſto quę ab hebræis per u.
conſonantem ſcribuntur proferunturque,
græci per ου. diphthongon ſcribāt: & per ſo-
num. u. vocalis enunciēt neceſſitate poſſunt
excuſari: quoniam vt diximus. v. conſonan-
tē non habent. At latini qui non minus quā
Hebræi. u. conſonantem habent: qua ratione
ſe tueri poſſunt. u. conſonantem proferen-
tes

tes quaſi vocalem. & u.vocalem rurſus quaſi conſonantem. vt quod in libris Regum & in Paralipomenis ſæpè ſcribitur צרויה Seruia pro matre Ioab eademque ſorore Dauid regis, & quod in Geneſi מחויאל Mechuiael pro filio Ired. Quodque iterum in 2. Regum volumin. ארונה Arauna Iebuſæus legitur apud Hebræos. u. conſonans eſt, quare à latinis quaſi conſonans eſt proferēda, nō vt vocalis, quemadmodum ab imperitis rationis eius profertur. atq; è contrario quod in Daniele & in lib. Eſther ſcribitur אחשורוש achaſueros, quodque in Geneſi pro quodam filio Aſer ישויה Iiſua, à quo in libro Numerorum eſt familia *Ieſuitarum*: quodque in 4. Reg. volumin. & in Eſaia ספרוים ſepharuaim non per u. vocalem, vt iſti legunt, ſed per u. conſonantem proferenda eſt.

CAP. XLIX.

Zelotes pro Cananæus.

SImon vnus ex duodecim Chriſti Diſcipulis ad differentiam Simonis Petri *Cananæus* cognominatus eſt, quod fuerit ex *Cana* ciuitate Galilææ: in qua Dominus aquā in vino mutauerat. Sed & ſi קנא canna ex hebræo ſermone interpretetur *Zelus* in literis ſecularibus non liceret etymologiam proprij nominis interpretari: vt pro *Simone Cananæo*

Simon Zelotes vertetur: non magis quàm si pro Gregorio, Theodoro, Phrontisco, Vigilantium, Deodatum, Prudentium quispiam interpretetur. Aut propterea quod *Plato* interpretatur *latus*, & *athena* sit *Minerua*; pro *Platone Atheniensi* quispiam transferret *latum minerualem*. Quandoquidem nominum propriorum siue hominum siue locorum significationes & etymologiæ in aliam linguā vertendæ non sint: quod & septuaginta Interpretes, & qui post illos sunt secuti, pertinacissimè obseruarunt: nam quid absurdius dici posset, quā si pro eo Hebraicè dicitur *Adam ex Eua genuit Abel*, quoniam *Adam* interpretatur homo, *Eua* mater viuentium, *Abel* vanitas siue vapor siue nihil hoc: quispiam interpretaretur *homo ex matre viuentium genuit vanitatem* siue *vaporem* siue *nihil hoc*. Iure igitur Hermolaus Barbarus in Thucydidis interpretatione Laurentiū Vallam notat, quod pro eo quod est ἰχθῦς græcè, latinè est *piscis*, aut quod Strabonis interpres *paradiso cœlesytiæ oppido* viridarium interpretatus est: non quod παράδεισος *viridarium hortumque* non significet, sed quod nomina oppidorum propria, sicut & hominum in quacunque lingua retineri solent. Apud auctores tamen sacrarū literarum, quibus non solùm nomina significant res, sed etiam deinceps res ipsę possunt signifi-

significare alias res; licet aliquando non tantũ nomina, sed etiã res ipsas quæ per ea significantur, interpretari: & sic pro eo quod vnus Euangelista dixit, *Simon Cananæus*, alter dicere potuit *Simon Zelotes*: quod ex Græco sermone interpretari in Latinum potest amator, qui non patiatur cõsortem in eo quod amat. Hac eadem ratione defendi potest, quod Hieronymus in 2. Regum 21. cap. interpretatus est אלחנן בן יערי Elchanan Ben-jaare. *Adeodatus filius saltus*, propterea quod אלוחנן Elchanan est *à Deo datus*, בן ben, *filius*, יערי jaare, *saltus*, in regimine à יער jaar *sylua*. E cõtrario fecit idem interpres in Genesi c. 38. pro nomine appellatiuo quasi proprium interpretatus. *Vidit*, inquit, *Iudas filiam hominis Cananæi vocabulo Sue*: vbi כנעני Kenaani, quod alioqui nomen est gentile siue aliquis de genere *Canaan*: quemadmodum in Hebræo legerat reliquit, cùm in eo loco pro *mercatore* accipiatur. In qua significatione etiam accipiendum est quod in calce Prouerbiorũ legitur. *Sindonem fecit & vendidit & cingulum tradidit Cananæo*, nam vtrobique *Cananæus* pro *mercatore* accipi debet, cùm sit aliàs, vt diximus, *quispiam de gente Canaan* filij Cham filij Noe. Aliquando etiam ab auctoribus nomina propria transferuntur: sed non quasi propria, sed tanquam appellatiua. vt pro septem mõtibus Africæ

Africę, qui mari Athlantico impendēt: quos græci Ἑπταδέλφους appellāt: Pompon. Mela *septem fratres* dixit, quoniam ob similitudinem, & æqualitatem, inter se fratres dici possunt, ob numerū, septē. Sed quando licitū sit huiusmodi nomina interpretari, quando nō licet: opus est partim prudentiæ, partim fœlicitatis cuiusdā: prudētię, inquā, quia euentus est dubius quā in partē id quod audeas accipiendū sit: vt si *dueñas* in *dominas* verteris, nō absurdè fortassis erit factum illud planè ridiculum, si pro *tor de sillas, iugum* siue *turrem sellarum* dicas: sed & aliàs pluribus.

CAPVT L.

Zona.

Legimus in Euang. Matt. c. 10. *Nolite possidere aurū neq; argentū, neq; pecuniā in Zonis.* In Marco etiā c. 6. *non peram, neque in zona æs.* Sed cū *zona* sit *cingulum* siue *semicinctium*, hoc est, quod è regione vmbilici hominē cingit mediū: quid sibi vult quod Euangelistæ scribunt; *pecunia siue æs in zona*? aut quomodo pecuniæ in zonis cōportantur. Nisi forte vt nos Hispani consueuimus marsupia illa zonis appendere, quæ pastores appellāt *escaria*: quod in illis deferre solēt annulos ferreos, silices & ignis escas, hoc est, fungos aridos, & fomitem vnde scintilla excussa rapit flammā. Nos verò non tale cingulū, sed *scorteum sacculum* intelligimus:

ligimus: qui pecunijs impoſitis cingitur, & pro cinctu poteſt eſſe vſui, atque viatico importando. Tales ſacculi ex *corio* me puero erant: quo tẽpore non tã frequentes aurei atq; argentei nũmi verſabãtur, ſed ærei magna ex parte, quo viatores cincti faciebant iter, in eo viaticũ deferentes, hoc eſt pecunijs ad ſumptus viatorios. Itaq; *zona* nõ tam pro cingulo accipienda eſt quàm pro marſupio & loculis nũmorum refertis accipitur. Apuleius li.7. de aſino. *Plotina*, inquit, *præcioſiſſimis monilium & auro monetali zonis refertis incincta*. Suetonius quoq; ſcribit, *Vitellium zonã ſe aureorum plenã circumdediſſe*. Spartianus etiã Peſceniũ nigrũ Imperatorẽ iuſſiſſe *ne milites in zonis nummos aureos vel argenteos portarẽt ad bellum*. Lãprid. quoq; Alexandrũ Cæſarẽ dicere ſolitũ ait: *miles nõ timet niſi veſtitus, calceatus, & ſatur, & aliquid in zonula habens*. & ferè hęc eſt conſuetudo Hiſpanorũ, vt cingulo burſam eſcariam applicent, in quã portent nummos. Itaque Saluator noſter diſcipulis interminatur ne portent zonam. In hoc ſignificatu accepit Vulpianus in tit. de bonis damnatorum. l. diuus. *Neque ſi zonam*, inquit, *circa ſe habuerit, protinus aliquis ſibi vindicare debebit*. Accurſ. *Zonam* putauit eſſe cingulum magni precij.

FINIS.

INDEX CAPITVM QVINQVAGENÆ ANT. NEBRISSENSIS.

Dextera

Porphyrio

FINIS.

GASPA-

GASPARIS VARRERII LVSITANI COMMENTARIVS DE OPHYRA REGIONE in sacris litteris lib. III. Regum. & II. Paralipomenωn.

D. IOANNI III. PORTVGALLIÆ ET ALGARbiorum Regi inclyto, Africo, Æthiopico, Arabico, Persico, atque Indico, Gaspar Varerius S. P. D.

CVM animaduerterem, Rex inclyte; varias & diuersas Doctorum virorum opiniones & sententias: de Ophyra *regione, quæ olim Salomoni Iudæorum regi, innumera penè auri pondo suppeditare solita esset, cepit me auiditas quædam inexhausta inuestigandi, quonam terrarum situ hæc regio esset posita. Nam alij* Sofalam *insulam credidere. Multi* Hispaniolam, *vt vocant, aliam nuper repertam insulam, opinati sunt. Plurimi apud Indos esse statuentes, nullum tamen certum atque defi-*

O nitum

nitum in tam vasta & ampla regione locum expresserant. Quo maiore studio huiusce disquisitionis, vt dixi, incendebar. Itaque cœpi rem perpendere, auctores euoluere, quam rationem habuerint singulæ vniuscuiusque sententiæ obseruare, multa exquirere, plura ratiocinari, eodem denique inuestigando peruenire, vt, Ophyram regionem: in illis oris, quæ in India vltra Gangem sub tuo imperio & ditione sunt, omnino esse deprehenderim. Quam vero rectè aliorum sit iudicium, certe perdiligenter, quantum mea tulit & eruditionis & ingenij tenuitas. De qua regione hunc commentarium elucubratus sum. Quem vt tibi dicarē: multæ me causæ, multæ impulerunt rationes. Vt enim prætercam, oram illam Gangeticam, tuo nutu & ditione gubernari, ad eamque singulis quibusque annis classes tuas nauigare solitas, vti Salomonis auspicijs factitatum olim fuisse proditum est, multa tibi cum sapientissimo illo rege communia esse comperiebam. Nam illi, ob mitem animi naturam: ad pacem quam ad bellum propen-

propensiorem, Deus Opt. Max. vt templum sibi ædificandum curaret iniunxit, non autem patri, eo quod multa cæde & humano sanguine sese cruentasset. Tu vero rex inclyte, non modo in summa pace & placidissima tranquillitate, hactenus regna cunctamque tuam ditionem stabiliuisti, verùm religionem etiam Christianam, tua pietate, prudentia, consilio atque industria, quæ summa in te sunt, auxisti. Legem Euangelicam in remotissimis Orientis oris propagasti, augusta illic templa dedicari iussisti. Ordines monachorum à pristinis institutis degenerantes, instaurandos & renouandos curasti. Nobilissimum gymnasium, omni disciplinarum genere extructum Conimbricæ fundasti, vt quod Salomon ipse solo penè nomine habuisse visus sit, tu reipsa cumulatè præstitisse videare, nempè dulcissimam & saluberrimam & semper optatissimam cunctis nationibus pacem. Quis enim mortalium, vnquàm bellum non exhorruit ac summè detestatus est? Etenim vt torrens è montibus lapsus, hyber-

 nisque

bernisque auctus imbribus : sata læta suo euertit impetu , atque aquarum violentia agros populatur, ita bellum vel iustè susceptum: nefarium & horrificum per se est, omnia diripit , cuncta conuellit : vtpotè quod ipsis etiam victoribus non minus quam victis exitiales soleat plerunque exitus afferre, ita vt belluarum immanitati magis quam humanis ingenijs, conuenire videatur , &, vt rectè dixit quidam , sic ab vnoquoque suscipi oportere, vt à ratione stabiliendæ pacis non discedat. Quæ si absque bello confici & honestè conseruari potest, quis adeo ferus inhumanusque sit , vt cum hoste confligere & ferro humanum sanguinem fundere , quā pacem malit? nisi qui omnino inimicus generis humani, à natura informatus esse videatur? Quod si qui sunt , qui bellica consilia quietis cogitationibus anteponunt, inani quadam specie gloriæ decepti, ij omne rectum atque honestum peruertunt & labefactant, atque à Christiana pietate longè abhorrent. Nec conquisitis rationibus ad hæc confirmanda

manda opus est, cum satis in promptu sint. In quo genere colendæ pacis, rex humanissime tantum excellis, vt, si exemplo tuo alij Christiani principes & reges, (pace quod omnium dixerim) ab armis ciuilibus abstinuissent, nihil dubium est, quin, iam Christo summo Deo restituta fuissent tot regna, ac tot prouinciæ, quot illi Barbaræ nationes iamdudum ademerint: inuitatæ magis fortassè bellis Christianorum intestinis, quàm rei militaris scientia, aut ingenti quadam animi magnitudine. Quæ dum vident nos domesticis dissidijs, veluti quibusdam pertinacibus verborum concertationibus implicatos, maiora quotidie audent, ac eò iam audaciæ prorumpunt, vt, quod reliquum habemus, ingenti fiducia eripere aggrediantur. Quos tu, Rex inuicte, tota animi contentione, omnique armorum vi exturbare, ab Africæ, Æthiopiæ, Arabiæ, Persiæ atque Indiæ possessione non desistis. Fortunet Christus tam pios labores, aliosque Christianos reges ad hoc iustissimum & honestissimum

 bellum

bellum erigat & inflammet. Quò Christianum nomen, non modo ereptas prouincias & amissa recuperet imperia, verùm dilatet etiam augeat & amplificet, tuo & maiorum tuorum exemplo. Hoc vero opusculum quodcunque est, quod tibi plurimis de causis dedicare constitui, precor obtestorque te, eo fauore & benignitate prosequare, quibus iacentes soles erigere & humanitate regia fouere, ne in lucem prodire aliquando pertimescat. Rex inuictissime Christus Opt. Max. Maiestatem tuam saluam & incolumem seruet & perpetuam illi donet felicitatem. Vale Eboræ. v. Kalen. Decembris. M. D. L.

D. SE-

D. SEBASTIANO, SVMMÆ SPEI PORTVgalliæ & Algarbiorum Regi inclito, Africo, Æthyopico, Arabico, Persico atque Indico, GASPAR VARRERIVS S. P. D.

Dicaueram augustißimo Regi Ioanni III. auo tuo, Rex inclyte, Commentarium, quem decem abhinc annos, de Ophyra regione composueram. Sed anteaquàm edidissem naturæ concesserat tantus Rex ac tanti nominis, à Deo Opt. Max. (vt credere par est) ad illud concilium & cœtum beatorum è terris euocatus, ob plurima & præclara virtutum ornamenta, quibus illum, dum viueret, decorarat. Quando igitur nutus diuini numinis te in demortui Regis aui tui locum suffecit, tam magno cunctorum præsertim tuorum omnium applausu, vt cum adoleuerit ætas, sceptra tenens hæreditaria, ad Regnorum administrationem feliciter incumbas, prædictum Commentarium tibi dicandum statui, eo maximè consilio, quod illas Indiæ partes, quibus regio ipsa Ophyra *continetur, in partem quoque Regni tibi contigisse videantur. Quam regionem propterea exquisita quadam curiositate indagare arbitratus sum, quòd viderem multos varie de hac re sensisse. Quantum verò in huiusmodi molesto & operoso nego-*

tio, quo me implicaui, consecutus sim, alij viderint, certe quod potui prestiti, quantum per tenuem & literarum, & ingenij facultatem licuit. In qua regione, vt omnes tui & alieni, qui præclaram & excellentem & verè regiam istam admirantur indolem speramus, reddes Ophyrijs pro auro, (quod rerum aliarum permutationibus, Salomon redimere consueuerat) inæstimabiles legis Euangelicæ merces. Sustines enim cum honorum & bonorum hæreditate, non paruam expectationem industriæ & auitæ virtutis imitandæ, & pro egregia innata indole fortasse etiam superandæ. Nam cuncti maiores tui reges, tam ex paterno quam materno sanguine, maximam & singularem erga Deum semper præstitere pietatem, & omnem hanc Hispaniæ Prouinciam, ab impotentissimo Barbarorum dominatu armorum vi, & summa militari virtute eripuerunt, adeò vt quem quisque eorum locum, semel pedibus proculcauerat & ferro aperuerat, eundem manu strenuè pugnando retinuerit. Nec intra Hispaniæ fines virtus tanta se ipsam continuit. In Africam traiecerunt, vt fugientes Barbarorum reliquias persequerentur, & funditùs delerent. Ibi ingentes illorum copias parua manu sæpius profligarunt. Multa ibi oppida maritima, obsidione & oppugnatione ceperunt. Postea in AEthiopiam, in Arabiam, in Persiam, in Indiam denique arma conuerterunt. Quæ verò in ijs

ijs Prouincijs strenuè gesserunt, hæc tu, Rex inclyte, & à tuis scire poteris, & apud Asiaticam historiam, ab auunculo meo doctißimè & elegantißimè scriptam, literis mandata facilè cognosces. Alij ad longinquas Occidui orbis plagas, nunquam antea cognitas se contulerunt, multas illic Barbarorum prouincias occuparunt, atque deleto impio idolorum cultu, Christi Euangelium latè propagarunt; vt nullus fere in toto terrarum orbe tam longè positus, nec tam abditus & ab hominum consortio semotus sit locus, quem non maiorum tuorum arma vel occupauerint vel terruerint. Nec ad eorum tot ac tantas virtutes imitandas, vel etiam superandas, ea tibi desunt, quæ non parum optimo Principi formando conducere, semper viri sapientes arbitrati sunt. Nam vt prætercam, magnam spem multis & non obscuris significationibus concitatam, & multarum, non adumbratam sed expressam virtutum effigiem, habes; apud Catharinam auiam tuam, illustrißimam Reginam & feminam lectißimam educaris, cuius domus quoddam magis virtutum domicilium quàm aula; optimarum disciplinarum schola potius quàm regia, iure nuncupari potest. Habes quoque intra ipsius aulæ tecta, Clarißimum Principem Henricum, Cardinalem amplißimum, ac Portugalliæ Infantem auunculum tuum, à Deo Optimo Maximo tibi velut dono datum. Quem sapientißima Regina in tuorum regnorum curam

& administrationem sibi socium asciuit; &, qui te priscorum morum atque vitæ sanctißimæ exemplo, multarumque & optimarum rerum doctrina imbuere & informare valet. Cuius dicto si te semper audientem præstiteris, sine vlla dubitatione tibi polliceri & confirmare possum, Rex inclyte, non fore cur omnes tui in te quicquam desiderent, sed futurum potius, vt alij reges & te admirentur, & tuam æmulari virtutem maximè laborent. Habes præterea illustrißimas Principes duas, Mariam, & Isabellam, sanguine tibi coniunctissmas, quarum vtraque rarum quoddam est omnis & virtutis & probitatis documentum, quæ maximum afferre momentum, ingentesque conciliare vtilitates ad tuam educationem etiam possunt. Habes insuper viros Principes, qui te cognatione attingunt, cæteramque nobilitatem, atque omnes aliorum ordinum Lusitanos, quorum egregia fides erga suos Reges perspecta maximè semper fuit. Qui vitam suam, cùm res ita tulerit, pro tua & tuorum regnorum incolumitate profundere nunquam dubitabunt. Habes quoque literarum Magistrum, quem serenißima Regina & excellentißimus Princeps Henricus, ex nouo & amplißimo sanctæ Societatis ordine, ad hoc munus delectum tibi dederunt, virum sanè & nobilitate generis, & literarum scientia, & morum claritate conspicuum, à quo nihil nisi quod bonum decorumque sit & Regia Maiestate dignis-

dignißimum disces. Quare, bone Deus, ad summam virtutem, vel excitandam vel constituendam facultates, quanta ad res optimè gerendas præsidia tibi adsunt rex inclyte? Quarè macte virtute, omni contentione enitere, vt omnes tui talem te habeant qualem habere desiderant. Et paruum hoc nostrum munusculum tuo nomini dedicatum, pro tua humanitate singulari, benignè, precor, suscipias. Christus Deus omnipotens Maiestatem tuam saluam & incolumem seruet, & felicitatem nunquam interituram tibi largiatur. Vale, Eboræ sexto Kalend. Maij. Anno M. D. LX.

ARGV-

ARGVMENTA COMMENTARII DE OPHYRA REGIONE GASPARIS VARRERII.

TRes de OPHYRA regione opiniones.

I. Rabani Mauri & Nicolai Lyrani, apud INDOS esse.

II. Francisci Vatabli, HISPANIOLAM esse Oceani Occidentalis insulam.

III. Raphaelis Volaterrani, esse SOFALAM Æthiopici Oceani insulam.

Primam sibi tuendam auctor suscepit, & refellitur secunda Hispaniolam à Christ. Columbo repertam esse:& an ea sit quam Carthaginenses repperisse ait Aristoteles.

Ptolemæi error Lusitanorum nauigationibus ereptus.

Nauigatio
- Pœnorum duorum.
- Eudoxi cuiusdã & Eudoxi Cyziceni.
- Hispanicarum nauium.
- Hannonis Carthaginiensis.

Reijcitur tertia opinio de Sofala insula.

I. Opinio de Indis comprobata.

Malaca oppidum Indiæ.

Iosephi Iudæi laus, qui G. Plinij æqualis fuit.

De Cherroneso aurea vbi nunc Malaca ditionis Lusitanorum.

Ormouza celebre Persiæ emporium.

Ganges fluuius hodie BENGATTI.

Aurum vbi reperiatur.

Taprobane vbi sita, & situs Ophyræ.

Rabani Mauri & Lyrani de Ophyræ solo, & animani-

mantibus ſententia;
Tigrium copia atque audacia.
Ioannes Barrius Indiarum Hiſtoricus Luſitanus.
Leſtores aureę Cherroneſi finitimi Ptolemæi.
De Chryſa & Argyra, Mela & Plinius.
Luſitanorum audax in Indiam nauigatio.
Nauigandi origo rudis, cum rates primum adhibitæ.
Nautica pyxis priſcis ignota, nuper reperta.
Magnetis lapidis mira vis.
Argonautarum & Vlyſsis in nauigando errores.
Luſitanorum nauigandi induſtria laudata.
Chriſtophori Columbi laus.
Cauſæ cur olim nauigatum ſit rarius, & diuturniore temporis ſpatio.
Claſsis Salomonis cur triennio tantum nauigarit.
Tertia opinio Valaterrani de SOFALA inſula reijcitur.
Tharſis 3. Regum 9. an ſit Africa.
Diuo Hieronymo vbi ſit Tharſis.
Africa Hebræis PHVT hodie FEZ.
Hebræos prouincijs nomina à primis cultoribus dediſſe ex Ioſepho oſtenſum.
ALCAYRVM male à quibuſdam MEMPHIM nominari.
Tharſin non rectè Africam appellare Rabinos.
Iudæorum inſcitiæ quam nihil hodie tribuendum ſit.
B. Hieronymi laus, & cur Carthaginem eſſe dixerit Tharſin.
OPHYRA Carthago eſſe non poteſt.
OPHYRAM non eſſe Sofalam inſulam vidit Georg. Agricola.

COM-

COMMENTARIVS DE OPHYRA REGIONE, LIB. III. REG. CAP. IX. ET X. ET II. *Paralip.* IX. *commemorata; Vnde Salomoni Iudæorum Regi inclyto, ingens auri, argenti, gemmarum, eboris, aliarumque rerum copia apportabatur.* GASPARE VARRERIO *Lusitano auctore*

IN monumentis rerum gestarum Salomonis, ingentes commemorantur diuitiarum copiæ, quibus adeò Rex ille inclytus abundasse fertur: vt, præ nimia auri affluentia, cunctis regię supellectilis vasis, ceterisq; vsus & splendoris domestici ornamentis, ex auro factis v-teretur: & argentum apud Hierosolymorum id temporis copiosissimã vrbem, nihili propemodum pẽderetur. Tantã auri vim (classe ad oram maris Rubri in hunc vsum ædificata) aduectam ex Ophyra regione narrat eadẽ Iudæorum Regum historia. Verùm in quanam orbis terrarum parte hæc regio sit posita, cinctáne mari, an illi continens, silentio præterit. Nec quo nomine his temporibus nuncupetur, apud aliquem idoneum auctorem memini me legisse. Si qui verò sunt, qui in eo aliquam operam posuere, parum aut nihil consecuti mihi esse videntur.

Ac

Ac priusquam ad huius regionis cognitionẽ accedamus, de qua nostra futura disputatio est, visum fuit primùm quorundam referre sententias, quam quisque de eadem re tulit. Deinde ea, quæ ab illis sunt in hoc genere disputata; &, quæ nullam veritatis formã præ se ferre vidẽtur, refellere. Postremò ijs adhærere, quęcunque vera synceraque eos protulisse fuerint animaduersa. Ex quo ordine seriéque tractationis, & rerum ac rationum collatione, dilucidior emergat nostra, quam super hac ipsa re, sumus in medium prolaturi, sententia.

I. Opinio. Rabanus Maurus, summo vir iudicio & in sacris libris interpretandis satis exercitatus, regionem hanc apud *Indos* esse, nomenq́ue inuenisse ab *Ophyro* Iectani filio, memoriæ mandauit. Eamq́ue terram auream, propterea quod ei aureum sit solum, nuncupatam. Quam nulla gens mortalium, sed leonum, aliarumq́ue ferarum id genus multitudo ingens incoleret. Qua propter nullos ad eam ausos succedere; præter nautas, positis in statione nauibus, quò facilius pateret perfugium, ab imminente ferarum maleficio, & tractu illo circumcirca antè per exploratores diligentissimè perlustrato. Quam verò humum ab ipsis feris egestam offendissent, ad naues exportasse, ex eáque tandem aurum eruisse,

eruisse. In hanc ferè sententiam discedit Nic. Lyranus, peritissimus & ipse sacrarum literarum interpres.

Franciscus Vatablus Parisiensis, putat Ophyram regionem esse insulam *Hispaniolam*, in Oceano occidentali positam, nostrísque temporibus repertam. Atque ad id confirmandum nonnullas colligit rationes. Primùm quod plurima auri idque optimi metalla gignat hæc insula. Deinde quod longissimis & maris & terrarum interuallis disiungatur à portu sinus Atlantici Asion gabero, è quo clasis Salomonis nauigabat in Ophyram regionem, vt tanta locorum disiunctio, cum tam diuturna trium annorum nauigatione, à sacris literis cõmemorata, conuenire videatur. II. Opinio

Raphael Volaterranus nonnullos arbitratos fuisse memorat, insulam *Sofalam* in Oceano Æthiopico sitam, (quæ nunc in ditione Portugalliæ Regum est) esse Ophyram. Idque Ludouicus quidam Venetus, in quadam sua ab Vlisipone in Indiam nauigatione, scripto ab eo prodita; sibi affirmasse certos homines apud eandem insulam in præsidio locatos dicit, sed quibus in ea re parum fidei præstitisset. III. Opinio.

Hæc ferè sunt, quæ, circa huius regionis inuestigationem varia & diuersa ij, quos

 modo

modo nominaui, literis mandarunt. Sunt igitur, vt ea colligamus, tres orbis partes à se inuicem disiunctissimæ, *India*, quæ Asiæ celeberrima prouincia est: *AEthiopia*, quæ in Africæ partibus continetur. Et *Hispaniola*, quæ (vt diximus) in occidentali posita est Oceano insula: quæ sibi vindicare videntur hunc velut aureum principatum, sicut olim aliquot Græciæ ciuitates, suum vnaquæque ciuem Homerum vindicabat.

I. Opinio. Prima opinio, in qua duorum nec contemnendorum virorum cernitur summa cósensio, partim ad rem & veritatem ipsam proximè accedere; partim dubia & incerta sanè quidem continere mihi visa est. Dabimus tamen operam, quo pacto perspiciatur aliquam veritatis rationem, seu certè verisimilitudinem præ se ferre.

II Opinio de Hispaniola. Quod vero insula *Hispaniola* non sit Ophyra regio, adeò in promptu est, vt nullis nec argumentis, nec rationibus egeat. Verùm quia communi iudicio popularique intelligentiæ, quæ disciplinarum rationes minùs attingit, accommodandæ sunt plerumque rerum argumentationes, id existimauimus faciendum, etiam si doctioribus minùs gratum futurum esse videatur.

Primum omnium, illud maximè in confesso est, illam terrarum immensitatem & se

in maximam latitudinem effundentem, quę iam satis peruulgato vocabulo *Terræ nouæ* nuncupantur, quam, nostra memoria Hispani duce Christophoro Colũbo Ligure, longis periculosisque nauigationibus in Oceano Atlantico exhaustis repererunt, non modò ætate Salomonis Regis à nullis Asiæ, Africæ, atque Europæ gentibus: sed nec infinitis propè posterioribus seculis fuisse cognitam.

Nec illi mea quidem sententia audiendi sunt, qui hanc insulam eam ipsam esse arbitrantur, quam Aristoteles prodidit Carthaginenses olim inuenisse vltra Gades, multorum dierum nauigatione, legemque huiusmodi constituisse, vt capitale esset, si quis eam incoleret, quia sic consultum fortasse videretur publicis illius Reipublicæ rationibus. Quis enim id pro certò affirmet in tanta insularum multitudine, quibus mare ipsum Atlanticum ad omnes cœli plagas veluti quibusdam maculis distinguitur? Sed esto, vera sint quæ de hac insula opinantur, nonne Salomon Carthaginis originem antecessit 150. annis, vt auctores sunt Iosephus, & Eusebius Cæsariensis Episcopus? Accedit huc nec esse probabile nec verisimile, insulam ab Aristotele memoratam, in ipso statim Carthaginis ortu fuisse repertam, sed potius post-

Aristotel.

quam vrbs illa Romani imperij æmula creuit, bonamque Africæ partem imperio ac ditione tenuit. Quibus viribus aucta, potuit fortasse ad maris etiam imperium animum adijcere. Nam duorum Pœnorũ longinquas nauigationes, ex Strabonis, Pōponij Melæ, Plinij, & aliorum auctorũ monumentis, constat fuisse multis annorum curriculis post conditam Carthaginem, nempe in ipso vrbis incremento, &, vt ipse Plinius ait, florentissimis rebus Punicis. Præterea nauigatio ipsa à mari Indico in Atlanticum, per Australem orbis plagam, non modo Salomonis ætate, nondum nota, sed nec satis explorata fuerat, vsque ad tempora Emmanuelis Portugalliæ regis inclyti. Cuius classes velis audacibus magnum illum Oceanum longè latéque diffusum percurrentes, vtramque Indiam citra & vltra Gangem penetrauerunt: erroremque Claudij Ptolemæi Alexandrini illustris Mathematici, aliorumque existimantium Indicum mare, minimè ad Oceanum Atlanticum pertinere, toti orbi summa cum laude eripuerunt. Nec illud me mouet, quod Scriptores aliquot (in quorum est numero, cuius modo mentionem feci, Plinius) memoriæ prodiderunt, extitisse aliquos multis antè seculis, qui ab ortu in occasum,

ſum, per magnum ac propè immenſum il-
lum maris circuitum nauigaſſent, vt de quo-
dam Eudoxo accepimus, qui (fortè capite
damnatus) cum iram Ptolemæi Lathyri
Ægypti regis, quam incurrerat, declina-
re properaſſet, è ſinu Arabico ſoluens for-
tunæ libidini & pelagi arbitrio ſe commit-
tens, vſque Gades tandem perueniſſe nar-
ratur. Sed nec me mouent ſigna nauium
Hiſpanienſium, in mari Rubro ex naufragio
reperta, tempore Tiberij Romanorum Prin-
cipis. Nec nauigatio Hannonis Cartha-
ginenſis à Gadibus ad finem Arabiæ, quam
literis prodidiſſe etiam fertur. Nam huiuſ-
modi nauigationes etiam ſi fieri potuerunt,
præterquàm quod caſu aut felicitate qua-
dam potius accidiſſe, mea quidem ſententia
videntur, quam conſilio aliquo, aut ſcien-
tia nauigandi, tantam incogniti & procello-
ſi maris vaſtitatem, tamen non tam proba-
tæ vel illis vel poſterioribus ſeculis extite-
tere: nec tantam fidem facere potuerunt,
quanta opus erat, ad tam inuſitatam & pe-
riculis plenam nauigationem aggredien-
dam. Suſpectæ namque vt arbitror, vulgò
maximè fuerunt. Qua propter Strabo nobi-
lis Geographus, hiſtoriam, quam Heracli-
dem Ponticum narraſſe dicit, de certis naui-
gationibus cuiuſdam Eudoxi Cyziceni,

tempore Euergetis secundi Regis Ægypti, tanquàm ineptam fabulam reijcit, & explodit. In qua scripsisse asserit eundem Eudoxum, à mari Rubro supra Æthiopiam delatum, lignum quoddam nauigij, in quo effigies equi insculpta erat, ex naufragio se reperisse. Quod cùm in Ægyptum detulisset, tandem à quibusdam naucleris (nostri maris forsitan nauigationibus assuetis) Gaditanorum esse nauium comperisse. Quo argumento satis sibi persuasum esse asserebat Eudoxus, totius terræ globum vndique Oceano circunfundi. Quæ, (tametsi vera extitisse crediderim) neutiquam refelleret nobilis Geographus, si in ea, qua fuit ætate, nauigaretur tota illa pars Australis Oceani, quemadmodum à nostris hominibus nauigatur hodie, idque tanta facilitate, quanta mare nostrum à cunctis ferè nationibus Africæ & Europæ nauigatur. Quando igitur illis temporibus, non modo non ita absoluta, vt oportebat, & plena quadam cognitione hæc nauigatio pernoscebatur: nec vllis Geographicis Tabulis illustrata circunferebatur, quò littora & promontoria, portus, vrbes, fluminumque ostia, atque horum omnium situs ex certa cœli & siderum obseruatione internosci quocunque tempore adirique potuissent, sed etiam à Claudio Ptolemæo discipli-

plinarum Mathematicarum peritiſſimo omninò ſublata fuerat, quî fieri poterat, vt ætate Salomonis notum eſſet, quod nulla tot ſeculorum poſteritas, præterquam memoria noſtra, vſu & experientia conſecuta eſt?

Sed eſto, *Hiſpaniola* inſula Ophyra ſit regio. Quorſum attinebat per tot vaſtiſsima vagari maria, & vniuerſum penè orbem laborioſiſsima nauigatione, infinitis penè & caſibus & erroribus obnoxia, peragrare; ſi per fretum Herculeum è noſtro mari in Atlanticum exeuntibus, compendiaria nauigatione & breuiore temporis interuallo, illuc licebat peruenire? Iam illud prætereundum cenſeo, quòd hæc inſula, præter aurum, nihil earum rerum gignat, quæ ex Ophyra Salomoni apportabantur, videlicet gemmas pretioſiſsimas, ebur, pauones, ſimias, & ligna optima, ex quibus citharæ, aliaque Muſicorum organa fabricabantur. Suſpicor Vatablum iſtuc ipſum hauſiſſe ex libris Petri Martyris Anglarienſis. Is enim narrat Chriſtophorum Columbũ, cum primùm hanc inſulam reperiſſet, atquè Indiæ partem aut certè illi finitimam, ob plurimam auri vbertatem illic animaduerſam, eſſe exiſtimaſſet, perſuaſum habuiſſe Ophyram eſſe.

III. Opinio de Ophyra inſula.

Quòd verò nec *Soſula* inſula, ſit Ophyra regio, quam, ſupra diximus Volaterranum

ab aliquibus *Ophyram* fuisse existimatam, commemorasse, & quam Ludouicus Venetus, cum illuc appelleret, idem sibi Lusitanos quosdam affirmasse significat; ex toto nostræ disputationis contextu, facilè apparebit, quàm rectè iudicauerit Venetus, illos id falsò opinari.

Opinio confirmata. His igitur iactis velut fundamentis, reliquum est, vt in medio ponamus rationes, quibus nostra de hac ipsa re tota nititur sententia. Flauius Iosephus omni genere doctrinæ instructissimus, in historia sacrorum librorum, quam more pænè Paraphrastico interpretatus est, hanc regionem scribit apud *Indos* esse, atque vulgò ætate sua *Terram Auream* nuncupatam fuisse. Cuius verba subijcienda duximus ad pleniorem huius susceptæ tractationis intelligentiam. Ait enim. *Habuit autem* (Salomonem intelligit) *ad ædificandas naues beneficio regis Hiræ. Ipse namque ei multos viros gubernatores & in marinis rebus edoctos misit; quos iussit nauigare cum dispensatoribus suis ad locum, qui olim Ophyra, nunc* Terra Aurea *nuncupatur* (est enim in India) *vt aurum deferrent, & colligentes quadringenta talenta, ad regem denuò sunt reuersi.* Ex quibus satis apparet non solum antiquam & peruulgatam, sed clarorum etiam virorum hāc fuisse sententiam. Fuit namque Iosephus Græcarum

Indi.

lib. 8. Antiquit. Iudaic. ca. 2. (alijs 6) & libr. 1. aduersus Apionem.

Iosephus.

carum literarum longè peritiſsimus, & in euoluendis Græcis auctoribus exercitatiſsimus, vt eius libri teſtantur, quos contrà Apionem Grammaticum Alexandrinum ſcripſit, multiplici rerum doctrina & cognitione refertos. Quo in genere tantum excelluit, vt ob ingenij elegantiam, ſtatua ei Romæ publicè poſita fuerit, & de quo ſatis præclarum Elogium exſtat apud diuum Hieronymum in libro *De claris ſcriptoribus*. Cuiuſque ſeptem libri *de captiuitate Iudaica* publicę bibliothecæ ſunt traditi, vt eodem libro idem vir ſanctiſſimus teſtatur. Floruit principatu Veſpaſiani Imperatoris, eique cum primis charus fuit. Quo tempore C. Plinius, totum curſum, quem Romani terra, marique ſingulis quibuſque annis, in Indiam tenebant, ſumma cum diligentia ſcripſit. Quo loco etiam commemorat ampliſſimas pecunias, quas quotannìs India ex ærario Populi Romani, in redimendis aromatibus alijſque id genus mercibus exhauriebat. Quemadmodum apud nos forſitan peſsimo publico fieri videmus, & non ſine iuſta querela maximoque diſpendio publicarum Luſitaniæ rationum. Quo circà cum idem Ioſephus, tam varia multarum rerum cognitione, & doctrina polleret, atque omnis antiquitatis præſertim Iudaicæ, acutiſsimus eſſet indagator, multa-

que vetuſtate iam penè obruta è tenebris eruiſſet, omniſque regio Indiæ illis temporibus, quibus ipſe vixit, Romanorum nauigationibus explorata, ab aliarumque nationum mercatoribus ſatis perluſtrata foret, haud equidem conſentaneum videtur, Ophyræ regionis notitiam, ità ex hominum memoria excidiſſe, vt, incuria ſeu obliuione penitus exoleſceret. Quarè Ioſephus ità ipſam apertè rem locutus eſt, vt nihil ſignificantiùs dici poſſet, quàm regionem hanc apud Indos eſſe, & *Terram Auream* nuncupari, adeò vt digito penè commonſtraſſe videatur. Nam Claudius Ptolemæus eam ipſiſſimam, (vt Plautino more loquar;) in India ſitam ſcribit, libro ſeptimo vndecimę Tabulæ Aſię, his verbis. *Super Argenteam autem regionem, in qua multa dicuntur eſſe metalla non ſignata, ſuperiacet autem Aurea regio Beſyngitis appropinquans, quæ & ipſa metalla auri quam plurima habet.* Hæc Ptolemæus. Quoniam verò vltra peninſula eſt: ad quam mercatores ex Aurea regione exque inſula Somatra, tanquàm ad nobiliſſimum totius Orientis emporium, maximam (vt hodie fit) auri copiam conferrent, euenit, vt *Aurea Cherſoneſus* appellaretur, cuius omnes meminere Geographi, omniumque maximè Ptolemęus. Quæ ſine controuerſia eadem ipſa eſt, vbi

Aurea Cherſoneſus.

est, vbi oppidum nunc *Malâca* positum, sub imperio ac ditione Portugalliç regum est, permanetque & durat ad hoc tempus, apud idem oppidum celebris cunctarum rerum mercatus, quò omnes negotiatores Orientalium partium, emendi & vendendi gratia confluunt. Cui oppido, propterea quòd in extremitate cuiusdam promontorij, quod Ptolemęus *Maleicolum* appellat. situm est, nomen *Malâca* inditum existimo. Eamque terræ lingulam in altum excurrentem, mare, vi reciprocantis æstus, à continente, cui tamen ponte coniungitur, abstulit. Quo effectum est, vt *Malaca* in insula remanserit. Quemadmodum insula *Ormuzia*, (quæ ab incolis alio nomine Gerum appellatur) vbi totius Persiæ celebre emporium est, nomen traxisse videtur ab Armuzio promontorio in sinus Persici fauces proiecto, & à regione Armuzia à Plinio in eadem Carmaniæ parte, vbi hodie Ormuzium regnum est, commemorata. Hæc iccircò meminisse libuit, vt gratiam inirem à curiosis in exquirendis Antiquitatis vestigijs. Verùm, vt ad propositum reuertamur, si quis Ptolemæi Tabulas, cum nostris Geographicis Tabulis, à peritissimis nauticæ artis hominibus confectis, diligenter contulerit, iam profectò reperiet inter sinum Gangeticum (nunc *Bengallicum* appel-

Ormuzia

Gangea.

appellatum) & auream Chersonesum, Auream & Argenteam regionem esse positam. Quo terrarum situ Pegusium regnum esse nemini dubium est. Atquî huic nostræ opinioni confirmandæ, satis fidem debet constituere, quod citra & vltra Gangem nulla pars Indię sit, quæ aurum gignat pręter *Pegusium & Somatram* insulam, quam multi falsò opinati sunt esse *Taprobanam*. Vt enim à nobis in quibusdam nostris Geographicis obseruationibus satis disputatum est, constat eam esse insulam *Taprobanam*, quæ his temporibus eodem ipso penè nomine Scilam appellatur, quo iam olim, auctore Ptolemęo, fuerit nuncupata. Qua propter omnem illam oram, quę Pegusijs, Malaca, & Somatra continetur, apud diuinam historiam, *Ophyram* regionem esse appellatam facilè contenderim, ob locorum vicinitatem, quam inter se habent, vt nullus terrarum interiectus reperiatur. Nam ora ea maritima à sinu Gangetico in Pegusium, hinc autem in Malâcam excurrit. Ab hac verò vrbe ad Somatram, exiguus maris traiectus interpositus est. Cuius incolę, illi præsertim qui *Benancabi & Barri* nuncupantur, ingentem auri vim ad Malâcæ mercatus semper importare consueuerunt. Pręterea, illud maximo ad hanc rem argumento esse arbitror, quòd

Taprobana vbi.

Ophyra regio, vbi.

quòd ingens cæterarum rerum copia apud Pegusium sit, quæ pręter aurũ & argentum ex Ophyra regione Salomoni afferebantur. Nam gēmas cuiuscunque generis pretiosissimas Indorum nulli pręterquã Pegusij vendunt. Simias & Pauones quam plurimos habent, Eboris ingentem numerum. Siluis lignorum pretiosorum, ex quibus apud nos citharæ aliaque id genus Musices instrumenta conficiuntur, longè plurimis abundant.

Sed priusquam ad reliqua totius disputationis veniamus, discutienda videntur ea, quæ Rabanus Maurus & Nicolaus Lyranus protulere, de Ophyra regione aureum solum habente, deque leonibus alijsque maleficis animantibus, quæ Salomonis ætate eosdem terrę tractus adeò infestabant, vt sinè maximo periculo è nauibus egredi non liceret. Hęc quanquam similia fictis fabulis, & finitima videntur ijs, quę Herodotus & Aristęas Proconnesius (vt à Plinio traditur) scriptum reliquere, de gryphibus aurum custodientibus, & Arimaspis rapientibus; aut ijs, quæ Pomponius Mela tradit, de formicis magnitudine maximos canes ęquantibus, quę prędictorum gryphium more, aurum etiam egestum in multorũ exitium custodiant: tamen maximè exploratũ est, vasta Pegusiorum & deserta loca, tum tigrium, tũ elephãtorum

Refellitur 1. opinio.

torum

torum esse longè refertissima. Atque tantam earundem ferarũ esse copiam, apud *Auream Chersonesum*, (quæ regio Pegusijs finitima 1360. pass. patet longitudine) vt nulla ibi oppida, nullæ habitentur vrbes, præter Malacam & perpaucos barbarorum vicos, ob truculentarum tigrium (quas *Reimones* appellant) immanitatem & maleficia, adeò vt noctu nullum sit miseris accolis perfugium, præterquàm succensi ignes, quos maximè formidat hoc animal, & arborũ summitates. Si enim non altius quam ad altitudinem 20. pedum ascendunt, à tigribus pernicissimo saltu corripiuntur. Ac vulgò memoratur apud nostros, quandam tigrim, magnum aliquando facinus intra vrbem Malãcam edidisse, iam tum cum illic rerum potiremur. Ad tantam siquidẽ prorupit audaciam, sæuiente prædæ auiditate, vt nocte concubia in vrbem irrumpens, hortumque quendam inuadens: tres seruos ad trabem ob flagitia vinctos arriperet, eisque cũ trabe simul dorso impositis, maceriam etsi præaltam saltu tamen euasisse. Idque, & accepimus & à multis viris auctoritate grauissimis, & legimus in historia Asiatica doctissimi, atque clarissimi viri Ioannis Barrij auunculi nostri. Quod

Ioan Barrius histo-ric. Indiar.

verò iam olim, tigres & elephantos habuerit Aurea Chersonesus & finitima tota illi regio, auctor

auctor est Ptolemæus. Qui postquam Chalcitim regionẽ, atque aliquot vicinas gentes descripsit: tandem ad Doanos veniens, postque ipsos ad montana quædam, tigres & elephantes habentia descendit: iuncta Lestorũ regioni. Qui *Lestores* finitimi sunt Aureæ Chersoneso: sed eiusdem verba hæc ferè sunt. *Postea Daonæ ad flumen eiusdem nominis, & post ipsos montana sunt, iuncta Lestorum siue Prædonum regioni, tigres habentia & elephantes*. Potuit enim fieri vt Salomonis ętate, in qua nondum terrarum orbis vniuersus tanto hominũ cœtu & frequentia; quanta posterioribus seculis habitaretur, Pegusiorum regio adhuc inculta ac deserta esset. Postea verò quàm finitimæ gentes animaduertissent multos mortales ad eam, auri adipiscendi gratia cõmeare, huius auiditate quoque allectæ, in animum induxissent ipsam Auream regionem incolere, vt auro potitæ rerũ multarũ, quibus carerent, permutationibus augerentur. Qua de causa hominum crescente multitudine, feræ paulatim loco cedentes, ad solitudinem confugerent. Quę in *Aurea Chersoneso* fieri non potuissent, propterea quòd nulli mortalium, ob soli sterilitatẽ vtilitate aliqua ad eam habitandum allicerentur: exceptis locis aliquot maritimis ad mercaturas faciendas accõmodatis, quorum est

Malâca

Malâca illius regionis metropolis. Quod verò regio *Ophyra* ſolum aureum habuerit, vt aſſerunt prædicti Rabanus Maurus, & Nicol. Lyranus, nemini mirum videri debet, illos iſtuc ipſum credidiſſe, quippe cum peruulgatum id multis ante ſęculis apud omnes eſſet, vt Pomponius Mela & Plinius teſtantur. Ait enim iſte: *Extra oſtium Indi Chryſæ & Argyræ fertilis metallis, vt credo. Nam, quod aliqui tradidere, aureum argenteumque ijs ſolum eſſe, haud facilè crediderim.* Mela autem: *Ad Tamum* (eſt enim Indiæ promontorium) *inſula eſt Chryſe, ad Gangem Argyre, altera aurei ſoli* (ita veteres tradidere) *altera argentei. Atque ita, vt maximè videtur, aut ex re nomen, aut ex vocabulo ficta fabula eſt.* Hæc Plinius & Pomponius. D. etiam Hieron. in epiſtola ad Ruſticum monachum nonnulla commemorat, quæ ijs conuenire videntur. Quæ ideò commemotare viſum eſt, ne vituperatores aliquot libidine obtrectandi hanc anſam arriperent, ad Maurum & Lyranum reprehendendos. Id enim illos, hinc liquido conſtat ab antiquis auctoribus accepiſſe. Nec modò opinio ea, conſtanti fama multorumque ſcriptorum literis, antiquis illis temporibus celebrata eſt, verùm etiam ad noſtram vſque ætatē & apud Indos emanauit, adeò vt multi Luſitanorū, auri cupiditate inducti, magnos adierint

Plinius li. 6. cap. 21.
Pompon. Mela libr. 3. cap. 8.

adierint labores, non ſine maximo vitæ diſcrimine & rei familiaris iactura, in perquirenda & inueſtiganda hac Aurea regione. Increbuerat enim fama, certos homines, caſu in eam regionem naue quondam appulſos, ibique dum fortè idoneam ad nauigandum tempeſtatem nanciſcerentur, aliquot dies commoratos, cum ea, quibus ad inſtruendam nauim opus erat, pararent, & alia non ſuppeteret ad ſaburram materia, præterquàm humus, magno eius pondere in carinam iniecto, nauim firmaſſe. Atque illinc ſoluentes vrbem Goam tandem perueniſſe. Cum verò ea nauis poſteris temporibus vetuſtate corrupta, in naualibus diſſolueretur, & aurei grumuli in ſaburra lucentes, homines ad ſe allexiſſent, inuentum aurum fuiſſe: atque hinc coniecturam cepiſſe, humum illam ex Aurea regione caſu non ſcienter exportatam. Porrò de ijs, quæ de aureo ſolo huius regionis, deque malefico genere animalium eandem infeſtante produntur, nihil definire certum mihi eſt, eò quòd ſint ad iudicandum difficillima. Verum ſeu ex egeſto à feris ſolo, aurum eruerint, ſeu ex rerum permutationibus (quod vero ſimilius magiſque conſentaneum eſt, & diuus Hieronymus, vt inferius apparebit, innuere videtur) vel quauis alia ratione comparauerint,

Luſitan. nauigatio in Indiam

hæc quomodo ſeſe habuerint, affirmare nihil dubitauerim facta atque tranſacta fuiſſe, in ea ora maritima, quę Peguſijs, aurea Cherſoneſo, & inſula Somatra, (vt iam concluſimus) circunſcribitur.

Sed ijs cognitis, ad aliam partem diſputationis, quæ non paruam dubitationem habere videtur, oportet accedamus. Narrat ſiquidem eadem rerum Iudaicarum hiſtoria, *claſ-*
3.Reg.10. *ſem Salomonis* (vt eiuſdem verbis vtamur) *cum claſſe Regis Hiræ, ſemel per tres annos, ire in Tharſis*. Quæ verba in hunc ſenſum expli-
Ioſephus Iudæus. cat Ioſephus, vt huiuſmodi nauigationem ante triennium, haud quaquam fuiſſe confectam & abſolutam exiſtimet. Nos verò, tametſi hunc locum aliter ac cenſet Ioſephus intelligi poſſe (vt poſtea diſputabimus) arbitramur, tamen pro virili parte, quantum fieri poſſit, ne aliquis reſideat ſcrupulus, nonnullas colligemus rationes, quibus illum rectè ſenſiſſe intelligatur. Porrò, vt cauſas dubitationis explicemus, cum hac tempeſtate vſu & experientia compertum ſit, illos, qui à mari Rubro ſecundo curſu *Auream Cherſoneſum* nauigare, atque indè commodè renauigare ſolent, totam nauigationem decimo menſe, aut ſummùm anno conficere, apparet omninò incredibilis & abſurda illa nauigatio, quæ cum vnum atque idem maris ſpa-

tium

tium percurreret, id præterquàm triennio non absolueret. Quæ causa impulit Franciscum Vatablum, vt crederet tam longi temporis interuallum, cum longissima huiusmodi conuenire nauigatione, qualis esset à sinu Atlantico maris Rubri ad *Hispaniolam* insulam. Ex quibus facilè intellectu est, aut Ophyram regionem non esse ad oram maritimam Pegusiorum & Aureæ Chersonesi atque Somatræ, aut, tam diuturnam nauigationem, quæ perpetuum triennium complecteretur, esse prorsus vanam & commentitijs fabulis quàm vero similiorem. Sed si rectè diuersæ temporum rationes expendantur, iam profectò non inepta nec absurda hæc Iosephi interpretatio iudicabitur. Etenim si huius facultatis, quæ vocatur nauigatio, siuè artis siuè scientiæ volumus considerare originem, facilè reperiemus, eam, sicut aliarum artium & disciplinarum principia, ab exiguis initijs esse ortam atque deductam. Nam cum principio animaduertissent homines, magnas atque ingentes vtilitates in fluminum & maris nauigationibus esse constitutas, cœperunt inire rationem, qua eis ad vitæ vsus necessarios vti commodè & vtiliter possent. Itaque primum rudis illa ætas, trabes inuicem connectere atque coniungere cœpit, quas *rates* appellauit. Quibus primò in fluminum

Nauigationis origo. vide Horatij Odã III. *Illi robur & æs triplex, &c.*

transfuectionibus vtebantur, deindè per ipsa flumina vecti ad finitimos importabant ea, quorum maximè indigere intelligebant, ex quorumque permutationibus alia similiter compararent, quibus etiam ad vitam tuendam & propagandam carere non poterant. Postmodum scaphas & lembos aliaque id genus minuta nauigia, per solertiam excogitarunt, velis & remis, multisque rebus ad vsus nauticos pertinentibus, paulatim inuentis, non modo instruxerunt, sed etiam alijs ad decorem & ornatum appositis illustrarunt. At crescente iam cum longa experientia, & frequenti huius rei vsu audacia, in altum se maioribus nauigijs contulerunt. Primum propter oram maritimam nauigantes, propinquitate continentis animos faciente, deinde ad interiora maris eos ducente peritia, cœpere procellósis fluctibus se opponere, & iam audacter ventis vela dare, atque confidenter tandem & strenuè longa maris spatia transmittere. Vnde colligitur, huius artis nauticæ scientiam, paulatim & per quosdam velut ætatis gradus creuisse, adeò vt, auctore Plinio, remum Copæ & eius latitudinem Plateæ, vela Icarus, Tyrrheni anchoram, malum & antennā Dædalus, rostra Piseus, Salaminij hippagum, & alia alij diuersis temporibus inuenerint,

Plin. libr. 7. cap. 56.

rint, & plurima adiumenta huic arti ſubminiſtrauerint. Nec in tot ſæculorum ætatibus, ad perfectam illam & omnibus ſuis numeris expletam nauigationis rationem peruenerunt, vſque ad illud tempus, in quo multa quoque Mathematices diſciplinæ, ad rei nauticæ facultatem maximè pertinentia, fuerunt excogitata inſtrumenta. Quorum illud extitit, valde poſt homines natos admirandum, quod vulgò *Acum nauticam* appellant: Quæ Septentriones nimia & mira quadam inſita auiditate, ex vi contactus magnetis lapidis contracta, appetit: & cuſpide veluti digito perpetuò oſtendit. Cuius vim, natiuamque lapidis in Arctos ſemper reſpectantis, antiquis ignotam fuiſſe manifeſtum eſt. Hinc illa ſumma admiratio, quam Argonauis Argonautarumque à Theſſalia in Colchos per quam breuis nauigatio illis temporibus excitauit. Hinc Vlyſſis neſcio quos errores, priuſquam in Siciliam inſulam ab Ilio perueniſſet, intra tam exigua maris ſpatia exhauſtos, admirata eſt maximè Antiquitas, quos illuſtris ille Græcus poëta propterea egregijs decorauit numeris. Quũ igitur (vt diximus) hæc ars non ſubito, ſed per longa temporum interualla nacta fuerit incrementa, repertæ ſunt compendiariæ nauigationes, vſu & conſuetudine

Nautica pyxis.

Magnetis vis.

Argonauis.

Vlyſsis error & Æneæ apud Virgil. 3. Æneid.

nauigandi. Nam, vt Plinius refert, cum ab Siagro Arabiæ promontorio (quod hodie *Fartacum* appellatur) Patalam Indiæ vrbem petere consuetum esset, posterior ætas breuiorem tutioremque esse nauigationem, ab eodem promontorio ad amnem Zizerum, Indiæque portum credidit, diuque ita nauigatum esse dicit, donec auidi & lucro inhiantes mercatores, aliã magis compendiariã nauigationem inuenerunt, qua singulis quibusque annis Romani in Indiam nauigabant. Quo in loco (vt supra memorauimus) diligenter scribit, quem cursum Romani terra marique, dum Indiam peterent; ad species aliaque id genus aromata comparanda tenebant: & quo anni tempore hinc atque illinc proficiscebantur, quantoque spatio (quod annuum esse significat) totum illud iter, vsque dum reuerterentur conficiebant. Ità igitur vsque ad Plinij tempora certos quosdam progressus fecisse videtur nauigatio. Verum tamen multò ampliores vsque ad nostram ætatem. In quo genere iure laudantur Lusitani, qui magnum fundamentum perpetuæ suæ commendationis & famæ iecisse, atque memoriam nominis sempiternam consecuti esse videntur, apud quos magis quam in cæteris nationibus hæc ars exculta est. Cum primi mare Atlanticum nauigantes, cunctam

Lusitan. laus.

Mauritaniæ & Æthiopiæ orã, vſque ad magnum & vaſtum illud *Bonam Spem* promontorium; maris interiora magno impetu irrumpens, atque ab antiquis Geographis ignoratum, ſumma cum animi fortitudine & ſolertia, & magnis tandem exantlatis laboribus explorarunt, temporibus Infantis Henrici & Ioannis Portugalliæ regis ſecundi, & plurimis annis antequã Chriſtophorus Columbus Ligur occidentalem Oceanũ nauigaſſet, viamque munitam poſteris reliquêre, qua perfectum eſt, vt poſtmodùm in Indiam ab Vliſſipone, ſumma, vt hodie fit, facilitate nauigaretur. Vt igitur hanc partem diſputationis concludam, in illa ætate, in qua necdum tam ſtrenuè tantaque artis peritia maria percurrebant homines, interdiu nauigare, noctù verò in anchoris diem expectare conſueſcebant. Vt nunc quoque fieri videmus in ſinu Arabico, propterea quòd illic & vadoſum & maximè ſcopuloſum ſit mare. Tũ etiã quoad fieri poterat, propter orã maritimã, atq; ſecundis dũtaxat flatibus nauigabãt, eò quòd nondum alijs ventis vela dare, ad vſumque & vtilitatem nauigandi trahere nouerant, vt poſteris temporibus inuentum eſt. Alia tam tardæ ac lentæ nauigationis cauſa erat, quòd ob maris & locorũ maritimorum inſolentiam, naucleros pro diuerſitate regionum

Chriſtop. Colũbus Ligur.

num mutabant, aliosque mutuabantur vicinarum nauigationum scientissimos: vti à nostris hominibus factitatum fuisse satis cõpertum est, cum primùm in Indiam nauigarunt, propterea quòd certiorem & tutiorem cursum ignorarent. Sed alia quoque huiusce rei erat causa quòd cum id temporis nauigia, propter modicam magnitudinem, tantum cibariorum numerum capere nequiuissent, opus erat aquandi & commeatus gratia, sæpius apud maritima loca ad id maximè opportuna, moras producere. Ad hæc mare Indicum (vt satis notum est) hyeme, quæ apud Indos à Kal. Aprilis circiter Kalen. Octobris protenditur, adeò procellosis & immodicis tempestatibus agitatur, vt infestum & inuiũ hoc tempore efficiatur. Præterea sunt in illo cœlo stati ventorum flatus, (quemadmodũ apud nos *Etesiæ* certo æstatis tempore,) quos *Monsoas* vocant, quibus exceptis, idoneæ ad nauigãdum tempestates nullæ sunt. Quare oportet hos tempestiuos ventos expectare. Nam qui à sinu Arabico seu Persico vel ab vrbe Goa in Aureã Chersonesum nauigant, nec statim illinc renauigare valent, sed tantisper ibi manere opus est, dum huiusmodi venti flare incœperint. Quapropter tres aut quatuor, & amplius menses, apud Malacam commorantur. Itaque cum illa ætate

non admodum vigeret, vt postea viguit, hæc nauigandi scientia, cumque dies non noctes & proximè oram maritimam nauigarent, ex quo tardiores efficiebantur nauigationes, propter longos orarum anfractus, veluti quosdam in semet reductos Mæandros, idque verno non hyemali tempore. Deinde, cum in crebras, tum aquationes, tum lignationes, & in perquirendos nouos naucleros, atque in expectandos cõmodissimos ventorum accessus, postremò in aurũ comparandũ, seu rerum permutationibus, seu quacumque alia ratione id fieret, non modicum temporis insumendum esset, nihil mirum videri debet, si totum cursum antè triennium cõficere nequiuerint. Mitto instrumentorum nauticorum duplices apparatus, quibus illa ætas in nautica disciplina nondum satis exercitatata, opinor non vtebatur. Quorum penuria solet sæpe numerò cursus nauigationum retardare, dum reficiendis nauibus, vi ventorum ac tempestatum corruptis incumbunt, vt vsu venire videmus nostris nauibus ex India huc properantibus, quæ in insula *Mosambiqua* hyemare eisdem de causis sæpissimè coguntur. Quanquam, vt superius diximus, illa verba sacræ historię, *semel per tres annos*, etiam in hunc sensum & fortasse veriorem explicari 3.Reg.10.

posse arbitramur, vt trinis annis semel classis Salomonis solita sit in Ophyram regionem nauigare, non autē quod perpetuos tres annos in hanc nauigationem insumpserit. Accidere namque poterat, vt ex tam longa nauigatione naues adeò dissipatæ & dissolutæ redderentur, vt integrum triennium, tum in nauigatione peragenda, tum in classe, maris iactationibus corrupta & conquassata, reficienda insumeretur. Quemadmodum accidere nostris nauibus in Indiam nauigantibus solitum est, vt quam paucissimas extitisse credamus, quæ duas amplius nauigationes, in tam longinquas oras perficere quiuerint. Nec sic integræ omnibus suis partibus redierint, vt non refici & instaurari ad iterum nauigandum, malis, carinis, lateribus, proris, puppibus, antennis, velis, gubernaculis, alijsque huiusmodi ad earum robur & firmitatē stabiliendam pertinentibus, opus eis fuerit. Quapropter mirari desinamus, cum Romani in ea ætate, in qua iam ars ipsa nauigandi ampliores fecerat progressus, plurimū terra marique possent, annū tamen (vt auctor est Plinius) in eadem Indica nauigatione, quæ citra Gangem continebatur, absumerent, classem Salomonis longius (quippe vltra Gangem) progressam (qui nec opibus, nec nauali disciplina, antiquis illis temporibus, nondum satis

cognita

cognita nec culta, cum Romanis esset conferendus) ante triennium conficere nequiuisse. Sed hæc hactenus.

Sequitur, vt de reliqua parte dicendũ sit, quam in vltimũ locum nostræ disputationis coniecimus. Quę quorundã huiusmodi continet sententiam, vt statuant insulam *Sofalam*, quam vltra Bonam Spem promontorium, ad oram maritimã Æthiopiæ sub Ægypto positam cõmemorauimus, esse *Ophyram* regionẽ. Idq́; huiusmodi rationibus concludunt. Cũ id vocabulum *Tharsis* apud sacras literas (vt ipsi volunt) *Africam* significet, cumq́ue insula Sofala in Africæ regione sita sit, illicq́ue plurima auri suppetat vbertas, quod finitimi Æthiopes, qui eorum lingua *Cafri* appellantur, ad prædictam insulã importare soliti sint, vt eius permutationibus, ea, quibus carere nõ possunt, à nostris hominibus ibidem degentibus nanciscantur, satis apparere ijs sic constitutis, & consequens esse quod statuunt, *Ophyram* scilicet esse *Sofalam*.

III. Opinio Volaterrani.

Tharsis in sacris literis an sit Africa.

Verùm hæc quo verius ac rectius intelligi dijudicarique, valeant cunctos sacrorũ librorũ locos, in quibus hęc nauigatio cõmemoratur, subijciemus. Deinde, quęcunq; in rei huiusmodi disquisitione sunt posita, in oẽs partes disputabimus. Postremò, si quod aliquorum peccatũ, in hac ipsa re dijudicãda sit animaduer-

maduersum, indicabimus. Sed ipsa iã Sacræ
3.Reg. 9. historię verba diligẽter attẽdamus. Ait enim: *Classem quoque fecit rex Salomon in Asion gaber, quæ est iuxta Ailath in littore maris Rubri, in terra Idumeæ, misitq́; Hiram in classe illa, seruos suos viros nauticos & gnaros maris, cum seruis Salomonis. Qui cum venissent in Ophir sumptum inde aurum, quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomonem.*
3.Reg.10. Et sequenti capite. *Sed omnia vasa de quibus potabat rex Salomon erant aurea, & vniuersa suppellex domus saltus libani de auro purißimo. Non erat argentum, nec alicuius pretij putabatur in diebus Salomonis, quia claßis regis, per mare cum classe Hiram, semel per tres annos ibat in Tharsis: deferens inde aurum & argentum, & dentes Elephantorum, & Simias & Pauones.* In 2. verò libro Paralip. cap. 2. ait. *Tunc abijt Salomon in Asiongaber, & in Ailath ad oram maris rubri, quæ est in terra Edom. Misit ergo ei Hiram, per manus seruorum suorum, naues & nautas gnaros maris, & abierunt cum seruis Salomonis in Ophir, tuleruntque inde quadringenta quinquaginta talenta auri, & attulerunt ad regem Salomonem.* Nono autem cap. idem iterum refert. *Sed & serui Hiram cum seruis Salomonis, attulerunt aurum de Ophir, & ligna Thyina & gemmas pretiosißimas, de quibus fecit rex de lignis scilicet Thyinis, gradus in domo Domini*
& in-

& in domo regia, Citharas quoque & Psalteria cantoribus. Nunquam visa sunt in terra Iuda ligna talia. Et in eodem cap. eadem inculcat, dicens *Omnia quoque vasa conuiuij regis erant aurea, & vasa domus saltus Libani ex auro purißimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur, si quidem naues regis, ibant in Tharsis cum seruis Hiram semel in annis tribus, & deferebant inde aurum & argentum, & ebur & simias & pauones. Magnificatus est igitur Salomon super omnes reges terræ, præ diuitijs & gloria.* Præterea c. 20. sic ait. *Post hæc autem inijt amicitias Iosaphat rex Iuda, cum Ochozia rege Israel, cuius opera fuerunt impijßima, & particeps fuit, vt faceret naues quæ irent in Tharsis, feceruntq; classem in Asiongaber, prophetauit autem Eliezer filius Dodau de Marcsa ad Iosaphat* dicens. *Quia habuisti fœdus cum Ochozia, percussit Dominus opera tua, contritæq; sunt naues, nec potuerunt ire in Tharsis.* Quibus diligengenter inspectis intelligitur, sacram historiã, eandem regionem modo *Ophyr*, modo *Tharsis*, diuersa nominum appellatione nuncupare. Quod ansam præbuit aliquibus (cum persuasum haberent *Tharsis* apud Hebræos *Africam* significare) ad existimandum *Sofalam* insulam (vt diximus) fuisse olim *Ophyram*. Verum diuus Hieronymus hunc nobis eripuit errorem. Nam dum quædam loca Esaiæ

explicat

Tharsis D. Hieronymo, vide Geographicũ Thesaurũ Orteliȷ, & P. Riber. in XII. Prophet. minores.

explicat, hæc infert. *Est autem Ophyr Indiæ locus, in quo aurum optimum nascitur.* Et alibi explicans vim significationis huius vocabuli *Tharsis* ait, *Tharsis, vel Indiæ regio est, vt vult Iosephus, vel certè omne pelagus Tharsis appellatur.* Et in explicatione vltimi capitis Isaiæ, eadem rursus inculcat. *Tharsis lingua Hebræa mare appellatur, &, vt aiunt, Indiæ regio, licet Iosephus litera commutata Tharsum putet nuncupari pro Tharsis vrbem Ciliciæ.* In Ionæ autem commentarijs hæc quoque subiungit. *Vnde imitatus Cain Ionas, & recedens à facie Domini, fugere voluit in Tharsis, quam Iosephus interpretatur Tarsum Ciliciæ ciuitatem, prima tantum litera commutata. Quantum verò in Paralipomenon libris intelligi datur, quidam locus Indiæ sic vocatur. Porrò Hebræi Tharsis mare dici generaliter autumant, secundum illud :* In spiritu vehementi confringes naues Tharsis, *id est, maris. Et in Isaia.* Vlulate naues Tharsis. *Super quo ante annos plurimos, in epistola quadam ad Marcellam dixisse me memini. Non igitur propheta ad certum fugere cupiebat locum, sed mare ingrediens quocunque pergere festinabat, & hoc magis conuenit fugitiuo & timido, non locum fugæ ociosæ eligere, sed primam occasionem arripere nauigandi.* Ipsius verò epistolæ ad Marcellam hæc verba sunt. *Quæris si Tharsis lapis Chrysolitus sit aut Hiacynthus, vt diuersi inter-*

interpretes volunt, ad cuius coloris similitudinem Dei species scribatur. Quare Ionas propheta Tharsis ire velle dicatur, & Salomon & Iosaphat in Regnorum libris naues habuerint, quæ de Tharsis solitæ sint exercere commercia. Ad quod facilis est responsio, homonymum esse vocabulum, quòd & Indiæ regio ita appelletur, & ipsum mare quia cæruleum sit & sæpe solis radijs percussum, colorem supradictorum lapidum trahat, & à colore nomen acceperit, licet Iosephus τ. pro θ. litera mutata Græcos putet Tarsum appellare pro Tharsis. Hæc diuus Hieronymus. Ex quibus liquidò perspicitur persuasissimum fuisse viro sanctissimo & eruditissimo, hanc regionem in India esse positam, eique duo nomina indita, videlicet *Ophyr & Tharsis*, atque in eadem sententia fuisse Iosephū, vt ex verbis ipsius à nobis paulò ante recitatis, & ex diuo Hieronymo, qui istuc ipsum sensisse Iosephum affirmat, ostensum est. Atquî ipse auctorem in illa ætate grauem extitisse neminem existimo, qui hoc verbum *Tharsis*, apud Hebræos *Africam* significare scribat, sed longè alio nomine ac diuerso Hebræos *Africam* nuncupare solitos accepimus, quod est *Phut* siue *Phul*. Ait namque diuus Hieronymus, dum caput vltimum Isaiæ interpretatur: Phut *autem siue* Phul *Libye, omnisque Africa vsque ad mare Mauritaniæ,*

niæ, in qua fluuius hodie qui Phut *dicitur, & cuncta circa eum regio,* Phutenſis *appellatur.*
libr.1.Antiquit.c.6 (alijs 12.) De quo fluuio ſic meminit Ioſephus. *Instituit & Phut Libyam, Phutos à ſe vocans prouinciales. Eſt autem & fluuius in Mauritania prouincia, qui iſto nomine nuncupatur. Vndè & plurimos Græcorum hiſtoriographorum inuenimus huius fluminis memoriam facientes, & ex adiacenti prouincia, quæ* Phuti *vocatur, ei nomen impoſitum.* Hæc diuus Hieronymus & Ioſephus. Eius fluuij quoque mentionem facit Plinius, cum Mauritaniam Tingitaniam deſcribit, cuius hæc verba ſunt. lib.5. ca.1 Natur.hiſtor. *Indigenæ autem tradunt, in ora ab Sala. CL. M. paſſ. Flumen Aſanam, marino hauſtu ſed portu ſpectabile, mox amnem quem vocant Phut.* Hunc Ptolemæus quoque *Phthut* nominat, in eademque prouincia eſſe, eiuſque oris ſitum gradus habere 72302. ſcribit. Quod flumen *Phut*, nunc corrupto nomine *Fez*, & regio *Phuti* etiam *Regnum Fez* hodie nuncupari, nemini dubium eſt. Quod & nos, in quibuſdam noſtris Geographicis Obſeruationibus accuratè diſputauimus; & ſatis credo, diligenter (abſit verbo inuidia) perquiſita & inueſtigata, à nobis ſunt hæc ipſa, huius antiqui nominis veſtigia. Sed ne de pluribus agam, ad propoſitum reuertar. Iam illud opinor notum & ſatis compertum eſſe, vel illis qui

qui mediocri literatura præditi sunt, Iudæos, prouincias & regiones, atque maria & insulas, longe alijs nominibus ac nos, solitos esse nuncupare. Nam nomina eorum, quos maximè persuasum habuere, extitisse primos terrarum cultores, ipsis terris indiderunt. Quapropter Africam (vt modò diximus) *Phut* à Chami huius nominis filio, Æthiopiam verò sub Ægypto, *Chus* à Chuso Phutis fratre. A Mezraimo horum etiam fratre, totam Ægyptum Mezraim appellauere. Quo nomine his temporibus, à Iudæis & Arabibus, Ægyptus *MitZraim* nuncupatur, & vrbem *Alcayrum* eius Prouinciæ metropolim, (quam nonnulli falsò *Menphim* arbitrantur) ob linguarum inter se similitudinem, *Mezzram* vocant: Quemadmodum temporibus etiã Iosephi à Iudæis vocabatur, vt testatur ipse his verbis. *Seruata est etiam Mezreis secundum appellationem prisca memoria. Aegyptum namque Mezrim & MeZreos omnes vocamus AEgyptios*. Tum Cyprum insulam *Cethim* appellauere, à Cethimo Iapheti nepote. Atque hinc mos apud illos inoleuit, vt insulas hoc nomine *Cethim* significarent. Italiam verò *Thubal* nuncupant à nomine Thubalis, quem primò credidere hanc Prouinciam coluisse. Nec *mare Rubrum*, vel hoc nomine, vel sinum Arabi-

Hebræi Regiones ferè à primis cultoribus nominant.

Ægyptus

Mẽphim, malè *Alcayrũ* nominant.

libr. 1. Antiquit. Iudaic. c. 6.

Cyprus.

Italia.

cum, vt Græci & Latini, ſed *mare Carectoſum* appellare ſemper conſueuerunt. Qua de re, miror ſi qui ſunt, qui apud Hebræos exiſtiment *Tharſis* nomine Africam ſignificari. Niſi fortè auctoritate ducti cuiuſdam Iudæi Dauid Chimhi nuncupati. Cui ego alijſque recentioribus Iudæis, nullam tribuendam eſſe auctoritatem exiſtimo, maximè quandò aliter ſentiunt ac diuus Hieronymus, & antiqui ac doctiſſimi Iudæorum, illi præſertim qui Chriſti præceſſerunt ætatem. In quorum ſunt numero *Philo & Ioſephus*, ab ipſo Hieronymo & ſapientiſſimi & eruditiſsimi exiſtimati. Nam (vt prætercam quòd à viris longè grauiſsimis & in Hebraicis literis exercitatiſsimis acceperim: cum Romæ apud Paulum III. Pontificem Maximum, negocia gererem illuſtriſsimi Principis Henrici Cardinalis ac Portugalliæ Infantis, Iudæos huius ætatis, nullam aut certè perexiguam Hebraicæ linguæ eruditionem callere,) quæ tanta poteſt eſſe hominum quorundam inſcitia, ſeu potius amentia, vt perfidi Iudæi, à veraque Chriſti Optimi Maximi Religione alieniſsimi, iudicium præferant diui Hieronymi eruditioni & auctoritati? Quem diuus Auguſtinus *virum doctiſsimum* appellat, *& omnium trium linguarum peritiſsimum*. Et quē Iudæi illius ætatis, rectè de Hebraicis veterem

rem ſacrorum librorum ſcripturam, in Latinum conuertiſſe ingenuè fatebantur. Quapropter non aliter huiuſmodi homines deſipere arbitror, ac ſi veritati vanitatem anteponant. Suſpicamur ipſum Dauidem, & ſi qui ſunt in eadem ſententia, cum apud Iſaiam, Hieremiam & Ezechielem, Septuaginta interpretes diuumque Hieronymum, hoc vocabulum *Tharſis Carthaginem* aliquando interpretatos eſſe animaduerterent, hinc occaſionem fortaſſe nactos ad hanc opinionem confirmandam, videlicet Tharſis, vnde aurum Salomoni afferebatur, *Africam* ſignificare; cumque, vt diximus, finitima *Sofalæ* regio auri feraciſsima ſit, & in quadam Africæ parte collocata, omninò ſtatuerunt *Sofalam Ophyram* eſſe *regionem*. Quaſi verò in multis Æthiopię partibus, ad quas breuiore temporis interuallo, è noſtro mari in Atlanticum exeuntes nauigare potuiſſent, non magna etiam auri, idque optimi affluentia ſit, ſummaque vbertas? Ex cuius Æthiopiæ diuerſis locis, noſtri homines, auſpicijs Chriſtianiſsimorum Portugallię Regum, ſingulis quibuſque annis, ab ipſis Æthiopibus variarum rerum permutationibus, aurum comparantes huc deferunt. Quod ſi diuus Hieronymus & LXX. apud commemoratos Prophetas, idque certis duntaxat locis, id vocabulũ *Tharſis* Car-

ſis Carthaginem ſignificare profitentur, non id propterea, quòd ex ſua præcipua, &, vt dicam natiua ſignificatione, vrbem Romani imperij æmulam exprimat. Quî enim id fieri poterat, cum Salomonis ætate necdum *Carthago*, vt iam demonſtrauimus, condita eſſet? Sed cum ciuitas admodùm opulenta foret, & maximis afflueret auri & argenti diuitijs, commercio Hiſpaniæ id temporis omnium metallorum feraciſſimæ adeptis, quibus domi foriſque potentiam & imperium ſuum largiter auxerat, eam nomine *Tharſis* expreſsit diuina Scriptura: ſicuti terris nouis noſtra memoria repertis vſu veniſſe videmus. Quæ ideò quòd à nobis procul verſus occiduas orbis partes receſſerint, & auro plurimùm abundauerint, vulgò iam *Indiæ* nomen inuenerint. Qui enim aliter ſtatuunt ij multum à veritatis ratione abeſſe, nec iuſta reprehenſione caruiſſe mihi videntur, ſi iudicant ſacram Scripturam Salomonis principatu, hoc verbo vrbem, quæ id temporis nuſquam eſſet, deſignaſſe. Quoniam verò recentiores Iudæi, in ſumma Geographicæ facultatis ignoratione, temporumque inſcitia verſantur, nec exterarum nationum hiſtorias attingunt, quò temporum ordines, varietates, eorumque congruen-

gruentiam, disquirere & dijudicare valeant, quippè cum *Historia testis sit temporum, & nuntia vetustatis*, vt rectè iudicauit quidam, fit, vt varijs id genus imbuantur erroribus.

M. Tull. 2. de Orat. ad Q. Fratrem.

Quod accidere nequaquàm potuit in hoc genere *Iosepho & Philoni*, in omni disciplinarum doctrina, & rerum multarum cognitione versatis. Hanc Hieronymi & Septuaginta interpretationem, nonnulli fortasse arripientes, existimauerunt aliquandò *Carthaginem* fuisse *Ophyram*, parùm attendentes è quonam portu, quoue ex sinu classis Salomonis eandem regionem petitura solueret. Sed nec attenderunt apud *Sofalam* insulam, nullum pretiosarum gemmarum genus, nullum argentum, nullos esse pauones. Quæ omnia, ex *Ophyra* regione præter aurum, etiam afferebantur. Id quod Georgius Agricola animaduertisse visus est, cum *Sofalam Ophyram* esse negauit, in libris quos de *veteribus & nouis metallis* composuit. Atquî tantum abest, vt *Tharsis*, Salomonis tempore *Africam* significauerit, vt non defuerit, qui hac tempestate, libros veteris legis conuerterit ex Hebraicis, & vocabulum *Tharsis* apud historiam Regum (tertio Regum 9. & 10.) *Iudæorum mare* interpretaretur, non autem *Indiæ* oram, integra re-

Georgius Agricola.

 manente

manente historia *Ophyræ* regionis.

Nunc reliquum est, vt causas explicemus, cur in mentem venerit Sacræ historiæ, eam *Indiæ* regionem *Ophyram* nuncupare. Quòd si ea, quæ superius à nobis in hoc genere sunt disputata, diligentius attendamus, facilè reperiemus vt supra diximus, moris esse sacræ Scripturæ, nomina eorum, qui terras primum incolere & habitare cœperunt, ipsis terris imponere. Sed cum huiusmodi nomina, parùm cognita alijs nationibus fuerint, vt ipse similiter Iosephus animaduertisse visus est, propterea quòd eis soli Iudæi vterentur, euenit, vt ob prædictorum nominum insolentiam, multa sacrorum librorum huius generis loca, maximè obscurarentur & magnam dubitationem afferrent. Quod si nonnulli Iudæorum viri doctissimi, qui aliarum gentium & exterarum nationum literas, historias, & monumenta, variasque artium disciplinas perceperunt, ex quibus extitere *Philon & Iosephus*, summa cum diligentia, non multa huiusmodi posteris explicata, literis tradidissent, quæ peculiari quadam cognitione indigebant, multò peius etiam nunc circa locorum huiusmodi abstrusorum intelligentiam hallucinaremur. Si autem recentiores Iudæi, more illorum (quos modo nominaui) clarorum virorum, literis Græcis & Latinis,

Ioseph. li. 1. Antiqui. cap. 6.

Philo & Iosephus.

Latinis ab ineunte ætate imbuerentur, reliquasque, disciplinas attingere in animum inducerent, quò rerum ac temporum congruentiam intueri & intelligere possent, non esset sanè quòd in tantis ac tam deprauatis opinionum erroribus implicarentur. Nunc, cum præter Hebraicas literas, hasque sine vlla Grammatices ratione, primoribus labris degustatas verius quàm perceptas, quippè à parentibus veluti tumultuariè traditas, nullum, nec literarum nec disciplinarum genus consequantur, quid aliud quàm labi, falli, & turpiter errare illis futurum putamus? Quodque caput est, præterquàm quòd cum ipso nutricis lacte errorem sugere incipiunt, non modo ignoratione verę Religionis imbuuntur, sed varijs, tum falsis, tum peruersis, & quādoque ridiculis etiam opinionibus, poëtarumque portentis similibus adhærescunt. Quarum plura quidem genera videre licet, cum apùd multos benè doctos viros, à quibus aduersus Iudæorum peruicaciam plura sunt subtiliter & acerrimè disputata, tum vel maximè apud Petrum Gallatinum, bonum in primis anctorem, & Hebraicarum literarum satis peritum. Adcò vt pudeat & misereat me infelicis hominum conditionis in tot mentis cæcitates & animi prauitates immersæ. Iosephus igitur hunc locum è tene-

Petr. Galatinus.

bris in lucem euocare videtur. Explicans enim in primo libro Iudaicarum Antiquitatum, quendam locum sacrorum librorum, satis docet vnde nominis originem *Ophyra* regio traxisse videatur. Quum enim diuina historia commemoret, temporibus Phaleg diuisam fuisse terram, quamobrem hoc ei nomen inditum, quod *diuisionem* significat apud Hebræos, ita, *Natique sunt Heber filij duo, nomen vni Phaleg, eo quod in diebus eius diuisa sit terra: & nomen fratris eius Iectan. Qui Iectan genuit Almodad, & Saleph, & Asarmoth, Iare, & Adoran, & Vzal, & Decla, & Hebat & Abimael, Saba, & Ophir & Heuila, & Iobab. Omnes isti filij Iectan. Et facta est habitatio eorum de Messa pergentibus vsque Sephar montem Orientalem.* Iosephus verò eadem in hunc modum narrat. *Heber autem Iectan genuit & Phaleg. Dictus autem Phaleg, quoniam secundum diuisionem habitationum natus est. Phaleg autem* diuisionem *Hebræi vocant. Iectan verò, qui filius fuit Heber, habuit filios Helmodad, Saleph, Asarmoth, Iarach, Aduram, Vzal, Decla, Obal, Abimael, Saba,* Ophyr, *Euila, Iobab. Isti a flumine Caphina Indiæ, & positæ circa eam Syriæ, loca quædam inhabitant.* Hæc Iosephus. De quo flumine qui Indum influit, frequens mentio fit apud Geographos. Quorum verba subijcienda duxi-

Ophyra vnde dict. Iosepho.

Genes. 11.

lib. 1. Antiqu c 6. (alijs 14)

duximus, ad pleniorem rei cognitionem & intelligentiam. Nam Pomponius hæc profert. *Indus ex monte Paropamiso exortus, & alia quidem flumina admittit, sed clarissima Cophen, Acesinem, Hydaspem.* Plinij verò huiusmodi sunt. *A proximis Indo gentibus montana Capissenæ habent Capissam vrbem quam diruit Cyrus, Arachosia cum oppido & flumine eiusdem nominis. Quod quidem Cophen dixere a Semiramide conditum.* Et paulò inferius subiungit. *Flumen Cophes, influunt in eum nauigabilia Sadarus, Parospus, Sodinus.* Strabo autem incidens in mentionem Alexandri in Indos expeditionis, de eodem fluuio sic meminit. *Quare iisdem montibus per vias breuiores exuperatis, reuersus est, habens Indiam à sinistris. Postea rursus in eam rediit ac occidentales eius fines, & Cophen flumen & Choaspem qui in Cophen immittit.* Et paulò inferius. *Post Cophen itaque Indus fluit. Regionem inter hæc duo flumina mediam habitant Astaceni, Masiani, Nysei, &c.* Et Plinius iterum. *Vltimo fine Cophete fluuio, quæ omnia Ariorum esse alijs placet. Nec non & Nysam vrbem plerique Indiæ ascribunt.* Quum igitur decem filiorum Iectani coloniæ, partim in quædam Syriæ loca Indiam penè attingentia, partim, in illum Indiæ tractum quæ Cophe fluuio irrigatur (vt Iosephus narrat) deductæ sint, & vnus ex eius

Pompon. Mela libr. 3 cap 7.

lib 6. nat. hist. c. 23.

Strabo.

lib. 6. c 21. nat. histo.

 filijs

filijs *Ophyr* nuncupatus fuerit, apparet ex hoc nomine, per interiores Indię partes pertinente, *Ophyram* regionem esse nominatam, vt rectè existimauit Rabanus Maurus & Nicolaus Lyranus. Quoniam verò Heuilat frater Ophyri, finitima *Ophyrę* regioni loca etiam incoluit, ideò Moses cum Indiam exprimere voluisset, quam inclytus amnis Ganges (*Phison* ab eo appellatus) vberrimis aquis interfluit: Hauilat nuncupauit. *Et fluuius (inquit) egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita, nomen vni Phison, ipse est qui circuit omnem terram Heuilat, vbi nascitur aurum. Et aurum terræ illius optimum est.* Quam regionem Heuilat Iosephus *Indiam* interpretatur. Cuius hæc sunt verba: *Rigatur autem hic hortus ab vno flumine circa omnem terram vndiquè profluente. Hic in quatuor diuiditur partes, & vni quidem nomen est Phison, quod inundationem significat: eductus in Indiam pelago diffunditur: qui Getha nuncupatur à Græcis.* Sed ne quis arbitretur hanc esse *Heuilat*, quam alio in loco idem Iosephus dicit esse *Getuliam* Africæ prouinciam, ab Heuila Chusi filio nominatam, opus est vt duos fuisse eiusdem nominis intelligatur; hunc quem modo nominaui, alterum Iectani filium Ophyrique fratrem, de quo nunc agimus. Quam dubitationem funditus

Phison amnis est Ganges Indiæ flu.

lib. 1. Antiqu. c. 1.

libr. 1. Antiquit. c. 6 (alijs 12.)

ditus sustulit Iosephus, cum significauit fluuium *Phisonem* apud Indiam in pelagus defluere. Et Indiam prouinciam à Mose *Heuilat* esse nuncupatam, præterquàm quòd ex ipsius verbis paulò antè recitatis liquidò dignoscitur, tum etiam ex Commentarijs diui Hieronymi *de locis Hebraicis*, quibus sic ait. *Heuilat vbi aurum purißimum, quod Hebraicè dicitur Zahab. & gemmæ prætiosissimæ, carbunculus, smaragdusque nascuntur. Est autem regio ad Orientem vergens, quam circuit de Paradiso Phison egrediens. Quem nostri mutato nomine Gangem vocant, Sed & vnus de minoribus Noe Heuilat dictus est, quem Iosephus refert cum fratribus suis à flumine Cophene & regione Indiæ vsque ad eum locum, qui appellatur Ieriæ, possedisse.* Et paulò post subiungit. *Messe regio Indiæ, in qua habitarunt filij Iectan filij Heber. Sophera vero mons Orientalis in India: iuxta quem etiam prædicti habitauerunt, quos Iosephus refert à Copheno flumine & Indiæ regionibus vsque ad eum locum peruenisse, vbi appellatur regio Ieria. Sed & Claßis Salomonis per triennium hinc quædam commercia deportabat.* Hæc ille. Intelleximus diui Hieronymi sententiam, etiam Rabani Mauri cognoscamus. ait enim: *Heuilat regio est Indiæ, quæ post diluuium possessa ab Heuilat, filio Iectan filij Heber patriarchæ Hebræorum.* In quorum sententiam discedit Hiero-

Heuilat Moysi est India.

Hieronymus ab Oleastro, amplissimus Theologus in doctissimis Cõmentarijs, quos proximis annis edidit, in quinque libros Moysi, cuius etiam verba transcribere visum est, quæ huiusmodi sunt. *Alia est Chauilah, denominata à Chauilah filio Iectan filij Heber. Quæ quidem Chauilah etiam Orientalis est, quia ibidem dicitur fuisse habitatio filiorum Heber, à Mesah vsque ad Sephar montem Orientis, quæ etiam auro abundat, cum sit propè Ophir. Nam Ophir, fuit frater Chauilah, vt ibidem dicitur.* Hæc ille. Ex quibus omnibus intelleximus Iudæorum peculiares, regionum, fluminum, insularum, & maris appellationes, à Græcis & Latinis, ab alijsque aliarũ nationum longè diuersas, easque à primis terrarum habitatoribus esse deductas. Tum etiam perspeximus *Ophyrum & Heuilam* fratres, vt Iosephus, vt diuus Hieronymus, vt alij quoque viri doctissimi (quorum modò mentio facta est) profitentur, Indiæ quasdam partes incoluisse, quas diuina historia ex more suo, eisdem duorum fratrum nominibus, Ophyram & Heuilam appellat. Quarum alteram Moses scribit aurum optimum gemmasque pretiosissimas producere: ex altera vero ingentem auri copiam Salomoni delatam, Iudæorum regum monumenta testantur, hasque finitimas esse,

esse, & (vt paulò antè dixit diuus Hieronymus) ex quarum altera clasſis, Salomonis per triennium quædam commercia deportabat. Preterea Africam, conſentientibus doctorum virorum teſtimonijs, apùd Hebræos *Phut*, non *Tharſis* eſſe appellatam, & & *Ophyram* apùd Indos eſſe etiã percepimus. Quid ergo amplius pertinaciter inhæremus, inaniſsimis Iudæorum recentiorũ opinionibus & deliramentis, eorũque lutulentos riuulos conſectamur, ex limpidiſſimis autẽ doctiſsimorũ atque Orthodoxorum Patrum fontibus, haurire negligimus? Nec me mouent nouæ Auguſtini Eugubini in hunc locum interpretationes, noua neſcio quæ flumina cõminiſcentis, (quanquam aliâs hominis eruditionem & doctrinam ſuſpicio & veneror, & quanquam cũ illo mihi arctiſsima Romæ conſuetudo interceſsit, magis tamen amica veritas.) Quæquidem parum momenti (ſi rectè quis rẽ perpendere voluerit) habere videntur, & quas non magni fuerit negocij conuincere. Nec me mouent vel ſexcenti recentiores Iudæi nouis & deliris ſemper interpretationibus ſtudentes, & noua ſenſa ab antiquis Orthodoxorum Patrum ſententijs, longe abhorrentia, in diuinos libros architectantes. Quorum Iudæorum libri, integra mente & acri attentoque animo

3. Reg 9. & 10.

Rabini cautè legendi.

cuo-

euoluantur oportet. Nam hinc, vt arbitror, iam eò processit hæreticorum quorundam hominum audacia, vt asserere nihil vereantur, ętate diui Hieronymi non admodum viguisse, seu potius elanguisse Hebraicarum literarum scientiam. Qui nihil aliud mihi visi sunt dicere, quum hæc dicunt, quàm diuum Hieronymum summis labris has literas attigisse. Quem vt (supra dixi) diuus Augustinus *peritissimum in hoc genere*, cum summa testificatione laudum ipsius fuisse dicit. Et quẽ doctissimi Iudæorum eius temporis profitebantur, sacros libros veteris legis, summo animi iudicio & syncerissima interpretatione conuertisse. Sed proh Deum immortalem, quid hoc est si mera insania non est? Adeòne esse homines imperitos quibus tanta sit innata vecordia, vt antiquos illos Ecclesiæ Patres, (diuino spiritu sine controuersia afflatos, atque ad exprimenda vera diuinorum librorum sensa, à Deo Optimo Maximo nobis velut dono datos) dicere audeant hallucinatos esse in enodandis quibusdam Prophetarum intelligentijs, nec præcipua & germana illa sensa, quæ in illis locis ipsi præ se tulerunt Prophetæ attigisse. Quibus Prophetarum locis, ad Christianum dogma maximè confirmandum appositis, & eodem sensu enodatis, posteris temporibus Ecclesia pro

D. Hiero. peritia linguæ sanctæ.

acerri-

acerrimo telo vſa ſit, ad infringendam multorum hęreticorum peruicaciam? Quid dici poteſt inſanius? aut quid iſti omnium hominum ſuperbiſſimi aliud perſuadere videntur, quàm ea ſe (ſi dijs placet) aſſecutos eſſe, quæ magni & ſapientes illi viri ne deguſtarunt quidem?

Verùm hæc nos in aliud tempus, in aliumque locum differamus, ad propoſitumq; reuertamur. Perſpectis tot, tantorumque Patrũ teſtimonijs & auctoritatibus, nemini opinor, iam dubium & controuerſum erit, *Ophyram* regionem apud Indiam eſſe, ab *Ophyro*que Iectani filio denominatam & *Tharſis* vocabulũ eſſe homonymum, vt aſſerit Diuus Hieronymus ad Marcellam, propterea quod & *mare & locum Indiæ* ſignificet. Hanc igitur rationẽ habet Diui Hieronymi, Flauij Ioſephi, aliorumque ſententia, circa regionem *Ophyram*, quam apud Indos eſſe, vt diximus, ſtatuunt. Epilogus.

Nunc excutienda ſunt quæ literis mandauit nobiliſſimus & clariſſ. Theologus Cardinalis Gaietanus, non de *ophyra* regione, quã prorſus ignorare ſe ingenuè fatetur, ſed de curſu quem claſſis Regis Hiræ teneret, cùm ad claſſi ſe coniungendum Salomonis, ſolueret è portu, vt vnà peterent eandem regionẽ. *De nominibus (inquit) proprijs, quæ hic ſcribuntur, reddere certam rationem neſcio, hoc tamen certum* Thomæ Caietani opinio.

certum est, quod Salomonis tum scientiæ tum prouidentiæ attestatur constructio & missio nauis in Ophir pro auro. Et in secundo Paralipomenon capite octauo isthæc dicit. *Salomo siquidem fecit propriam classem in illo mari. Rex autem Tyri misit naues suas ad seruiendum Salomoni, simul cum proprijs nauibus Salomonis. (Et ierunt cum seruis Salomonis in Ophir) Regio Indiæ dicitur. Reliqua vide exposita tertio Regum nono: aduertendo duo. Alterum, quòd quia nauigatio in Ophir per mare Oceanum erat, ideo Salomon ad euitandam nauigationem per mare Mediterraneum vsque ad Oceanum, perrexit ad oram maris Rubri, (quod est quidam sinus maris Oceani) & ibi construxit classem, ad hoc enim illuc iuit. Alterum, quod rex Tyri naues quas misit, non nisi per Mediterraneum mare mittere ex Tyro potuit, ad coniungendum illas cum nauibus Salomonis.* Hæc ille. Quàm rem rectè quidem iudicauit vir doctissimus. Quis enim non in eiusmodi causa? Nam qui fieri posset, vt naues è Tyro soluentes aliter in sinum Atlanticum pergerent, quàm per fretum Herculeum in Oceanum Atlanticum exeuntes, totamque oram Africæ & Æthiopiæ permeantes, magnum illud *Bonam Spem* promontorium transgrederentur, atque indè recto cursu aliud Arabiæ promontorium, olim *Aromatam*, nunc autem *Guarda-*

Guardafum nominatum petentes, tandem angustias Rubri maris ingrederentur? Sed præterquàm quòd hæc nauigatio tunc temporis omninò incognita erat (vt sæpè iam diximus) multò facilius à rege Tyri id perfici poterat, & minore, cùm temporis tum rei familiaris suæ dispendio , & tandem expeditiore via, si materia dolata, ex qua naues ædificari solent , camelis & alijs iumentis , superato isthmo inter illa duo maria interiecto, *Asiongaberum* deportaretur, (sicut olim fieri consuetum est à Sultanis Ægypti, nunc autem à Turcarum Regibus, quandocunque classes, quas illic habent, reficere, seu nouas ædificare vsus est,) quàm tantam maris vastitatem transmittere , vt cum Salomonis classe coniungeretur. Sed ea persuasio fortè literatissimũ virum fefellit putantem, regis Hiræ classem è Tyro (ad oram nostri maris posita) in Indiam solitam nauigare. Cum enim legeret hæc verba sacræ historiæ. *Tunc abiit Salomon in Asiongaber & in Ailath, ad oram maris Rubri, quæ est in terra Edom. Misit ergo ei Hiram per manus seruorum suorum naues & nautas gnaros maris, & abierunt, &c.* Fortè non videbatur illi, cum Salomon ageret apud maritima loca maris Rubri superius memorata, rectè significasse diuinam historiam , Regem Hiram ad illum misisse naues & nautas suos, 2. Paralip. 8.17.

S si in

ſi in eodem quoque mari id temporis eſſet Hirę regis claſsis. Quare rem parum videtur perpendiſſe tanti nominis Theologus. Nam quę apud Alexandriam in noſtro mari ſunt naues, quis vetat quin Carthaginem mittantur, atque hinc Vticam ſeu Hipponem Regium, quæ oppida in locis maritimis eiuſdem maris ſunt poſita? Cum Carolus quintus Romanorum imperator Tunnetum oppidum obſidet, naues quæ à Neapoli cum commeatibus, reliquiſque id genus bellici apparatus, eò mittuntur, nonne ad portus eiuſdem maris mittuntur? quis hoc audeat inficiari? Verum hæc tot verbis perſequi non eſt neceſſe, cum ſint in promptu. Porrò quæ ad oppidorum *Ailanæ & Aſiongaberi* cognitionem, & notitiam pertinent, eis, quoniam in quibuſdam noſtris Geographicis Obſeruationibus mox in lucem prodituris, à nobis ſunt multis verbis diſputata, in pręſentia ſuperſedendum duximus. Sed hæc in mentem mihi venerunt, de *Ophyra regione* quę dicerem.

FINIS.

DE OPHIRA REGIONE
ABRAHAMVS ORTELIVS
IN THESAVRO GEOGRAPHICO.

OPHYR regio aurifera, in sacris litteris celebris, vnde Salomoni, alijsque Hebræorum Regibus, ternis annis (vti 3 Reg. 9. & 2. Parali. cap. 9. habetur) magna vis auri aduehebatur. Sed vbi terrarum hęc regio sita sit, & an alio etiam nomine cognita esset, hactenus ignoratū fuit. σώφειρα, & σουφὶρ, legunt LXX. interpretes. Iosephus eam in India ponit: & TERRAM AVREAM χρυσὴν γῆν suo tempore vocatam addit. Eupolemus auctor apud Eusebium lib. 9. cap. 4 Præparationis Euangelicæ, VRPHEN οὐρφὴν appellat, & dicit insulam Maris Rubri esse, nauesque cogi solere Melanis, Arabiæ vrbe (Hesion Gaber, hanc vocat Sacra Scriptura: etsi Epiphanius *Aulon* dici in sacris litteris prodat.) Hinc Marius Niger eā AVREAM CHERSONESVM Ptolemęi interpretatus est, non parum enim ad *terram auream* alludit; & Rubri Maris nomen huc vsque pertingere, ex classicis auctoribus doceri potest. Sed hāc Chersonesum, auri diuitem olim fuisse, nemo veterum, quod sciam auctor est, neque nunc etiam esse, ex recentioribus palam est. Edidit tamen Gaspar Varrerius Lusitanus

nuper peculiare opuſculum, de *Ophyrâ regione*: in quo conſtanter aſſeuerare multiſque argumentis perſuadere conatur, Sacrę Scripturæ *Ophyram*, eſſe auream Cherſoneſum: aut potius omnem eam oram quæ Peguſijs, Malaca & Somatra continetur. In Biblijs Vatabli à Rob. Stephano excuſis, pro *Hiſpaniola*, Noui Orbis inſula habetur. Poſtello autem *Peru* videtur: cui ſuffragatur doctiſſimus Goropius in ſua Hiſpania. Idem affirmat Ben. Arias Montanus, cuius viri ſententiam non ſolum ob multiplices eius virtutes, quibus à natura abunde ornatus, ſed ob omnis generis doctrinæ ſolidam peritiam, multarumque linguarum cognitionem admirabilem, libenter amplecterer, niſi deterreret me ab ea vaſtus ille Oceanus intermedius, quem omnis antiquitas innauigabilem, atque à mortalibus, quia ſacrum Diuûmque ſedem exiſtimarit, nauigatione minimè violandum, (vt docet apud Senecam Pedo Albinouanus) credidit. Neque apud vllum veterem auctorem reperies, ab vllo mortalium ante repertum magnetis lapidis vſum, (quem nuperum habemus) vnquam tẽtatum, nec immeritò. Neminem hoc enim potuiſſe vel poſſe, norunt, intelliguntque qui nauigant omnes. Caſu forte aut felicitate hoc aliquando eueniſſe, vt credam, facit Plutarchus in Sertorio: At conſilio

ſilio aut ſcientia hunc ab illo traiectum, nulla apud priſcos ſiue ſacros ſiue prophanos ſcriptores memoria. Circa littora autem nauigatũ ſæpius teſtes exſtant tot antiquorum Græcorum Pericli: vt Hannonis, Arriani, Iaſonis Nearchi: & qui temporis iniuria intercidere, Eteſiæ, Menippi, Marcelli, Alexandri Theophili. &c. Ego Ophyr *Cephalam* vel vt alij pronunciant *Sofalam* Africæ verſus Orientẽ regionem interpretari cũ Volaterrano malim, tum quod hæc, teſte grauiſſimo Io. Barroſo, admodum aurifera ſit, adeo vt etiamnum nihil præter aurum, vt Luſitanorum teſtantur peregrinationes, exteris mercatoribus cõmunicet: Tũ quod ſcribat in ſua Indica nauigatione Thom. Lopeſius, hos Sofalẽſes haberẽ libros patria lingua ſcriptos, in quibus legitur Salomonẽ regẽ tertio quoq; anno hinc aurũ tuliſſe. Ex Ophir etiã, ebur habuiſſe Salomonẽ ſacræ referunt litteræ. atque hoc nõ ex Peruuiana regione, vbi nullus vnquam elephas. Pro Ophir, *Ophath* ὄφατ legit Ioã. Tzetza, & inſulã, ſiue pæninſulã auream in India eſſe dicit. De Ophir adde quod habet Ioſephus à Coſta. Societ. Ieſu li. 1. c. 14. de natura Noui Orbis. vbi Ophir Indiã Orientalẽ, cũ Ioſepho Iudæo, interpretatur. VPHAS locus vnde aurũ adfertur, Hierem. 10. MOPHAS legunt LXX. OPHI autẽ D. Hieronymus & Chaldæus.

DE PARADISO IDEM.

In tabula Geographiæ sacræ.

DE *Paradiso* magna quoque inter Theologos controuersia. Maxima pars hunc in Oriente statuit, alij in Syria; Postellus sub polo Arctico. Sūt qui sub Æquinoctiali fuisse conijciant. Goropio nostro apud Indoscytas esse multis argumentis persuadetur. Ex veteribus quidam Lunarem globum pertingere tradunt: alij alibi. Cæsarius Nazianzeni frater, in Dialogis vbi hunc collocarit ignoro. Danubium enim hic vnum ex huius fluminibus facit: eum nempe, quem Sacra vetustas *Phison* nominat. Hunc vero D. Hieronymus & Eusebius *Nilum* interpretantur, alij *Gangem*. Sed addam quoque D. Augustini ad Manichæos hoc, *Beatam vitam Paradisi nomine significatam existimo*. Alij recentiores qui ex professo de situ huius scripsere, sunt Moses Bar Cepha; Benedictus Pererius Societatis Iesu in Genesim; Ioannes Hopkinsonus peculiari libello, in quo & huius chorographica delineatio. Alij quoque, vt Beroaldus, in Chronico, Vadianus in trium orbis partium descriptione; item Ludouicus Nugarola in libello de Timotheo, siue Nilo. Ego vero Paradisum vbique fuisse puto, ante Adami nempe lapsum; & non locum significare, sed loci naturam, siue qualitatem.

FINIS.

Errata quædam in Hebręis, nam quæ in Gręcis & latinis commißa, facilè quiuis obſeruabit.

Pag.10.lin.vlt. poſt Scealthiel omißum בן. *pag.15.lin. 9. à fin. literæ non ſatis benè ſeparatæ, & ideo duæ voces in vnam coaluerunt, & aliæ nimis propinquæ vnam vocem ex duabus fecere, & in vltima voce caph pro reſch poſitum. pag. 28.lin.2.à fin.* עביר *corr.* צגיר*.pag.40.lin.antepe.* בסבהדרין *tertia à fine litera ponatur reſch. & lin.vlt.* הל׳ *tranſponatur* לה׳*. pag. 56. lin. 12. in tertia vocula dalet poſitum pro reſch. pag.63. lin.5.à fin.* מירם *litt.tranſpoſitæ pro* מרים*. pag. 207.in margine Ophyra inſula, corr. Sofala inſula.*

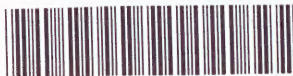
Hos tres libellos dignos censeo qui recudantur:

Guiliel. Fabricius Nouiomagus, Apostolicus ac Archiducalis Librorum Censor.

A Res. 78/4/12

UNIVERSIDAD DE SEVILLA

601079267

1 B6 59306

